HRVATSKI TJEDNIK

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
23. srpnja 1971.
godina I.
broj 15
cijena 2 dinara

novine za kulturna i društvena pitanja

U SPOMEN MAKU DIZDARU

TVOJA ŽETVA TEK POČINJE...

Iz govora IVE FRANGEŠA na pjesnikovu grobu

Smrću Maka Dizdara ova zemlja gubi jednu od najsnažnije profiliranih poetskih pojava modernoga vremena. Ako postoji pjesnik koji je vidovitim pogledom pronicao, mudrim prstom gatao i gonetao po nadgrobnim zapisima pradjedovskim, ako postoji čovjek koji je osjetio onu čudesnu, strahobnu i smirujuću poeziju koja se rađa na dramatičnom bridu između života i smrti, poeziju koja upravo od te prekogrobnosti čini svoje najizvornije nadahnuće, onda je to bio ovaj. Zagrljaj između poezije i smrti trajan je i neraskidiv u svakome izvornom stvaranju. No u stvaranju Maka Dizdara progovoriše taj kameni san i taj kameni spavač glasom neponovljivim, tamnim od ispodgrobnih dubina, svijetlim od iskustva najtežeg. U ime Društva književnika Hrvatske tumač sam boli, jedine što nam je pokojnik zadade, pokojnik koji doduše nije bio naš član, ali koji je svoju ljubav i svoj dug prema hrvatskoj književnosti isticao kao jednu od najdubljih obveza. Učinio je to i dan prije svoje smrti, u našem zadnjem razgovoru, u Dubrovniku, iz kojega, evo, dođoh da se posljednji put poklonim sjeni umjetnikovoj. Kao profesor hrvatske književnosti bio sam svjedokom koliko su čitanje i obrađivanje poezije njegove, u seminarima i studentskim diskusijama, postajali pravi blagdan ljepote: ljubljahu njegovu poeziju svi studenti, ne samo njegovi Bosanci i Hercegovci nego i svi Hrvati i Srbi, i ostali kojima je poezija vrhovni smisao. Kao osobni prijatelj neću govoriti o svome bolu, jer bih time i nehotice premjestio razgovor s rake koja puče pred nama na osjećaje kojima prebola nema. Pjesniče dragi, treptava sliko iz dalekog djetinjstva, kad te prvi put ugledah okrunjena nedokučivom aureolom početničkih stihova, tko je mogao slutiti koliko će se visoko vinuti razvojna crta tvojega pjesnikovanja. Valjalo je da prođu godine pustošnice pa da se vidi kakav je i kolik pjesnik bio Mehmedalija Dizdar. Prastaru mudrost svoje ponosne, drevne domovine prvi je ispjevao pokojni Mak, pa ako je pjesnička snaga u dubokoj, nepretrgljivoj vezi s rodnim tlom, sa zavičajem, s njegovim stoljetnim trajanjem, onda je ovaj glas koji provire iz dubina prošlosti bio ujedno i najpjesničkiji prodor u buduće. Skrši se Mak Dizdar pogođen rukom udesnom, i pade na tlo domovine svoje Herceg-Bosne, kao njezina najveća istina. Poezija Bosne i Hercegovine nije danas imala autentičnijeg glasa, suvremena kultura njezina nije odavna doživjela težeg gubitka. Odlazi pjesnik, pa ako je ikad utjehom blistavi, sjajni trag poezije što ostade za njim, ovdje je ta utjeha potpuna. Nije uzalud upozorio: »Al smrt nije kraj. Jer smrti zapravo nema. / I nema kraja.« Nema odista kraja, ovdje. Jer grobu koji danas otvorismo dolazit će mnogi. I ti, djevojko bosanska, kad rana ljuvena srce probode, povjeri se grobu ovome, i privij stihove pjesnikove srcu svojemu. I ti, momče hercegovačko, prekaljeno bitkama i nevoljama, navrati grobu ovome, dat će ti utjehu prastaru, utjehu doma tvojega. Rastajemo se, pjesniče dragi, ali ti hvalu teško možemo izreći. Volio si pravdu, istinu, ljepotu. Zagreb, Hrvatska, hrvatska književnost, književnici Jugoslavije ne mogu ti to zaboraviti. Jer to bi bio sram njihov.
Počivaj u miru, pjesniče dragi. Tvoja žetva tek počinje.

IVO FRANGEŠ

Pismo autora: Dragi uredniče,

Smrt Maka Dizdara zatekla me je u Dubrovniku. Kao jednu od najdragocjenijih uspomena sačuvat ću naš zadnji razgovor vođen u tome čudesnom gradu, dan prije pjesnikove smrti. Na tužnu vijest pošao sam u Sarajevo da se od pokojnika oprostim u ime Saveza književnika Jugoslavije. U ime Društva književnika Hrvatske imao je govoriti književnik Nusret Idrizović. No kako je broj prijavljenih govornika bio prevelik, zamoljen sam — na samom pogrebu — da govorim i u ime hrvatskih književnika. Izmijenio sam u zadnji čas koncepciju govora. Ovo što šaljem rekonstrukcija je po sjećanju.

I. F.

H. ŠOŠIĆ:

TREĆA BILANCA FEDERACIJE

Str. 3.

LJ. JONKE:

NEDOSTOJNE METODE OBRAČUNAVANJA

Str. 10.

F. TUĐMAN:

POVIJESNO ZNAČENJE I SMISAO POBJEDE REVOLUCIJE U HRVATSKOJ

Str. 12., 13. i 14.

IZ HVARA, SPLITA I DUBROVNIKA:

LJETNE IGRE

Str. 16. i 17.

SPOMENIK HRVATSKOJ MAJCI

U broju 13. Hrvatskog tjednika od 9. srpnja 1971. Ante Rukavina iz Gospića pod naslovom NEZNANI JUNAK obraća se čitaocima da iznesu svoja mišljenja o njegovom prijedlogu o izradi spomenika hrvatskoj majci.

Pridružujem se svim srcem za jednu takvu značajnu zamisao. Osobito sada, u danima kada se stvara hrvatska državnost i kada svi naši simboli, himna, grb i zastava, dobivaju svoje puno značenje, ovakav bi spomenik u srcu Zagreba značio još jaču našu afirmaciju, da smo na ovom tlu bili prije tisuću godina i da ćemo tu ostati sve dotle dok bude bilo i jednog Hrvata.

U svakom slučaju, ovakav spomenik podsjetio bi svakog stranca da je i Hrvatska u punom smislu država u okviru naše socijalističke zajednice Južnih Slavena. Zato ovaj prijedlog pozdravljam, a vjerujem da će se i još netko naći koji će ovaj lijepi prijedlog podržati.

Karmelo Tomašević
ZAGREB, Ilica 33

Mi iskreni čitatelji željni smo i voljni uvijek novčano pomoći, koliko god više budemo u mogućnosti, svaku vašu plemenitu ideju koja se javi u našem listu!

To nam je obveza i dužnost nas, sviju pravih Hrvata, da se taj čestiti list održi, koji nas svojim štivom uvijek ponovno osvježava! Međutim, jako me ražalostilo da nikakav odgovor nije nitko dao na prijedlog čitatelja Ante Rukavine iz Gospića!

Niste ni vi ništa spomenuli u 14. broju »Hrvatskog tjednika«! Ljepši prijedlog nismo do sad još čuli. Neobično me obradovala njegova želja da se podigne spomenik hrvatskoj majci. Svojim ukućanima sam ponudila broj 13 HT da pročitaju i nagovorila ih da tu akciju pomognu. Bez obzira da li se tko od njih odazvao ili ne, ja sam svakako odlučila žrtvovati što najviše mogu od svojih skromnih primanja.

Jako mi je žao što nisam prije mogla odgovoriti na ovo. Prijedlog Ante Rukavine smatram značajnim.

S punim povjerenjem i istinskom nadom da će još nekoga dirnuti ova ideja, očekujem odgovor još mnogih brojnih čitatelja.

Uz srdačan pozdrav

Barbara Krznarević
Gajeva 32, ZAGREB

Cijenjeno uredništvo,
Upravo sam pročitao prijedlog Ante Rukavine iz Gospića, prijedlog za izgradnju spomenika neznanom junaku. Još sam pod dojmom pisma. Pridružujem se prijedlogu, a posebno što me ushitilo jest prijedlog za ime spomenika.
S poštovanjem

Laptoš Ante
K. Štafilić — K. STARI

Cijenjeno uredništvo!
U HT broj 13 od 9. srpnja o.g. u rubrici Pisma čitatelja drug Ante Rukavina predlaže podizanje spomenika hrvatskoj Majci, kao oltara domovine i nacionalnoga svetišta. Prijedlog je to vrijedan pažnje, s kojim se u potpunosti slažem, a vjerujem da će ga svim srcem prihvatiti svaki čestiti Hrvat i svaki prijatelj Hrvatske.

No, kako će ipak biti dug put do rasprave o idejnome rješenju, smještaju, izradi i podizanju spomenika, to predlažem slijedeće: da se (privremeno) oltarom nacije proglasi Meštrovićev kip Povijest Hrvata, smješten pred zgradom Sveučilišta na Trgu maršala Tita. Taj kip ponosne, tužne i šutljive žene hrvatske, taj simbol stoljetne hrvatske Kalvarije, neka zamijeni Neznanog junaka i primi u svoje krilo znakove poklonstva svojih štovatelja. A poslanici prijateljskih zemalja barem će se prigodice moći upoznati s kojom istinom o našoj povijesti i položiti vijenac pred krilo Hrvatskoj majci, tom biću ljubavi, patnje i našeg trajanja.

Također predlažem da se pri Savezu hrvatskih sveučilištaraca formira Odbor za podizanje spomenika banu Josipu Jelačiću, a pri Matici hrvatskoj da se otvori žiro-račun na koji bi se slali dobrovoljni prilozi za troškove oko podizanja spomenika hrvatskim velikanima.
Drugarski pozdrav!

Dr. Anto Matković,
liječnik
M. C. GLINA

Koristim priliku da dam podršku pismu druga Ante Rukavine iz Gospića — za spomenik Hrvatskoj majci.
To je zaista odličan prijedlog, i nadam se da bi ga svi hrvatski rodoljubi objeručke prihvatili. Novčana pomoć, siguran sam, ne bi izostala. Treba netko da bude inicijator i da pokrene tu akciju. Mislim da bi najpogodnije bilo kad bi inicijator bila Matica hrvatska. Vjerojatno ne bi izostala pomoć ni Sabora SR Hrvatske.
Nadam se da ćete ovo moje pismo objaviti, jer to je želja nas mnogih koji živimo u ovom dijelu Hrvatske.
Ja vam se unaprijed mnogo zahvaljujem.
Uz prijateljski pozdrav!

Ivan Glavaš
CERNA kod Vinkovaca

NATJEČAJ

Vrlopoštovani uredniče!
Primio sam vaš cijenjeni tjedni list, u kojem sam na zadnjoj stranici čitao članak »Natječaj (ne samo) na osječki način«, pa me je uvredljivo i duboko dirnuo taj šovinistički postupak Upravnog odbora Dječjeg vrtića, to više što su intelektualci.
O raspisu natječaja za popunjenje radnih mjesta za sedam odgajatelja odmah sam izvjestio prijatelja, koji ima unuku, a ona je prije 2 ili 3 godine završila za to potrebnu školu i bez zaposlenja je. Moj prijatelj se obratio Upravi, gdje su mu rekli da je s molbom zakasnio, jer je rok istekao. Doznao je da je za ovih sedam mjesta podneseno 28 molbi. Kako mi Baranjci (Šokci-Hrvati) osim »Vjesnika« druge novine ne čitamo, kako bismo tada doznali za konkurs?

Pitam se, i pitam u ime ostalih Hrvata, među kojima vjerujem da u hrvatskoj republici ima više njih koje bi interesirao taj konkurs: da li to može ostati bez ispravka, odnosno da Upravni odbor ponovno raspiše konkurs u »Vjesniku«. Tim opravdanim postupkom Upravni odbor pružio bi mogućnost da na ova radna mjesta podnesu molbe prvenstveno naša djeca, kao građani naše Republike.

Molim vas da u tom pravcu učinite sve što je moguće da bi naša djeca došla do kruha.
Unaprijed zahvaljujem i ostajem s poštovanjem

Kolesar Mišo,
poljoprivrednik
Draž

ČEMU ŽURBA TA?

Kada sam u zadnjem broju »HT« pročitala članak pod naslovom »Čemu žurba ta« (str. 8, br. 14) dovela sam sadržaj članka u vezu s mojom stalnom mišlju da će oni koji su spomenik bana Jelačića svojedobno dali ukloniti (a ti su i danas aktivni, a i jaki) tražiti sve moguće razloge, a i izvesti kojekakve smicalice, da ne dođe do ponovne uspostave Jelačićeva spomenika na njegovom pravom mjestu na Trgu Republike, pa i uopće na bilo kojem drugom mjestu u Zagrebu.
Kakvom se samo smicalicom poslužiše? Tobože kolektiv Gliptoteke jako je patriotski brižan za spomenik, pa ga od »srca« želi opet postaviti. A tko stoji iza ove brižljivosti kolektiva Gliptoteke, zna se. Kao da hoće još jedanput poniziti povijesnu veličinu ovog hrvatskog sina i da mu spomenik tobože uspostave, ali na takvom mjestu à la kakav kutak za otpatke u dvorištu Gliptoteke, kako bi se predusrelo njegovo postavljanje na pravom mjestu.
Smatram da bi književnik Zvonimir Kulundžić kao inicijator za podizanje spomenika trebao, kako on to već zna, dostojno odgovoriti unitaristima na ovu podvalu, a preko »HT«, dok bi Matica hrvatska i ostali pozvani trebali isposlovati odobrenje Sabora da se spomenik može postaviti, i to što prije, jer nema potrebe za otezanjem, te pozvati preko »HT« rodoljubno građanstvo Zagreba da pošalje svoje priloge za troškove uspostave spomenika. Tako treba reagirati na unitarističku podvalu koja se krije iza kolektiva Gliptoteke.

Barica Z.
ZAGREB

KINOTEKA

Poštovani druže Hanzlovsky,
Drago mi je da ste pokrenuli pitanje našeg filmskog arhiva (HT, br. 13) s konkretnim prijedlozima i argumentima. Vrlo dobro mi je poznata situacija oko Kinoteke i čuvanja naših filmova, jer sam osobno spašavao neke materijale. Sjećam se da sam 1957. ili nekako u to vrijeme »ukrao« nekoliko stotina celova iz naših crtanih filmova koji su bili kao otpadni materijal prodani u otpad. Prilikom utovara u kamion uzeo sam nekoliko kutija koje sam kasnije predao Kinoteci. Naši prvi crtani filmovi vjerojatno su propali jer su loše uskladišteni, a trebalo bi ispitati gdje su. Pridružujući se vašem apelu obavještavam Vas da bih želio pokloniti našem filmskom arhivu jedinu sačuvanu kopiju filma »DVORAC u DUDINCIMA« režisera Dušana Vukotića i kopiju filma »GOL« režisera Borivoja Dovnikovića. Osim toga imam i jednu kopiju »DEGETO« žurnala na 16 mm.
Molim vas da mi javite kamo da pošaljem navedene filmove.
Drugarski pozdrav.

Kruno Hajdler
ZAGREB

PET STOLJEĆA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Dragi drugovi!
Duboko nas je dirnula opširna panorama mišljenja naših uglednika i kulturnih djelatnika tiskana u broju Hrvatskog tjednika od 18. lipnja 1971. godine.
Poraženi smo saopćenjima urednika eminentne edicije »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, izjavama i mišljenjima o teškim prilikama u kojima se našla ta tako dragocjena biblioteka, biblioteka koja je postala zrcalo hrvatske književnosti i zdenac mudrosti naše kulture.
Ozbiljno se pribojavamo da se taj dragocjeni književni mozaik naše baštine ne uništi, da se toliko skladni kulturni cvat najboljih sinova hrvatske književne riječi i misli ne zaustavi.
Molimo Vas da poduzmete sve i udružite snage i da zajedničkim plemenitim nastojanjima pronađete mogućnosti da »Pet stoljeća hrvatske književnosti« produži svoj tijek i, štoviše, da se proširi i na našu noviju književnost.
Jer, bilo bi zaista teško u ovim velikim danima življenja i preporoda hrvatske književnosti pomiriti se s činjenicom kako je nemoguće pronaći neka novčana sredstva za kapitalna djela koja su prijeko potrebna narodu i svima onima kojima je dobra knjiga bila i ostala životni suputnik.
Upravni odbor Matice hrvatske u Osijeku razmatrao je na svojoj sjednici od 22. VI. 1971. godine i ovu tešku situaciju, te je donio jednoglasnu odluku da Nakladnom zavodu Matice hrvatske uputi prilog od 300.000.— st. dinara iz svojih zaista skromnih novčanih sredstava.
Svjesni smo da naš prilog neće riješiti novčane neprilike ove edicije, ali se nadamo da ćemo makar ovim potaknuti članstvo ogranaka Matice hrvatske diljem Hrvatske na pronalaženje mogućnosti kako bi se pomoglo Matici hrvatskoj u ovom trenutku. Mislimo, također, da je mnogobrojno članstvo zainteresirano za sve Matičine edicije i da je u stanju sustavom ponovljenih prenumeracija povećati tiražu edicije »Pet stoljeća hrvatske književnosti« kako bi se plemenito nastojanje hrvatske nakladničke djelatnosti produžilo.
Molimo Vas da budete tumači naših želja u ime 3000 članova Matice hrvatske u Osijeku i Upravnog odbora. Ukoliko smatrate potrebnim, molimo Vas da ovo pismo objelodanite u Hrvatskom tjedniku, kako bi ponukalo i druge sredine na slično djelovanje.

Upravni odbor Ogranaka
Matice Hrvatske, OSIJEK

LIJEČNICI O JELAČIĆU

Nečuveni bijes i moralna pokvarenost sijevaju iz dvaju pamfleta, koji hoće silom uništiti svijetao lik bana Jelačića, neospornog borca (pod tada mogućim uvjetima) za hrvatsku državnost. Prvi mi je pamflet najmanje razumljiv, jer je tiskan u III. svesku Enciklopedije leksikografskog zavoda 1967. godine. Tu pisac (ne znam koji) ide tako daleko da Jelačića proglašuje već 1848. mentalno bolesnim, pa iz toga izvodi svoje maliciozne zaključke. Ovi su u gotovo potpunoj suprotnosti s člankom prof. Šidaka u Enciklopediji Jugoslavije 1960, koji je vjerojatno najbliže stvarnosti. Zato se čudim uredništvu Leksikografskog zavoda, a ujedno tražim i objašnjenje o imenu autora, zašto je mogao biti 1967. publiciran tako prljav prikaz o Jelačiću. Drugi pamflet, vjerojatno inspiriran prvim, tiskan je nedavno u Hrv. tjedniku. Svakako, taj članak nije ovamo spadao, jer je to rugalica hrvatskoj povijesti uopće i ne spada u taj list. Pitam tog navodnog Semegodu (ukoliko postoji, neka napiše svoj naslov i zanimanje, da znamo tko je) da nam odgovori je li Jelačić bio reakcionaran kada je ukinuo kmetstvo 1848, kada je tražio od mađarske vlade da uspostavi Srpsku vojvodinu, kada je tražio da se Slovacima omogući puni kulturni nacionalni razvoj, zatim da se Hrvatskoj vrati hrvatsko Međimurje kao i Baranja, nadalje da se u Vojnoj krajini uvede »slobodoumna generalkomanda« s narodnim jezikom kao službenim i ustavnim životom. On je bio u sukobu s Kulmerom, koji ga je među inima preporučio za bana (valjda je mislio da će Jelačić biti samo figura, a ne aktivist), pa je osuđivao pismeno njegov ultrakonzervativizam, a bratu Gjuri je izjavio (1850) da daje monarhiji život još samo 25 godina, ako nastavi svojom apsolutističkom politikom; prevario se za 43 godine! Zašto je nastalo prekidanje političkih odnosa između Hrvata i mađarske vlade? Mađarska vlada (ne narod) nije htjela ravnopravnost dati Hrvatima s jedne strane, dok s druge strane nije usvojila zahtjev Jelačića za Srpsku vojvodinu. On je uvidio, kao i bečka vlada, da se s mađarskom vladom može izaći na kraj samo ratom. I taj je otpočeo 7. IX. 1848. Taj je rat bio za njega težak: slabo opremljena vojska i dvolična bečka politika, zatim i nepouzdana carska vojska, koja je djelomično bila naklonjena mađarskoj vladi, navela je Jelačića, kako bi tu vojsku pridobio, da vojuje pod carskom zastavom. To mu se mnogo zamjera, ali vjerujem da time nije mislio povrijediti interese Hrvatske, nego da će to njoj samo koristiti. Semegoda prikazuje i taj rat lažno. On navodi nesposobnost Jelačića u vojnoj disciplini, jer da je izgubio bitku. Međutim, odlučna bitka za Peštu bila se kod Pokozda i Velencze (29. IX.) s dobro naoružanom mađarskom vojskom, ali je ispala neodlučno, tako da su se obje vojske povukle: Jelačić prema austrijskoj granici, da se bolje opremi naoružanjem, a naročito jer se predao Mađarima bez borbe njegov general Roth sa slavonskom vojskom. Međutim, Jelačić je izvojevao pobjede kasnije kod Mosona, Móora, Tétényja, premda mu je carski maršal Windischgrätz pravio neprilika (što Semegoda naziva porazom). S intrigama bečke konzervativne klike s Windischgrätzom nakon Jelačićeve pobjede kod Schwechata 30. IX. 1848. i uništenjem pobune u Beču, digli su glave mađarski konzervativci te zajedno radili protiv Jelačića. To treba čitati u našoj povijesti, jer ja ne mogu ovdje držati predavanja. Želim samo istaći da su biografije à la ona u leksikografskoj Enciklopediji i ona Semegodina, mogle biti slično servirane u svoje vrijeme i Marxu, a tada, nije čudo da je Marx onako grubo povrijedio hrvatske osjećaje.

Osobno objašnjenje dužan sam dati nekom »mađarskom proleteru« (anonimno potpisan), koji mi predbacuje da se pišem s »LL« i »Y«, jer tobože nosim mađarsko ime, pa bih se morao stidjeti tako pisati, a on je tobože inače suglasan s mojim pisanjem o Jelačiću. Unatoč mom pisanju mađarskom ortografijom, ja sam Hrvat i ne znam mađarski, jer imam evidenciju da sam po ženskoj liniji Hrvat od Šubića (1164) do danas, a poznati mi pređi unatrag 8 generacija, od XVII. vijeka, uvijek su ženili Hrvatice, ali pisahu svojim originalnim ispisivanjem prezimena. Toga se zaista ne stidim, a više bi se imao stidjeti onaj koji ostaje anoniman. Nikad nisam bio protiv mađarskog naroda, nego protiv njihove reakcionarne protuhrvatske vlade.

Prof. dr. med. Juraj Kallay,
ZAGREB

Nisam povjesničar da bih mogao drugu Semegodi odgovoriti s povijesnog stajališta na njegov članak o banu Jelačiću, odnosno opovrći ili potvrditi pojedine detalje što ih je on naveo. Bez obzira na to što mi nisu poznati detalji, poznate su mi Jelačićeve zasluge za hrvatski narod, a to je ono najvažnije i ono po čemu mi Hrvati trebamo Jelačića cijeniti.

Drug Semegoda spominje u svom članku i njegovo podrijetlo, s očitim ciljem da i time umanji njegovu veličinu. Za nas Hrvate to uopće nije važno, kao što nisu važne ni škole koje je pohađao. Kakve to ima veze s njegovim povijesnim zaslugama? Nije valjda mogao seljak iz Imotskoga završiti takve visoke škole i postići tako visoki čin u vojsci u to vrijeme! Mislim da je za njega još pozitivnije što se uzdigao iz te sredine i dokazao svoje rodoljublje.

Zato, druže Semegoda, ja bih želio da vi preispitate svoje stavove, da ocijenite jeste li u pravu ili niste i čijim interesima služite, ako ovako mislite. Ja bih Vam u ovome pomogao, ali su moje mogućnosti skromne, a nisam ni povjesničar, nego liječnik. Jedino ako medicina bude toliko napredovala te pronađe cjepivo protiv unitarista i ostalih petokolonaša, ja ću Vas besplatno cijepiti (vakcinisati — možda ovako bolje razumijete), iako je kod Vas malo teži slučaj jer je vaša bolest dobro poodmakla . . .

Dr. Mijo Milas,
liječnik Zdravstvene stanice
Zagvozd,
IMOTSKI

LUTRIJA

Poštovani druže uredniče,
molim Vas da ovo pismo shvatite samo kao podsticaj da se u našoj javnosti pokrene jedno pitanje možda sporednog značenja, ali ipak važno u nastalim okolnostima, a to je pitanje »Jugoslovenske lutrije«, koja ni do danas nije našla potrebnim da uputu o isplati dobitaka objavi i na hrvatskom jeziku. Ponešto se povremeno o toj ustanovi pisalo i u tisku, te se spominjali veliki prihodi ne samo ustanove, nego i njenih namještenika i sl., ali ja ovom prilikom ne mislim ulaziti u detalje. Smatram jednostavno da bi trebalo uzeti u razmatranje daljnju svrsishodnost te ustanove u dosadašnjim okvirima, te pokrenuti pitanjene »decentralizacije«, jer bi — po mome mišljenju — hrvatski narod imao više povjerenja u vlastitu lutriju, pa makar ona bila i skromnijeg obujma nego »jugoslovenska«. Ima nas, naime, koji »igramo« na lutriji više iz razonode i radoznalosti, negoli iz želje za »glavnim zgoditkom«, koji ionako nije bio sklon našem podneblju. Neka stručniji od mene kažu šta misle o tome. Hvala na uvrštenju ovih nekoliko dobronamjernih redaka.

HERMINA DRAGANIĆ,
Zagreb

ISPRAVAK

U 14. broju »HT« (od 16. srpnja 1971.) na 2. stranici, ispod teksta »Pismo s otoka« korektorskom omaškom nije bio potpisan pravi autor tog pisma — drug Ivan Matanović, već naš suradnik iz Umaga — drug I. Balentović. Molimo čitaoce da uvaže ovu ispriku.

Uredništvo

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja
Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.
Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić.
Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Sercar, Krunoslav Suto,

Glavni urednik: Vlado Gotovac
Odgovorni urednik: Jozo Ivičević
Tajnik uredništva: Franjo Marinković
Tehnički urednik: Drago Cvrljak
Fotografija: Ranko Karabeli

Urednička vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartoli (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Cuić Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin) Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivo Sušek, Ante Sviličić (Split) Petar Šegedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švageli (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Zigo.
Stranke se primaju srijedom i petkom od 10 do 12 sati.

Rukopisi se ne vraćaju.
Novine izlaze svakog petka
Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.
Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko
Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka: godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM, USA: godišnja 14$; polugodišnja 7$.
Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).
Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm^2 25 d
Poštarina plaćeno u gotovu.

PRAVO AZILA STRANACA U JUGOSLAVIJI

Što je istina o slučaju 15 poljskih državljana koji su navodno izručeni NR Poljskoj

Sve suvremene države poznaju ustanovu prava azila što se daje strancima koji iz političkih razloga zatraže utočište izvan svoje domovine. Azil se, dakako, ne daje automatski: svaka država zadržava za sebe pravo procjene okolnosti i motiva u svakom pojedinom slučaju, vodeći računa da azil bude pružen osobama koje su doista proganjane zbog svojih demokratskih uvjerenja ili im prijeti opasnost progona. I Ustav SFRJ u svom članu 65. sadrži takav propis, ali u praksi ipak dolazi do stanovitih nejasnoća koje mogu biti zloraabljene i protiv ugleda Jugoslavije kao nezavisne, nesvrstane i demokratske socijalističke zemlje.

Povod za razmišljanja o tome dalo je kratko i neupadljivo objavljeno saopćenje Saveznog SUP-a od 13. srpnja koje, istini za volju, nije sasvim jasno, ali ukazuje da se zbio slučaj koji izaziva potrebu za objašnjenjem, pa i svojevrsnim demantijem.

Svjetske su agencije obratile tom slučaju više pozornosti nego naš tisak, pa ćemo pokušati rekonstruirati o čemu je, zapravo, riječ.

Čini se da je sve počelo 5. srpnja kad je poljska službena agencija PAP objavila da su jugoslavenske vlasti uhvatile 15 poljskih državljana koji su pokušali iz Jugoslavije prebjeći na Zapad, te da su ti ljudi izvedeni pred jugoslavenski sud i nakon toga »vraćeni« u Poljsku. Publicitet koji je u Poljskoj dan toj vijesti (a inače se u toj zemlji ne piše mnogo o pokušajima emigriranja) protumačen je željom poljskih vlasti da obeshrabre svoje potencijalne izbjeglice, koji putuju turistički u Jugoslaviju kao jedinu zemlju izvan »lagera« koja im je relativno dostupna.

Tri dana kasnije United Press International bavi se opširnije tim slučajem i navodi kako je »policija u Hrvatskoj i Sloveniji demantirala da bilo što zna o ovom slučaju«, odnosno: »u svakom slučaju, saopćila je policija, ovih 15 Poljaka nisu izvedeni pred sud«. I predstavnik SIP-a bio je »iznenađen« vijestima iz Warszawe, napominjući da se »svi stranci tretiraju na isti način«, te da »nema riječi o predavanju poljskih građana ili njihovom izručivanju«. U istoj se vijesti dalje navodi da je poljsko Javno tužilaštvo ostalo uporno pri tvrdnji da su ti poljski građani izručeni, precizirajući da su u Poljsku dovedeni avionom, pozivajući se čak na postojanje jednog »legalnog sporazuma« iz 1960. između Jugoslavije i Poljske »koji sadrži jednu točku koja se odnosi na pitanja ekstradicije«. U istoj se vijesti navodi da je predstavnik jugoslavenske policije zanijekao postojanje takvog sporazuma.

Narednih su dana neki svjetski listovi komentirali događaj. Dok se »New York Times« zadržava na objašnjenju kako poljske vlasti nastoje zatvoriti »tunel prema Zapadu«, dotle je belgijski »Le Soir« mnogo oštriji: »Jugoslavija se upravo pridružila ostalim socijalističkim zemljama i sada je prvi put implicitno potvrdila da njene tajne službe surađuju s političkim policijama članica Varšavskog ugovora«. Spominjujući da je navodno i predstavnik visokog komesara za izbjeglice UN optužio Jugoslaviju da je povrijedila međunarodnu konvenciju o zaštiti izbjeglica, isti se list upušta i u ocjenu kako je to »neuspjeh težnji Jugoslavije da dokaže da se može biti komunist, ali ne i staljinist«.

Vijesti su se gomilale (pa i samovoljni komentari!) te je bilo već vrijeme da se dade kompetentno objašnjenje i iz službenih jugoslavenskih krugova. Tome je očito trebalo poslužiti ranije spomenuto saopćenje Saveznog SUP-a, no — onako kako je sročeno — ono i dalje izaziva stanovite nedoumice. Citirajmo ga u cijelosti: »Po jugoslavenskim pozitivnim propisima, stranci koji nemaju uredne putne isprave ili ne posjeduju isprave svoje zemlje upućuju se diplomatsko-konzularnom predstavništvu svoje zemlje radi pribavljanja putne isprave i odlaska iz SFRJ.

Ovako se postupa sa svim strancima koji nemaju putnih isprava, bez obzira čiji su oni državljani. To se događa i s poljskim državljanima koji borave u Jugoslaviji bez putnih isprava, pa se i oni upućuju u poljsku ambasadu radi dobijanja putnih isprava za povratak u Poljsku.

Treba napomenuti da se ni u jednom slučaju nije radilo o predaji ili o ekstradiciji tih osoba.«

U povodu jednog konkretnog slučaja Savezni je SUP pribjegao vrlo općenitim formulacijama. Dok se službeni poljski organi zapravo hvale kako uspješno surađuju s našim vlastima i time zastrašuju svoje građane (a ovih 15 neuspjelih izbjeglica bit će, čini se, izvedeno na sud ne zbog pokušaja bijega, nego zbog »drugih uvreda«), a dok istodobno zapadni novinari — među kojima ima vjerojatno i nedobronamjernih — dobivaju hranu za svoje špekulacije o odnosima Jugoslavije i »lagera«; dok se, dakle, u javnosti iznose stvari koje mogu štetiti ugledu socijalističke Jugoslavije kao nezavisne, nesvrstane i demokratske zemlje — Savezni SUP upušta se u demanti koji ne osvjetljava sve elemente ovog slučaja. Nije, naime, riječ o osobama »koje nemaju uredne putne isprave« u svakodnevnom smislu (gubitak, oštećenje, zaborav), nego je riječ o ljudima koji su htjeli napustiti svoju zemlju preko Jugoslavije. U tom slučaju nitko ne može prisiliti našu zemlju da takvim osobama i odobri azil, ali još je manje dopustivo upućivati ih u diplomatsko predstavništvo njihove zemlje koju su htjeli napustiti ; to »radi dobijanja putnih isprava za povratak«! To, doduše, nije formalno izručenje, ali se u praksi s njime izjednačuje! Osim azila (koji ne mora biti svakome odobren) postoji i pravo tranzita radi dobivanja azila: poljski su državljani mogli, dakle, dobiti mogućnost da napuste našu zemlju kamo su htjeli, a stvar je zemlje koju bi izabrali hoće li ih primiti ili ne. Tek da se dogodilo da ih ni jedna zemlja nije htjela primiti, a da im je naša zemlja uskratila azil, moglo bi doći do upućivanja na poljsko diplomatsko predstavništvo. No i to bi bio nesimpatičan postupak ukoliko se doista radilo o izbjeglicama s političkim motivima!

U svakom slučaju postupak Saveznog SUP-a zahtijeva daljnja objašnjenja i odgovore na pitanja koja se nameću:

— je li doista 15 poljskih građana namjeravalo prebjeći na Zapad preko Jugoslavije iz političkih motiva?
— je li doista došlo do njihova zadržavanja i upućivanja na poljske diplomatske predstavnike?
— jesu li ti građani doista vraćeni u Poljsku uz suradnju naših vlasti?
— postoji li formalni sporazum o suradnji policija u takvim slučajevima između Jugoslavije i Poljske (odnosno ostalih socijalističkih zemalja)? Da li, možda, do takve suradnje dolazi i bez formalnog sporazuma?

Odgovori na ova pitanja potrebni su ne samo zbog svjetskog javnog mnijenja nego i zbog nas samih! Ugled nezavisne i nesvrstane zemlje koji SFR Jugoslavija s pravom uživa u svijetu previše je dragocjen da bi se njime itko smio poigravati! Ako je pak ovaj slučaj samo iskonstruiran radi provokacije, to treba jasno i odlučno reći — i dokazati!

Glosator

TREĆA — NEPOZNATA — BILANCA FEDERACIJE

Što znači da federacija ne plaća svoje dugove iako joj prihodi neprestano rastu?

Već nekoliko godina budžetski prihodi federacije veći su od planiranih, osobito ako se uzmu u obzir i oni prihodi koji su vođeni u sklopu tzv. izvanbudžetske bilance federacije. (»Izvanbudžetskom bilancom« nazvana je bilanca prihoda i rashoda federacije koji nisu ulazili u budžet SFRJ).

Kako se već niz godina stalni rast budžetske potrošnje negativno odražava na stabilnost privrede, Savezna je skupština nastojala da u 1971. godini takav tijek onemogući. Zato je Rezolucijom o osnovama društveno-ekonomske politike u 1971. godini stabilizacionim programom određeno:

1) da se budžetski prihodi i rashodi svih društveno-političkih zajednica mogu formirati samo do razine porasta realnog nacionalnog dohotka, uz povećanje za porast cijena;
2) da rashodi koji se financiraju iz doprinosa, poreza i carina neće u 1971. godini rasti preko 10,8%;
3) da će u 1971. godini federacija izvršiti svoje obveze iz prijašnjih godina prema JNA i Narodnoj banci Jugoslavije;
4) da će se smanjiti doprinosi privrede saveznom budžetu; ako se i pored toga ostvare viškovi, oni će se upotrijebiti za otplatu duga federacije prema Narodnoj banci.

Ovo su samo najvažnije odrednice koje su trebale onemogućiti daljnje proširenje potrošnje federacije, uz čvrste obveze da se svi nepredviđeni viškovi iskoriste za otplatu ranijih dugova federacije Narodnoj banci.

Problemi oko utvrđivanja i likvidacije izvanbudžetske bilance federacije pokazali su kolikim sredstvima savezna administracija raspolaže mimo saveznog budžeta. Kritika guvernera Narodne banke Perišina o knjigovodstvu federacije, objavljena prošle godine u našem tisku, bila je blago upozorenje o lošem načinu na koji se vode federalne financije.

Rast dugova prema Narodnoj banci Jugoslavije, uz istodobni stalni rast prihoda federacije preko planirane i predviđene granice, ukazivao je da federacija stalno troši više nego što joj je dopušteno. Svakome je jasno da uzimanje kredita od Narodne banke Jugoslavije i nepodmirivanje dospjelih dugova Narodnoj banci i Jugoslavenskoj narodnoj armiji znači trošenje koje je veće od dopuštenoga. Izvanbudžetska bilanca federacije naša je osobitost koja je proizašla iz toga što je omogućeno da se određeni prihodi i rashodi ne bilanciraju. Sada imamo i treću bilancu federacije (ili II. izvanbudžetsku), tj. bilancu obveza i trošenja koje federacija ne unosi u budžet. Kolika su sredstva, odnosno troškovi i obveze koji bi trebali ići u tu treću bilancu, neće se znati sve dotle dok se ne propiše obveza bilanciranja prihoda i rashoda federacije na drugi način, to jest obveza podnošenja računa o svim rashodima, onim plaćenima i onim neplaćenima.

Kakvo je stvarno stanje, zna djelomično samo guverner Narodne banke Jugoslavije i oni savezni funkcionari koji su kompetentni za stvaranje obveza federacije. Očito je da su oni dužni taj račun podnijeti, ako su ga već sačinili.

Guverner Narodne banke Jugoslavije Ivo Perišin u nekoliko je navrata na raznim sastancima upozorio da Narodna banka Jugoslavije mora plaćati dospjele dugove koje federacija ne isplaćuje. Iz ovoga jasno proizlazi da se nastavlja ranija praksa i da federacija umjesto otplate starih dugova Narodnoj banci Jugoslavije, na što ju je obvezala Savezna skupština, stvara, mimo svih njenih odluka, nove obveze, doduše na originalan način.

Naime, federacija ne isplaćuje dospjele obveze prema inozemnim kreditorima i tako prisiljava Narodnu banku da plaća te dugove iz svojih sredstava — u ime federacije. Na taj se način dugovi federacije povećavaju, umjesto da se smanjuju, kako je odredila Savezna skupština. Guverner NBJ tvrdi da je prisiljen plaćati dugove federacije kako bi se izbjegle negativne posljedice neplaćanja naših inozemnih obveza. (Nije sasvim jasno zašto baš NBJ mora voditi brigu o posljedicama, ako je ne vode oni koji su dužni platiti dugove?)

Narodna banka Jugoslavije plaća dugove federacije, a guverner NBJ piše pisma Saveznom izvršnom vijeću i saveznom sekretaru za financije tražeći da se potrebna sredstva osiguraju. Međutim, federacija sredstva ne osigurava, a Narodna banka Jugoslavije te dugove nastavlja plaćati, povećavajući na taj način emisiju novca.

Kako Narodna banka Jugoslavije ne može prisiliti federaciju na plaćanje dugova, ona ta sredstva naplaćuje od privrede. Naime, suma novca što ju je Narodna banka Jugoslavije povukla od privrede u mjesecu lipnju da bi sačuvala svoju famoznu »monetarnu barijeru«, čini se da je ravna sumi što ju je NBJ morala platiti u ime federacije od kraja svibnja do kraja lipnja.

Ako federacija svoje dugove ne plaća, a njeni prihodi rastu, onda ona vjerojatno troši više od onoga što joj je odobrila Savezna skupština za ovu godinu. Ovo je razlog da Savezna skupština hitno zatraži polaganje svih računa, pa i izradu druge nepoznate bilance federacije u kojoj bi se prikazale sve obveze i svi neplaćeni rashodi.

Ustavnim amandmanima naglašeno je da je naša zajednica socijalistička i samoupravna, u kojoj svi njezini članovi imaju ista prava, dužnosti i odgovornosti. Narodna banka Jugoslavije i savezna administracija izdvajaju se od ostalih radnih ljudi na taj način što sebi u raspolaganju novcem uzimaju veća prava od onih koja im pripadaju po Ustavu, zakonima i odlukama legitimnih organa ove zemlje.

Radni ljudi u radnim organizacijama primaju osobne dohotke sa zakašnjenjem, jer je Narodna banka Jugoslavije povukla novac iz privrede da bi tim novcem platila dugove federacije. Ne bi li bilo neophodno iste obveze koje vrijede za radne ljude u privredi propisati i primijeniti i na radne ljude zaposlene u Narodnoj banci Jugoslavije i saveznoj administraciji, tako da se njihova sredstva za osobne dohotke upotrijebe za isplatu dugova federacije? Tada vjerojatno guverner Narodne banke Jugoslavije ne bi više morao pisati pisma Saveznom izvršnom vijeću i saveznom sekretaru za financije da se osigura novac za isplatu inozemnih dugova federacije. Tada bi i radni ljudi u privredi dobili svoje osobne dohotke ranije, jer im Narodna banka više ne bi uzimala novac da bi platila dugove federacije.

Hrvoje Šošić

REPUBLIKA I MEĐUNARODNE VEZE

U ovom je tjedniku već pisano o nekim oblicima međunarodnih odnosa, a posebno o međunarodnim ugovorima, i to u vezi s međunarodnom osobnošću republike, no dakako u tako kratkom prikazu s usredotočenjem na bitno pitanje ostalo je dosta toga nedorečenog, pa i nejasnog. Iz kasnijih razgovora i pisama, a pogotovu nakon pisma studenata filozofskog fakulteta upućenog uredništvu HT, zaključio sam da je potrebno neke pojmove raščistiti i nejasnoće ukloniti.

Ovo tim više, što su vanjski poslovi po svojoj prirodi takva služba koja se ističe izrazito centripetalnim karakterom, pa je prema tome idealno tlo za stvaranje i razvijanje snažnog centralnog aparata. Stoga je posve shvatljivo da je pri uređenju složenih državnih zajednica upravo u toj specifičnoj funkciji najteže pronaći opće prihvatljiva i pogodna rješenja. Isto je tako razumljivo da se tu najteže mijenja uhodana praksa, koja se nastoji prikazati kao neka gotovo posvećena i sakrosantna tradicija nacionalno neopterećene elite. Međutim, apologeti takvog navodnog nadnacionalnog i kozmopolitskog idealizma zaboravljaju da su oni sami postali robovi vlastitih predrasuda i nesuvremene tradicije, koja ih priječi da shvate neprijeporne promjene u životu naroda i međunarodne zajednice. Sve ovo je razlogom da će na ovom području uvijek biti znatnih otpora promjenama, a ovi su otpori olakšani već samom činjenicom što uplitanje vanjskog elementa pruža naizgled uvjerljive izlike za centralističko rješenje.

No, prije razmatranja naše teme dužnost mi je ispričati se što okvir i priroda ovog članka ne dopušta opširnije razlaganje s potrebnim objašnjenjem, prikazima iz međunarodne prakse i međunarodnopravne znanosti i navođenjem izvora, pa tako pojedine tvrdnje mogu se dojmiti kao arbitrarne teze, koje nisu pobliže obrazložene i utemeljene. S druge strane, ispričavam se onima koji — opravdano — ne vole u informativnom tisku čitati teoretska izlaganja, pa ma kako kratka; no, ona su kadkad neizbježna, a teško je naći pravu mjeru između ove Scile i Haribde. Ipak postoji opravdani razlog, a taj je da o tome danas valja pisati, da su to pitanja koja nam ne mogu biti indiferentna i da ona izazivaju šire zanimanje; pri tome ne smije se zaboraviti činjenicu da mi u Hrvatskoj nemamo glasila koje bi se bavilo međunarodnim odnosima i politikom, a pogotovu nema takve popularnije dvotjedne publikacije kakvu Srbija ima u »Međunarodnoj politici«, a osim nje u Beogradu izlaze još »Međunarodni problemi«, »Jugoslavenska revija za međunarodno pravo«, te brojne periodične publikacije raznih tamošnjih instituta.

Prvo pitanje koje se postavlja u vezi s međunarodnim ugovorima odnosi se na dilemu da li naš prijedlog o povjerenju te funkcije saveznim organima predstavlja veće ograničenje i veći ustupak nego jedan predhodni prijedlog o pridržavanju reguliranja susjedskih odnosa. Držim da o tome nema ni govora i da je dilema krivo usmjerena. Prije svega u tome nema nikakvog prijenosa suvereniteta, jer tkogod govori o prijenosu suvereniteta, bilo djelomičnom ili podpunom, dakle tkogod govori o djelomičnom zadržavanju suvereniteta republike, taj ne shvaća srž problema, a ponajmanje razumije prirodno i neotuđivo pravo svakog naroda na suverenost. Jer kad bi republika, odnosno narod koji je iskonski i isključivi nosilac suvereniteta, prenijela i odrekla se tog svog temeljnog atributa, onda ona ne bi imala više tu svoju bitnu osobinu, ne bi više bila suverena, ne bi više bila država, pa ma kakvo joj mi ime dali. Ima dosta primjera saveznih država u kojima se članice zovu »zemlje« i »države«, a da pri tome nemaju nikakvih elemenata državnosti pa tako ni međunarodnu osobnost, a što je uostalom i razumljivo jer to nisu etnički utemeljene jedinice s pravom na državu. U našem slučaju radi se o povjeravanju određenih poslova koje savezni organ vrši u ime republičkog suvereniteta. Time je zauzet načelan stav da republička međunarodna osobnost nije ograničena na susjedske i druge manje značajne odnose, kao što to imaju pojedine nesuverene jedinice poput švicarskih kantona i njemačkih zemalja. Odraz te podpune međunarodne osobnosti i suverenosti republike bio bi i zahtjev da upravo republička predstavnička tijela ratificiraju međunarodne ugovore, pa bi tako savezni organ za vanjske poslove bio pod kontrolom nosilaca narodnog suvereniteta i ne bi postojala mogućnost da se uzdigne na položaj nadnacionalnog nezavisnog arbitra, dok s druge strane ne bi imale razloga priječiti razvitak suvremenog i djelotvornog organa sa stručnim i po nacionalnom ključu izabranim funkcionarima.

Osim toga, bez obzira na ovo načelno rješenje o kojemu je više govoreno u članku u 4. broju HT, nema nikakvih zapreka da se, dogovorno, ostavi republičkim organima (u okviru dogovora o saveznim službama i njihovim poslovima) pravo neposrednog međunarodnog ugovaranja o pitanjima koja se direktno tiču pojedinih republika, kao što su, primjerice, susjedski odnosi, kulturna suradnja, privredni aranžmani i slično.

Slijedeće objašnjenje zahtijeva opaska o državi kao »emanaciji« nacionalnog bića«. Takva tvrdnja ne može izdržati ozbiljnu kritiku, isto kao što se ne može s druge strane negirati realno postojanje naroda; da narod ne postoji, ne bi se ni javljali problemi i krize kad ga se pokušava zanemariti. Narod, i to konkretni, pojedinačni narod, historijska je, nezaobilazna i — koliko je to u našem svijetu moguće — trajna pojava, a u svakom slučaju trajnija i stalnija pojava nego konkretna država. Država je, u svojoj biti, organ, tvorba, politička organizacija, koja se i ne mora u svom historijskom razvitku poklapati s narodom; moguće su i poznate najraznolikije kombinacije nastajanja i propadanja država, udruživanje i razdvajanje, a narod je mimo toga živio i postajao, a da dekretirana rješenja nisu mogla bitno utjecati na njegovu opstojnost. Država, dakle, nije emanacija nacionalnog bića, ali je zato pravo na državu na današnjem stupnju razvitka prirodno i neotuđivo pravo svakog naroda. U tom smislu moglo bi se govoriti o procesu demistifikacije države, o njenom silaženju s postolja neprikosnovenog gospodara i suca nad ljudskim sudbinama i svođenja na realnu društvenu ulogu u službi naroda. I možda bi se u istom duhu mogla tumačiti Engelsova teza o odumiranju države.

Vanjski odnosi ne iscrpljuju se u međunarodnim ugovorima. Ostaje čitav niz međunarodnih dodira i veza, o kojima se mogu postići dogovori o povjeravanju saveznim organima, odnosno o pridržavanju republičkim tijelima. Naime, brojni kontakti i odnosi s vanjskim svijetom po samoj svojoj prirodi ne pripadaju savezu.

Uvriježeno je shvaćanje da se svaki dodir s vanjskim svijetom stavlja u sferu saveznih vanjskih poslova. No, dok takvo shvaćanje ima opravdanje kada se radi o općoj svjetskoj politici i o zajedničkim međunarodnim odnosima — a i tada samo kao izraz zajedničkog interesa i volje sviju republika —, ne može ono poslužiti mistifikaciji vanjskih poslova i svijesnom širenju uvjerenja o njihovom nadnacionalnom obilježju, čime se zamagljuje bit problema. Kad bi se svi vanjski dodiri tako shvatili, onda bi čak čin kojim neka naša kućanica kupuje »set« u Trstu ulazio u saveznu sferu vanjskih odnosa, jer i u tom slučaju imamo pravni posao između pripadnika različitih država. Da ne duljimo, spomenimo samo još djelatnost turističkih predstavnika, organizacija za uvoz i izvoz itd, itd. A svatko razuman mora priznati, da republika — ako je doista država — ima mnogo veće i šire ovlasti od kućanice.

O ulozi republike pri sklapanju međunarodnih ugovora već smo govorili u prijašnjem članku. Premda naš prijedlog, koji dosljedno odražava načelo suverenosti republike a ujedno udovoljava načelu međunarodne suradnje, nije prihvaćen, prihvatljivo je i sadašnje rješenje (ratifikacija po saveznoj skupštini), ako se prihvati praksa, kao kod ustavnih amandmana, da republičko tijelo izvijesti savezni organ o svom prihvatu; naime, na taj način ipak imamo: iako posredno, privolu republike.

Što se pak tiče opće, svjetske međunarodne politike, ne može se staviti ozbiljnijih prigovora njenom povjeravanju saveznim organima. Ona počiva na zajedničkim interesima zbog kojih su naši narodi i ušli u savez socijalističkih republika i bez toga on bi izgubio svoj temeljni smisao i opravdanje. Potrebno je samo strpljivim i dobronamjernim dogovorima i svakodnevnom praksom postupno izgraditi postupke i sredstva s pomoću kojih će se najvjernije odraziti i sprovoditi zajednički interesi i suverene volje svake republike. U tom pogledu, ali i radi drugih, pojedinačnih potreba, valjalo bi pomišljati na ustanovu republičkog ministra vanjskih poslova (u tome, uostalom, ne bismo nosili primat u svijetu), pa bi ovi republički funkcionari mogli najautentičnije tumačiti interese i želje svojih republika u formuliranju zajedničke vanjske politike.

Međutim, ovo ne isključuje političke razgovore i dodire republičkih organa neposredno sa stranim svijetom, i to ne samo sa stranim pokrajinama i oblastima nego i s drugim državama na najvišoj razini. Svako drugo rješenje, posebno kada se radi o pitanjima koja prvenstveno zanimaju pojedinu republiku, ne bi se moglo uskladiti s temeljnim pravom na suverenost i jednakost, jer bi hrvatski narod i njegova država — a to vrijedi i za ostale narode našeg saveza — došao u neravnopravni položaj u odnosu na ostale narode svijeta; on ne bi imao ista prava koja uživa, na primjer, talijanski ili bugarski narod, a hrvatski je narod, kao i ostali južnoslavenski narodi, ušao u ovu zajednicu ne zato da izgubi neka prava, nego baš naprotiv da mu njegova prava suverenog naroda budu još bolje i sigurnije zaštićena i zajamčena u zajednici ravnopravnih i slobodnih naroda kakav je naš socijalistički savez. Svatko tko iole pozna historijat međunarodnih odnosa, a posebno priznanja međunarodne osobnosti, svjestan je neugodne istine da put međunarodne afirmacije i priznanja nije posut ružama, da na tom putu uvijek ima teškoća i nerazumijevanja, kako svjesnih, hotimičnih, tako i onih koji su posljedica rutine. Strpljivošću i uspješnom politikom valjat će svladati otpore i prelaziti preko neizbježnih neuspjeha, no u konačni uspjeh ne može biti sumnje, jer u današnjem svijetu opće međuzavisnosti svatko je svakome potreban, a realnost i interesi uvijek na koncu pobjeđuju nad uskogrudnim predrasudama i fiktivnim načelima. Očiglednih potvrda za taj stav imamo svugdje oko nas, pa i u najnovije vrijeme, pa čak ako se radi i o najvećim svjetskim silama.

I ovaj zadatak govori u prilog osnivanju republičkog organa vanjskih poslova, kojem bi posebno bilo povjereno zastupanje republike prema vani, kako u političkim razgovorima, tako i pri sklapanju ugovora koji bi bili pridržani republici. Republički bi ministar u Hrvatskoj imao osobito važnu ulogu u vezi s položajem mnogobrojnog radništva u inozemstvu.

Međutim, ni ovime nije iscrpljena uloga republike u međunarodnim odnosima, pa će u slijedećim člancima, prema potrebi, biti govora o nekim drugim oblicima u kojima se izrazuje njena međunarodna osobnost, tako, primjerice, u međunarodnim organizacijama, u konzularnim predstavnicima i dr.

Drago Dominis

ULOGA SVEUČILIŠTA U RAZVOJU NEDOVOLJNO RAZVIJENIH PODRUČJA

Nerazvijeno područje obuhvaća petinu površine i desetinu stanovništva SR Hrvatske. Ukupni proizvod u tim područjima u 1968. godini bio je 2.706 din, a republički prosjek 6.928 din. Sličan je odnos i u broju zaposlenih u društvenom sektoru. Na jednog liječnika u SR Hrvatskoj dolazi 830 stanovnika, a u nedovoljno razvijenim područjima 3.020. Broj nepismenih u tim područjima kreće se od 20 do 42%, a republički je prosjek 12,1%. U nerazvijenijim područjima iz godine u godinu smanjuje se broj učenika u osnovnim školama, a koliko ih nastavlja školovanje, vidi se iz naredne tabele:

Područje	ukupno nastav.	u istoj općini	izvan svoje općine
nerazvijeni	67,9%	40,1%	59,9%
SR Hrvatska	81.6%	71,8%	28,2%

Prema tome, naš građanin iz nedovoljno razvijenih područja, s trećinom prosječnog republičkog ukupnog prihoda, znatno češće nastavlja školovanje izvan svoje općine. Na studiju on će opet biti više materijalno opterećen, jer su fakulteti locirani u većim središtima, dalje od nerazvijenih područja. Kako mora izdvajati više, a ima manje, student iz nedovoljno razvijenih područja teško može završiti fakultet. Iz takvih sredina fakultet mogu završiti samo najnadareniji ili veoma bogati.

Iako u nedovoljno razvijenim područjima bogatih ima malo, nadarenih je jednak postotak kao i u drugim sredinama. Prema tome, između razvijenih i nerazvijenih područja nema razlike u jednom od najvažnijih čimbenika u društvenom i ekonomskom razvoju — u ljudskom intelektualnom potencijalu. Na žalost, materijalni razlozi ometaju da se u nerazvijenim područjima školovanjem najboljih iskoristi taj najveći prirodni dar. Osim toga, sadašnji način primanja u škole i na fakultete stavlja u nepovoljniji položaj đake iz nerazvijenijih područja. Poznato je da se na prijemnim ispitima traži znanje i na toj osnovi odlučuje o primitku kandidata. Da bi netko u nerazvijenom području imao isto znanje kao u razvijenom području, mora biti nadareniji i marljiviji. Tko trenutno više zna, ne mora bolje uspjeti u studiju, jer za uspjeh u studiju nema istu prognostičku vrijednost ono znanje koje je rezultat dobrih uvjeta, kao znanje koje je plod sposobnosti i truda pojedinca. Sadašnjim načinom primanja zatvaramo vrata škola i fakulteta sposobnoj djeci iz nedovoljno razvijenih područja. Tako oni rijetki iz tih područja, ako probiju materijalnu barijeru, nailaze na još jednu, veliku i neopravdanu.

Nije stoga čudo što je nepovoljnija kvalifikacijska struktura zaposlenih u nerazvijenim područjima, a najveća je razlika baš u postotku kadrova s visokom stručnom spremom. Dok je u cijeloj SR Hrvatskoj prosjek zaposlenih s visokom stručnom spremom 6,4%, u nerazvijenim područjima taj je broj dvostruko manji — 3,2%. Taj podatak govori o nedovoljnoj ulozi sveučilišta u razvoju nedovoljno razvijenih područja. Pored ostalih krivnju za to jednim dijelom snosi i sveučilište, koje je dosadašnjim načinom primanja na studij favoriziralo one iz razvijenih područja.

Zato nedovoljno razvijena područja oskudijevaju u kadrovima koja im najviše mogu pomoći. Da bi došli do takvih kadrova, nerazvijeni su prisiljeni da ih plaćaju više nego drugi. Pored toga takvi kadrovi rade tamo samo kratko vrijeme, dok si materijalno ne pomognu, a nakon toga prvom prilikom napuštaju to područje. Osim takvih, tamo idu mladi stručnjaci koji u razvijenim područjima ne mogu odmah naći posao, pa u »provinciju« idu dok se ne afirmiraju. Na taj način nedovoljno razvijena područja za kadrove iz razvijenih postaju

izvori velikih zarada ili pak vježbalište za njihove mlade kadrove. Čini se da to više stoji nerazvijene nego što iznosi pomoć što je dobivaju preko Fonda za nedovoljno razvijene. I pored 600,231.000 din (novih) što su ih nedovoljno razvijeni krajevi dobili u razdoblju 1966—1970, prosječna je godišnja stopa privrednog rasta u tom razdoblju u nedovoljno razvijenim područjima 11,5%, a u SR Hrvatsku 14,6%. Prema tome, i pored ulaganja, koja nisu mala, razlike između razvijenih i nerazvijenih i dalje se povećavaju. Povećava se, dapače, broj nerazvijenih područja, tako da se iz godine u godinu javljaju nove komune koje su »sazrele« da uđu u porodicu nedovoljno razvijenih.

Pomoć nedovoljno razvijenim područjima ne bi se stoga smjela ulagati samo u proizvodnju i infrastrukturu. Pokušat ćemo, zbog toga, iznijeti jedan prijedlog po kojemu bi se dio materijalnih sredstava iz Fonda za nedovoljno razvijena područja mogao racionalnije iskorištavati. Rekli smo već da jedino po čemu se nerazvijena područja ne razlikuju od razvijenih jest to što se tamo rađa jednak postotak talentirane djece kao i u razvijenim područjima. Budući da je ljudski faktor veoma značajan u ekonomskom razvoju, najefikasnija pomoć nedovoljno razvijenim područjima bila bi u školovanju talentirane djece.

Da li se pomoć iz Fonda za nedovoljno razvijene — u obliku kredita ili stipendija — za školovanje određenog broja najboljih učenika ispravno usmjerila, i valjalo bi, ponajprije, da svaka nedovoljno razvijena komuna utvrdi potrebe za kadrovima. Nadalje, učenike iz nerazvijenih područja valjalo bi osloboditi obveze da polažu prijemne ispite, jer je dovoljno jamstvo za uspjeh u daljnjem školovanju to što su bili najbolji u svojoj sredini. Po istom kriteriju trebalo bi se vršiti i primanje na sveučilište. Rezultati ispitivanja pokazuju da najbolji ostaju među najboljima bez obzira odakle dolaze i bez obzira na privremene razlike u znanju.

Stipendija ili kredit obvezivali bi da se diplomirani stručnjaci vrate u krajeve iz kojih su potekli, te da se oduže svom zavičaju koji je dobivena sredstva uložio u njihovo školovanje, umjesto u nešto drugo. Takvim stručnjacima valjalo bi osigurati približnu plaću kao i u drugim sredinama. Osjećaj da rade u svom kraju i za svoj kraj, pozitivnije bi se odrazio na rezultate njihova rada nego da na njihovim mjestima rade ljudi iz drugih sredina koji svoj boravak smatraju privremenim. Jer, zacijelo, razvitak nerazvijenih područja nitko ne želi više od onih kojima je to područje zavičaj.

Bude li školovanje u nas više vodilo računa kakav je netko nego odakle je, smanjit će se također jagma za većim središtima. U sadašnjoj situaciji nije čudo da se oni malobrojni iz nedovoljno razvijenih područja koji uspiju završiti neku školu ili fakultet, ne žele zaposliti u kraju iz kojeg su potekli, jer oni najbolje znaju što čeka njihovu djecu ako svoj životni put počnu tamo gdje su počeli i sami.

Nerazvijena područja dobit će tako kadrove koji će uspješnije iskorištavati potencijale tih područja, a republika neće morati iz godine u godinu povećavati fond za ta područja. Sve to pomoći će smanjivanju razlika između razvijenih i nerazvijenih. Te su se razlike i pored povećanog ulaganja, na dosadašnji način, iz godine u godinu povećavale, umjesto da su se smanjivale.

Uspijemo li da ekonomski privilegiji ne budu i privilegiji za izobrazbu, škole i sveučilište otvorit će vrata većem broju talentirane djece iz nerazvijenih područja i povećati time svoju ulogu u razvoju tih područja. *Za škole i sveučilište nema nedovoljno razvijenih područja, jer su nedovoljno razvijena područja dospjela u tu grupu samo na osnovu ekonomskih kriterija.* U njima ima dovoljno talentirane djece koja s uspjehom mogu završiti sve škole i fakultete.

Miroslav Vujović

SAOPĆENJE PROŠIRENOG PLENUMA SAVEZA STUDENATA HRVATSKE

Predsjedništvo Saveza studenata Hrvatske u prisutnosti većeg broja članova Predsjedništva Saveza studenata Zagreba i delegacije Saveza omladine Hrvatske raspravljalo je na sjednici održanoj 14. srpnja 1971. godine o aktualnim političkim prilikama, te o budućim akcijama hrvatskih sveučilištaraca. Gotovo svi sudionici u raspravi često su isticali kako naš samoupravni razvitak može u ovome trenutku biti zaustavljen stvarnim, ali često i izmišljenim pritiscima unutrašnjih i vanjskih snaga. Proklamirana načela u proteklom razdoblju trebala bi naročito danas, kada su usvojeni amandmani, svakoga obvezivati na još beskompromisniji razračun s unitaristima koji su glavni i najjači neprijatelj izmjena u društveno političkom sustavu naše zajednice. Napadati danas nekoga drugog, a posebno tobožnje nacionaliste, značilo bi ustuk pred pravim neprijateljem i devalviranje progresivnih političkih načela, koja su bila posebno istaknuta na X sjednici CK SKH i I konferenciji SKJ.

Studenti su posebno svojim diskusijama isticali kako borba za razmjernu nacionalnu zastupljenost u poduzećima, ustanovama ili društveno-političkim organizacijama nije nikakvo »prebrojavanje«, nego nastojanje uspostavljanja stvarnoga nacionalnoga pariteta. Također je utvrđeno da su neprihvatljivi napadi na pojedine ustanove, razna glasila ili pojedince ako se čine samo za to da bi »druga strana« postala zadovoljnija, no posebno su neprihvatljivi ako izbjegavaju bilo kakvu argumentaciju. Sudionici rasprave na plenumu su istakli da nitko ne može biti žrtvovan samo radi toga jer je »konstelacija« političkih snaga takova, a ponajmanje to mogu biti ljudi koji su u svom političkom radu radi beskompromisnosti i radikalizma stekli nepodijeljenu podršku ljudi iz svojih radnih sredina i javnosti.

Iz pojedinih istupa naših političara, rečeno je, provejavaju misli i ideje za koje smo vjerovali da su ih oni već odavno apsolvirali, a ako ne baš i oni, ono naša društveno-politička praksa – sigurno!

Mislimo da se ne može djelovati u interesu radničke klase izmišljanjem neprijatelja samo radi toga da bi se vlastita pozicija osmislila, nego u hitnom i energičnom rješavanju problema vezanih uz problematiku deviznoga režima, središta otuđene gospodarske i političke moći, nedopustivo velikih socijalnih razlika, nezaposlenosti, iseljavanja i drugih problema.

Ako Savez komunista izražava interese radničke klase i ako je Hrvatska suverena država radničke klase, onda mislimo da bi se i političko rukovodstvo naše republike trebalo u predstojećim društveno-političkim zbivanjima rukovoditi s ta dva proklamirana principa.

U daljem tijeku zasjedanja studenti su donijeli slijedeće konkretne zaključke:

1) Zahtijevamo da predstavnici studenata ubuduće budu pozivani na sve političke skupove svih nivoa SR Hrvatske.

2) Uslijed sve većih blokovskih pritisaka na nesvrstanu SRF Jugoslaviju smatramo svojom dužnošću i obvezom da se aktivno pripremimo na doček bilo kojeg agresora. Stoga razloga zahtijevamo najhitnije formiranje studentskih vojnih teritorijalnih jedinica. Također predlažemo osnivanje zajedničkog štaba općenarodne obrane pri SSH.

3) U vezi s decentralizacijom našeg cjelokupnog društveno-političkog sustava SSH je zainteresiran samo za dvije komisije pri Koordinacionom odboru Udruženja SSJ i to Komisiju za općenarodnu obranu i Komisiju za međunarodne veze.

4) Plenum SSH se jednoglasno pridružuje Otvorenom pismu Predsjedništva SSZ Općinskom komitetu Saveza komunista Drniš. Vjerujući da izražavamo mišljenje hrvatskih sveučilištaraca, mi, dragi drugovi, podržavamo vaš stav prema članu CK SKH Zvoni Jurišiću i oštro prosvjedujemo protiv metode arbitriranja nad vašom organizacijom i njenim odlukama. Hrvatski sveučilištarci poručuju komunistima i narodu općine Drniš da ustraje u borbi za ostvarenje humanističkih načela koja su narod ovog kraja vodila u revolucionarnu borbu od 1941. do današnjega dana.

U Zagrebu, 14. srpnja 1971.

Predsjedništvo
Saveza studenata Hrvatske

Predsjednik:
Ante Paradžik

OTVORENO PISMO PREDSJEDNIŠTVA SAVEZA STUDENATA ZAGREBA OPĆINSKOM KOMITETU SAVEZA KOMUNISTA – DRNIŠ

Dragi drugovi,
U općenarodnom pokretu čiji smo i mi sudionici narod općine Drniš radi njegove beskompromisne borbe protiv unitarista i ostalih neprijateljskih snaga našeg samoupravnog razvitka, imao je i ima veliku ulogu. Za utemeljenje hrvatske države, protiv otuđenih središta gospodarske i političke moći, za afirmaciju radničke klase koja treba biti subjekt u svim sferama društvenog događanja, posebno su komunisti Drniša imali odlučne i principijelne stavove. Ispravnim shvaćanjem nacionalnog preporoda kao borbe radničke klase komunisti Drniša se nisu nikada zadovoljavali, a to ne čine ni danas, formalnim prostorom slobode, koji tek omogućuje slobodnu deklarativnost, nego su išli u bitku za konkretna ostvarenja načela koja su proklamirana posebno na Desetoj sjednici CK SKH.

Vi ste shvatili da se novi društveni odnosi ne mogu izgrađivati od ljudi koji su godinama radili na devalviranju osnovnih vrijednosti naše revolucije. Zbog toga kadrovska politika koju vi vodite trebala bi biti primjer mnogim općinama u našoj Republici a i društveno-političkim organizacijama također.

Komunisti i sav narod općine Drniš svoju zdušnu podršku našem novom političkom kursu očitovali su najbolje prilikom posjeta Drnišu drugarice Savke Dabčević-Kučar. Utoliko nas jako čude napadi na vaše rukovodstvo od ljudi koji su ga do nedavno hvalili i isticali kao primjer progresivnog rukovodstva.

Mislimo da svaka organizacija Saveza komunista ima pravo iznijeti svoj stav ne samo o aktuelnim političkim zbivanjima nego i o pojedincima pa bili oni i članovi Centralnog komiteta CK SKH.

Vjerujući da izražavamo mišljenje zagrebačkih sveučilištaraca, mi, dragi drugovi, podržavamo vaš stav prema članu CK SKH Zvoni Jurišiću i oštro prosvjedujemo protiv metoda arbitriranja nad vašom organizacijom i njenim odlukama. Zagrebački sveučilištarci poručuju komunistima i narodu općine Drniš da ustraje u borbi za ostvarenje humanističkih načela koja su narod ovog kraja vodila u revolucionarnu borbu od 1941. do današnjega dana.

U Zagrebu, 13. VII 1971.

Predsjedništvo
Saveza studenata Zagreba

Predsjednik:
Dražen Budiša

Ima jedno mjesto u poznatu djelu Friedricha Engelsa »Porijeklo porodice, privatnog vlasništva i države« — koje neodoljivo nameće potrebu usporedbe. Engels naime, analizirajući razvitak podjele rada među ljudima, stiže i do onog razdoblja kada se u razvitku ljudskog društva pojavljuje trgovac. Ocjenjuje ga izvanredno oštro: »Pod izgovorom da oslobađa proizvođača truda i rizika razmjene, da proširuje prodaju njihovih proizvoda do udaljenih tržišta, da time postaje najkorisnija klasa stanovništva, oblikuje se klasa parazita, pravih društvenih gotovanskih životinja, koja kao nagradu za vrlo neznatne stvarne usluge skida vrhnje kako s domaće, tako i sa strane proizvodnje, brzo stječe ogromna bogatstva i odgovarajući društveni utjecaj ...« Naša se država i društvo nalazi u razdoblju ubrzanog gospodarskog razvitka, a porast proizvodnje i veza sa svim zemljama svijeta uvelike nadmašuje opseg poslovnih veza u još nedavnoj prošlosti. 1965. godine proširene su mogućnosti za poslovanje s inozemstvom, a trgovina oslobođena najvećim dijelom oporezivanja dobitka. Širom su otvorena vrata za ubrzani razvitak trgovine, koja je to iskoristila u punoj mjeri.

Veletrgovci i uvoznici nisu ni do tada propuštali priliku da upravo — kao što kaže Engels — »za vrlo neznatne stvarne usluge« skidaju vrhnje i odnose dohodak proizvođača.

No, oslobođeni mnogih ograničenja, trgovci su krenuli u bezdušni pohod na lake zarade.

Što si pitomiji, to si draži vukovima

»PROGRES« VOLI VRHNJE – DOBAR TEK!

Trgovina stranim novcem najunosniji je posao...

U čemu je opasnost?

Borba protiv reeksportera uzela je takvog maha u političkom i javnom životu da već svatko zna o kome je riječ. To su veletrgovci koji svoje poslovanje obavljaju tako da kupuju u jednoj zemlji a prodaju u drugoj. Npr. kupe u Poljskoj, da bi tu istu robu prodali u Danskoj. No, kod nas ti reeksporteri pored trgovanja sa stranim i između stranih zemalja imaju pravo i na trgovinu s Jugoslavijom i s tim u vezi pravo na stvaranje različitih kombinacija. Bave se svime, od kupovanja dječjih igračaka, proizvodnje građevinskog materijala, proizvodnje i trgovine alkoholnim pićima i cigaretama do stvaranja vlastitih zrakoplovnih kompanija.

Najveća reeksporterska poduzeća, kao npr. »Genex« ili »Progres«, izrasla su iz ranijih monopolističkih poduzeća sa svim vezama koje iz takvog položaja proizlaze, osobito vezama sa financijskim kapitalom. To im daje golemu moć i mogućnost da gospodare i nad našim najvećim radnim organizacijama.

Njihova moć proizlazi iz bivših i sadašnjih monopola, a znamo da je ekonomski monopol još ozbiljniji od onoga koji neposredno štiti država. Reeksporteri su najopasniji jer imaju bezbroj poduzeća u inozemstvu u kojima za financijske izdatke ne polažu račun u našoj zemlji, jer imaju goleme kapitale, i jer preko njih bivše savezne banke ostvaruju trgovinu novcem i devizama.

Svjedoci smo da kod nas raste inflacija, rastu troškovi života, nema očekivane stabilizacije u privredi, nelikvidnost je sve veća, a isplate osobnih dohodaka radnika u pitanju su svakog mjeseca za sve veći broj zaposlenih. Zašto je stanje sve gore?

Golemi trgovački deficit u poslovanju s inozemstvom ostvaren u prošloj godini uvelike je nadmašen u prvom polugodištu ove godine. Tomu je tako zato što se na uvozu mogu ostvariti velike zarade, a izvoz se ne isplati. Zato izvoz stagnira ili opada, a uvoz vrtoglavo raste.

Trgovina stranim novcem najunosniji je posao posljednjih nekoliko godina. U toj trgovini prednjače reeksporteri i banke.

Zašto baš banke i reeksporteri? Zato jer je kod njih nagomilan kapital, jer preko njih novonaštampani novac ide u promet. Da bi se moglo trgovati dolarima, treba najprije imati dinare. A najviše dinara imaju najveće banke i najveći reeksporteri. Zato i nisu sve banke i svi reeksporteri jednak problem. Upravo kao što postoji razlika u važnosti između malog kino-tapkaroša i međunarodnog preprodavača satova. No, iako je istina tako jednostavna, ipak javnosti nije sasvim jasno kakvu štetu stabilizaciji i dinaru nanose veletrgovci i reeksporteri. Utoliko više što oni preko svih sredstava javnih informacija stalno tvrde da je neistina sve ono što se o njima govori.

Zavjera šutnje

Trgovina novcem kod nas nije dopuštena. A ipak se trguje i dinarima i dolarima. Dobije se kredit u dinarima, da bi se onome tko kredit daje prodali dolari. Dakle, najčistija kupoprodaja uz različito vrijeme plaćanja. No onaj tko ima dolare (ili drugu stranu valutu), i sam hoće na njoj nešto zaraditi, pa se onda dinarima i dolarima trguje u čitavom lancu poduzeća. Reeksporter daje dinarski kredit ako mu onaj koga kreditira proda dolare. Ako ih nema, mora se »snaći« i kupiti ih. A tada treba platiti cijenu veću i za 30 do 50%.

Ta se veća cijena ne može platiti na redovan način, jer je trgovina novcem zabranjena. Osobito stranim novcem. Zato se izmišljaju usluge koje se nikada ne izvršuju, i tako se isplaćuje razlika. Budući da su ti poslovi nedopušteni, reeksportere i banke štiti zavjera šutnje na koju su prisiljeni oni koji na nedopušten način kupuju novac da bi njihova poduzeća mogla preživjeti. Ta zavjera šutnje daje reeksporterima snagu da javno poriču istinitost onoga što stvarno rade.

»Progres« i Klanjec

»Progres« znači napredak. Kakav napredak osigurava »'Progres', poduzeće za međunarodnu trgovinu, turizam, zastupanje inozemnih firmi i proizvodnju građevinskog materijala, Beograd«, pokazat ćemo na slučaju jednog malog poduzeća iz Klanjca.

Pogrešno bi bilo misliti da je to poduzeće u malom zagorskom mjestu jedina žrtva »Progresa«. Taj isti »Progres« pred više od 10 godina fiktivno je osnovao u Liechtensteinu firmu »Maritenia shipping Co.« da bi mogao, suprotno našim propisima ostvariti goleme zarade u preprodaji brodova. »Progres« iz Beograda preko svoje filijale u Zagrebu (Opatička ulica 4) prodao je poduzeću »METKA« u Klanjcu kredit od 500 milijuna starih dinara uz uvjet da mu ovaj proda 400.000 USA $.

Kada »Progresu« nije bio problem osnovati izmišljenu firmu u Liechtensteinu da bi preprodao brodove, još mu je manji problem izmisliti formu kako da proda dinare za dolare.

Devize može svako poduzeće ustupiti svom poslovnom partneru. Tako je i »Progres« izmislio poslovno-tehničku suradnju u onom dijelu koji mu je bio potreban da bi se za 500 milijuna st. din. dokopao 400.000 USA $. Kako »Metka« u Klanjcu nema vlastitih deviza, jer se bavi samo trgovinom i proizvodnjom kamena, to je ona devize morala kupiti, i to po skupljoj cijeni. Za 400.000 USA $ razlika iznosi 167 milijuna st. dinara, ili više od 33%, dakle više od 1/3.

Tko prodaje dolare?

»Metka« u Klanjcu kupila je 400.000 USA $ i dala ih »Progresu«, s napomenom da je u odnosu na službeni tečaj na svoj račun morala platiti 167 milijuna st. dinara. Na njoj su zaradili:

»Standard-konfekcija« Zagreb 115 mil. din

Beogradska klanica 40. mil. din

»Avala-Genex« Beograd 12 mil. din

Na ovim devizama »Progres« će zaraditi velike novce uvozom. Na koga će se te zarade prevaliti? Ponajprije, žrtve su radnici »Metke«, a onda i svi stanovnici Klanjca. A skupu robu »Progresa« platit će svi stanovnici Jugoslavije. Zato i cijene moraju rasti.

Hlađenje kamena

Šverceri su uvijek drski. Tako je i s našim trgovcima dinarima i dolarima. Slučaj »METKE« u Klanjcu bio bi komičan da nije tragičan. Naime, Beogradska klanica (Beograd, Ul. 29. novembra) razliku deviza u iznosu od 40 milijuna st. din naplatila je od »METKE« kao da je riječ o troškovima hlađenja. Vjerojatno hlađenja zagorskog kamena?

»Standard-konfekcija« izmislila je u Zagrebu u Lopašićevoj 3 drukčiji trošak za »METKU«: najamninu za poslovni prostor. Vjerojatno, opet, da smrznuti zagorski kamen zaštiti od sunca?

»'Avala-Genex', preduzeće za uvoz i distribuciju filmova«, Beograd, Kneza Višeslava 58, nema problema oko izmišljanja. Razliku od 12 milijuna st. din za prodane dolare naplatila je kao trošak oko izrade filma i propagandnih fotografija, koje, razumljivo, nije nikada napravila.

Izmišljeni ugovori i usluge koje nisu nikad napravljene — način su kako se trguje devizama i dinarima. No, tajne se ipak otkrivaju, unatoč svoj zavjeri šutnje.

Bezobzirni i prema najsiromašnijima

Ovaj smo naslov izabrali da bismo pokazali kolika je bezdušnost reeksportera i veletrgovaca. U ostvarenju nezakonitih zarada ne biraju žrtve, nemaju obzira ni prema najsiromašnijima. To nas i navodi na usporedbe sa zaključcima F. Engelsa o trgovcima. I potrebu da se zaštitimo od njih.

Da bi »METKA« iz Klanjca dobila neophodan kredit, ona je pored kamata i troškova od 9% morala odmah isplatiti »Progresu«, Beogradskoj klanici, »Standard-konfekciji« u Zagrebu i »Avala-Genexu« u Beogradu 212 milijuna st. din, ili 42%. To je cijena po kojoj izrabljivači trguju novcem. (»METKA« je pored 167 milijuna st. din. morala unaprijed platiti i 45 milijuna st. din. na ime prve rate kamata.)

U samoupravnom društvu samoupravljač mora trgovcu platiti 42% u gotovom i unaprijed da bi dobio kredit! **Nije li ovo užasan dokaz da s likvidacijom financijskog kapitala ne bi trebalo čekati niti jedan dan?** I to u ime socijalizma, samoupravljača i onog zagorskog radnika koji lomeći kamen mora plaćati takav užasan danak.

»METKA« ne može izdržati ovu cijenu kredita i zapast će u gubitke. Tako žrtve nisu samo radnici »METKE« nego i svi stanovnici općine Klanjec koja je dala garanciju za zajam »Progresu«.

A znate li koliko je to i što znači za stanovnike Klanjca 167 milijuna st. dinara? Netto osobni dohodci svih radnika u općini Klanjec u 1970. godini iznosili su 175 milijuna st. dinara. Dakle, veletrgovci su preprodajom deviza oteli 96% godišnjih osobnih dohodaka stanovnika Klanjca zaposlenih u privrednim organizacijama.

Ili: svi prihodi općine Klanjec u 1970. godini iznosili su 407 milijun st. dinara. Veletrgovci i reeksporteri oteli su samo jednim potezom, preprodajom 400.000 USA $, novac u visini od preko 40% godišnjih prihoda klanječke općine.

Oprostite, ali na kraju nemam riječi kako nazvati ovaj odnos. Svaki izraz bio bi preblag.

Hrvoje Šošić

GOSPODARSKI I DRUŠTVENO-POLITIČKI TEMELJI USTAVNIH PROMJENA

MARKO VESELICA, docent Fakulteta ekonomskih nauka u Zagrebu i savezni zastupnik

Osnovne značajke našeg gospodarsko-političkog razvitka poslije rata

Suprotno Marxovim predviđanjima (kasnije je došlo do korigiranja stavova klasika o mogućnostima nastanka socijalizma i u nerazvijenim proizvodnim i društveno-gospodarskim strukturama), do socijalizma je došlo u tehnički i gospodarski nerazvijenim zemljama (osim nekoliko iznimaka nakon II. svjetskog rata), koje su uglavnom imale nacionalni dohodak per capita ispod 200 $. Zbog toga je došlo do prevelike uloge države u privrednom razvoju, a naročito u prikupljanju i distribuciji akumulacije.

Zapravo, kao što je poznato, sve su socijalističke zemlje, a naročito Sovjetski Savez kao prva zemlja socijalizma, trebale cjelokupnu raspodjelu narodnog dohotka prilagoditi potrebama ubrzanog razvoja proizvodnih snaga. To se moglo postići jedino administrativno-centralističkim i distributerskim metodama zahvaćanja i raspoređa akumulacije na strategijske točke gospodarskog razvitka.

Jugoslavija je također bila ekonomski nedovoljno razvijena zemlja i početni zadatak mlade socijalističke države nakon uspješno izvedene socijalističke revolucije bio je: ubrzani razvoj proizvodnih snaga pomoću procesa industrijalizacije cjelokupne proizvodne strukture. Nizak narodni dohodak i na osnovu toga ograničeni volumen raspoložive akumulacije uvjetovao je način prikupljanja i razdiobe društvene akumulacije kao i način upravljanja svim komponentama društvene reprodukcije.

Ključni razvojni problem

Ključni gospodarsko-razvojni problem sastojao se u konstituiranju novih proizvodnih i kadrovskih nukleusa suvremene socijalno-ekonomske transformacije privrede i društva. Osnovni izvor suvremenog privrednog rasta nalazi se u procesu kojim se živi nekvalificirani ili manje kvalificirani rad ubrzano supstituira suvremenim sredstvima rada i penetracijom sve složenijeg rada.

Da bi se mogao otvoriti proces u kojem se živi rad supstituira sredstvima rada, potrebno je u kompoziciji privrede ugraditi takve razvojne segmente koji će proizvoditi sredstva rada uz pomoću kojega će se moći izvršiti revolucioniranja cjelokupnog proizvodnog sistema.

Za takvo kretanje u uvjetima nerazvijenih proizvodnih snaga, kao što je bio u nas slučaj poslije rata, postoje dva ograničavajuća čimbenika, i to:

a) nerazvijenost sektora industrije koji proizvode opremu, ili kako se to kaže — nerazvijenost bazične industrije; i

b) najveći dio raspoložive društvene akumulacije nalazi se, sa stajališta modernizacije privrede, u tzv. statičkim sektorima (poljoprivreda, zanatstvo, laka industrija, rudarstvo, dio prometa itd.) pa se kao ključno pitanje pojavljuje, kako raspoloživu i ograničenu društvenu akumulaciju prebaciti iz ovih sektora u nove sektore koje treba tek formirati u procesu ubrzanog socijalno-gospodarskog razvitka.

Dvije koncepcije

U tom pravcu postoje dvije koncepcije. i to:

a) koncepcija balansiranog gospodarskog razvitka i ravnomjernog rasporeda raspoložive društvene akumulacije na sve segmente gospodarske strukture, radi njene harmonizacije pomoću normalnog djelovanja gospodarskih zakona i pomoću vodeće uloge osnovnih subjekata privređivanja, a to su radne organizacije ili poduzeća kao robni proizvođači; i

b) koncepcija ubrzanog privrednog razvitka koja težište gospodarske akcije društva u raspolaganju akumulacijom prebacuje na usmjeravanje najvećeg kvantuma akumulacije na tzv. nove sektore ubrzanog privrednog razvitka neovisno od privremenih debalansa, do kojih će neizbježno doći između pojedinih sektora u cjelokupnom procesu društvene reprodukcije.

Prva koncepcija, koja uglavnom dolazi iz krila građanskih teoretičara gospodarskog razvitka, smatra da se mora postići harmoničan raspored raspoložive društvene akumulacije ukoliko se želi ostvariti stabilan razvitak na dugi rok.

Druga koncepcija polazi od toga da bi ravnomjeran raspored društvene akumulacije na sve sektore privrede uz pomoć ekonomskih zakona i autonomne akcije poduzeća u uvjetima nerazvijenih proizvodnih snaga reproducirao i konzervirao postojeću proizvodnu, gospodarsku, pa prema tome i socijalnu strukturu. U tim uvjetima potrebno je najveći dio ograničene društvene akumulacije orijentirati na tzv. strateške točke privrednog razvitka od kojih zavisi dinamiziranje čitavog gospodarskog i socijalnog sklopa. Prema ovoj koncepciji, osnovni cilj privrednog razvitka ne može biti harmoničan raspored akumulacije i stabilnost u kretanju privrede, nego maksimiranje stope porasta narodnog dohotka na dugi rok.

Iz ovog proizlazi da se, **pod cijenu debalansa u reprodukciji zbog neravnomjernog rasporeda investicija, moraju razviti oni segmenti nacionalne ekonomije, koji sa stanovišta dugoročnih interesa mogu sav razvitak najbrže povući naprijed.** U tom pravcu najveći dio društvenih investicija usmjerava se na baznu industriju, energetiku i minimalnu proizvodnu infrastrukturu, a svjesno se zapostavlja proizvodnja predmeta potrošnje i uvjeta života pojedinaca i širih društvenih zajednica.

Zbog toga mora doći do privremene suspenzije ekonomskih zakona, a osobito zakona tržišta, te do jačanja ekonomske funkcije države, što je u našem početnom razvitku davalo pečat proizvodnim odnosima socijalizma, pa prema tome i obliku raspodjele narodnog dohotka.

Dominantna uloga centralne državne vlasti — povijesno neophodna

Ovakva dominantna uloga centralne državne vlasti u prikupljanju i razdiobi društvene akumulacije kao i u odlučivanju o svim ključnim komponentama gospodarsko-socijalnog života — u početku izgradnje socijalizma u Jugoslaviji i u svim njenim dijelovima bila je povijesno neophodna te je, pored svih njenih grešaka, deformacija, neodgovornosti pojedinaca i grupa, **dala goleme rezultate u preobražaju Jugoslavije kao cjeline i svih njenih naroda i republika.** U tom periodu Jugoslavija je imala jednu od bržih stopa rasta u evropskim i svjetskim omjerima, iako su se adekvatnom ekonomskom politikom i boljim kadrovskim kompozicijama mogli postići i mnogo veći rezultati.

Međutim, ako se država pojavljuje kao isključivi vlasnik sredstava za proizvodnju, onda se ona normalno, pojavljuje i kao vlasnik stvorenog proizvoda, koji ona dijeli prema svojem uvjerenju i prema kriterijima i interesima koji nju pokreću.

Ovo — u početku nužno, i to iz objektivnih gospodarskih razloga — izbacuje iz procesa proizvodnje i raspodjele neposrednog proizvođača i blokira njegov ekonomski interes kao osnovnu pokretačku snagu proizvodnje i svrhu procesa društvene reprodukcije.

Ukoliko se ovakva pozicija proizvođača u mehanizmu proizvodnje i raspodjele objektivno ekonomski determinirana određenim nivoom razvijenosti proizvodnih snaga koje traže takvu koncentraciju ekonomske moći u rukama države, onda se ona može privremeno i teoretski braniti.

Temeljni nedostaci sustava

Međutim, već unaprijed je jasno da takav sistem u svojoj biti i u snagama koje su u njega ugrađene nosi temeljne nedostatke koji se mogu svladati jedino njegovom totalnom negacijom. Naime, socijalistička raspodjela prema radu može izraziti sve svoje prednosti tek onda ako je sposobna pokrenuti interes udruženog rada na liniji gospodarski racionalnijeg korištenja postojećih faktora reprodukcije i na liniji stvaranja sve razvijenijih i širih faktora proširene reprodukcije. Da bi se taj mogao odvijati što uspješnije, država ne može biti ona proizvodna i socijalna snaga koja može djelotvorno zamijeniti interesnu i proizvodnu silu cjelokupnog udruženog rada.

Iz ovoga proizlazi da raspodjela dohotka i cjelokupni proces upravljanja u kojem država ima ključnu ulogu i gdje se nagrađivanje prema radu tretira kao tehničko-stručna operacija ne može nikako predstavljati bit socijalističke raspodjele u Marxovom smislu, niti može biti okvir za stvaralačku mobilizaciju interesa radničke klase i društva u cjelini.

Iz ovoga opet proizlazi da socijalističko društvo, a posebno njegove najnaprednije snage, moraju državno raspolaganje narodnim dohotkom i upravljanje cjelokupnim procesom društvene reprodukcije, a osobito društvenim viškom rada, shvatiti kao privremen proces objektivno uvjetovan nerazvijenim proizvodnim snagama, a ne kao apsolutni zakon socijalizma kao prijelaznog perioda.

Uvođenje radničkog samoupravljanja

Zapravo, zabluda je utoliko veća ukoliko se ovo stanje proglašava idealom socijalističkog društva, a defacto osobni dohodak radnika ni kao kvantitativna ni kao kvalitativna kategorija nije prevladao okvire najamnog odnosa, iako objektivni nivo razvijenosti proizvodnih snaga omogućuje prevladavanje ovih okvira.

Kao što je poznato, mi smo već 1950. godine počeli izgrađivati sistem radničkog i društvenog samoupravljanja. Preko radničkih savjeta i upravnih odbora, kao i drugih oblika neposrednog i posrednog upravljanja, Jugoslavija je počela izgrađivati nove socijalističke samoupravno-ekonomske odnose kao **izravnu negaciju državno-svojinskih odnosa kroz koje se izražavala vodeća uloga države u upravljanju reprodukcijom i raspolaganju rezultatima reprodukcije.**

Bilo je mišljenja da su proizvodne snage, veličina i kvaliteta radničke klase u Jugoslaviji nedostatni za uvođenje novih samoupravnih socijalističkih društvno-ekonomskih odnosa. Međutim, svjesne socijalističke snage na čelu s drugom Titom i Savezom komunista Jugoslavije, a polazeći od marksističke teorije socijalno-gospodarskog razvitka, smatrale su da je svako čekanje glede afirmacije radničke klase kao osnovne proizvodne i političke sile u upravljanju svim društvenim procesima — pogibeljno, te da je najbolji način borbe protiv državno-birokratskog monopola što neposrednije uvlačenje radničke klase u proces upravljanja.

Nova stranica u izgradnji socijalizma

Uvođenjem radničkih savjeta otvara se nova stranica u izgradnji socijalizma radničkih klasa jugoslavenskih naroda, a tako i u izgradnji socijalizma u svjetskim okvirima. Ovim procesom otvara se izravno suočenje između snaga koje po svom objektivnom socijalno-gospodarskom interesu i svijesti žele izgraditi samoupravni socijalizam, te snagâ koje se iz objektivnih i subjektivnih razloga bore za koncept i praksu državno-birokratskog monopola nad stvarima i ljudima u procesu društvene reprodukcije. Svakako, nivo razvijenosti proizvodnih snaga, kompozicija jugoslavenske privrede, svjetski gospodarsko-politički odnosi, veličina i kvalitetа radničke klase ograničavaju ekspanziju samoupravnog proizvodnog odnosa, ali istodobno samo ugrađivanje samoupravljačkih komponenata u naš socijalno-gospodarski sistem traži šire okvire za afirmaciju ovih odnosa, oslobađa nove interesne i stvaralačke energije i uvlači nove snage u borbu za socijalizam.

I pored izvanrednih rezultata u razvoju proizvodnih snaga i oslobađanju radničke klase pomoću samoupravnog oblika organizacije socijalno-gospodarskog života, ipak se može konstatirati da proces afirmacije osnovnih pokretačkih snaga našeg društveno-gospodarskog sistema ide sporije nego što se očekivalo, jer državno-birokratske i centralističko-unitarističke snage uz pomoć operativne gospodarske politike i drugih metoda raznim sredstvima sprečavaju afirmaciju samoupravljačkog socijalizma i radničke klase kao osnovne proizvodne i političke snage našeg društva. Ova je borba osobito zaoštrena u posljednjih nekoliko godina od proglašenja kursa društveno-ekonomske reforme naovamo.

(Nastavlja se)

Marko Veselica

I POSLIJE 400 GODINA – HRVATI

Jedno poslijepodne kod Hrvata u Slovačkoj

Nedavno sam imao prilike razgovarati s jednim prijateljem, inače poznatim Zagrepčaninom, o mom boravku u Bratislavi i posjeti selima u kojima žive Hrvati, i, na moje zaprepaštenje čuo sam slijedeće riječi:

— Pa oni više i nisu Hrvati . . .!

A da bih mu odgovorio na njegovu napomenu iznosim riječi starog gazde Štefana Krištofića iz hrvatskog sela Hrvatski Grob, nedaleko Bratislave:

— Pitate me: kako to da odlično govorimo našim lijepim hrvatskim, kajkavskim jezikom — pa zaboga čovječe: MI SMO HRVATI! MOŽDA BOLJI HRVATI OD NEKIH DOLJE KOD VAS U JUGOSLAVIJI!

Toliko kao odgovor mom prijatelju sumnjivcu, a i kao napomena da je malo, ili gotovo ništa pažnje posvećeno tim našim ljudima, Hrvatima, koji su, iako preko 400 godina žive na tlu tuđe zemlje, ostali ono što i jesu.

Pred nešto više od mjesec dana službeno sam se našao u Bratislavi. Baš u to vrijeme »Hrvatski tjednik« je donio napis o Hrvatima u Slovačkoj. U tom napisu je rečeno gotovo sve o dolasku Hrvata u te slovačke krajeve i njihovom životu tamo. Zato sam bio ponukan da »skoknem« do Hrvatskog Groba, najbližeg Bratislavi i provedem bar nekoliko sati među Hrvatima izvan Hrvatske. Istina, bio sam često među Hrvatima u zapadnim zemljama, ali — to su drugačiji Hrvati, to su nekako specifični Hrvati!

Zašto slabe veze s domovinom?

U Bratislavi sam taksi šofera zapitao da li zna gdje se nalaze mjesta Dubravka i Hrvatski Grob i da li bi me poveo svojim autom u neko od ovih mjesta. Odgovorio mi je:

— Pošto imate malo vremena na raspolaganju najpametnije je da odemo do Hrvatskog Groba. On je udaljen svega dvadesetak kilometara od Bratislave.

Odlučio sam se i sjeo u auto. Čim smo izišli na periferiju Bratislave pogled nam se raširio po beskrajnim ravnicama na kojima su se uglavnom nalazili vinogradi.

Uostalom, taj dio oko Bratislave ima i svoju željezničku postaju čiji je naziv »Vinohradi — Bratislava«.

Poslije polagane i pomalo neudobne vožnje (cesta za Hrvatski Grob još nije asfaltirana, a stara »Volga« je već bila spremna za »penziju«) našli smo se pred ulazom u ravničarsko selo nalik na mnoga naša slavonska i baranjska sela uz blagu nadopunu zagorskih pjesaža. Ravna ulica je vodila prema centru velikog sela. Na ulazu u selo, koje inače broji 2.063 stanovnika nalazi se veliki natpis: »HORVATCKI GROB«.

Katoličkog župnika, inače Slovaka, nismo našli kod kuće. Bio je na nekom savjetovanju u Bratislavi.

U Mjesnom narodnom odboru dočekali su nas oduševljeno. Kad sam im rekao da sam hrvatski pisac, da pišem o životu naših ljudi izvan domovine, da sam slučajno, a ne po nekakvom planu prolazio kroz Bratislavu i navratio k njima, njihovom oduševljenju nije bilo kraja. U Hrvatskom Grobu dva dijela stanovnika su Hrvati, a tek jedna trećina su Slovaci. Oni žive u slozi i ljubavi.

Predsjednica Mjesnog narodnog odbora Elena Njemčovičeva je Slovakinja. Ona kaže:

— Znamo mi da se, dolje u staroj postojbini, ponekad netko sjeti i Hrvata u Slovačkoj, ali ne shvaćamo da su kontakti između domovine i Hrvata u našim krajevima tako slabi. Istina, do sada je bila jedna grupa iz Bačke i jedna grupa iz Istre, ali su naši kontakti s tim ljudima prestali poslije događaja u Čehoslovačkoj 1968. godine. Ne znam ni sama zašto?! Vjerujte nam, sretni smo što nas je netko posjetio. Naročito nam je drago da je to jedan hrvatski pisac . . .

Veoma su se uzradovali kad sam im dao svoj roman »Bariša«, kao moj skromni poklon.

— Hrvatska knjiga je za nas mnogo više od bilo kakvih poklona. Da je bar godišnje više takvih posjeta i poklona koji obogaćuju našu skromnu knjižnicu, bili bismo sretni!

A njihova knjižnica broji nešto preko 300 knjiga. I to uglavnom hrvatskih. Tu sam vidio naslove s imenima Krleže, Raosa, Andrića, Matka, Šimunovića, Šenoe, Novaka i ostalih. I bi mi drago što je i moj skromni roman iz života naših ljudi izvan domovine — »Bariša«, našao svoje mjesto u malenoj knjižnici hrvatskog sela u dalekoj, a opet tako bliskoj nam Slovačkoj.

Trajna ljubav prema hrvatskoj zemlji . . .

— Hrvati su divni ljudi — kaže Elena Njemčovičeva — i nema Slovaka koji živi u našem selu, a da ne poštuje Hrvate i da ih ne voli . . .

Uslužna predsjednica Narodnog odbora tada me je povela od kuće do kuće i oduševljeno mi pokazivala uredne i lijepe kuće Hrvata u Slovačkoj.

U kući starog Štefana Pažnika dočekali su nas isto kao što bi nas dočekali naši Hrvati u Žumberku, Zagorju, Slavoniji ili Dalmaciji.

— Morate probati naše vino. Mi imamo najbolja vina u ovom kraju! — rekao mi je stari Štefan.

Njegov unuk Emil na lijepom hrvatskom jeziku, kajkavskim narječjem mi kaže:

— Znam ja sve o Hrvatskoj. Čitao sam mnogo i učio o postojbini mojih djedova i pradjedova. Žao mi je jedino što nikada nisam bio u Hrvatskoj.

— A da li biste, kad bi vas pozvali iz Hrvatske, rado došli u posjet?

— To bi bilo krasno. Samo, kad bi se netko sjetio. Kontakti su s Hrvatskom veoma slabi . . .

A predsjednica Mjesnog odbora dodaje:

— Moram priznati da se u školama u ovim hrvatskim selima predaje samo na slovačkom jeziku. Mi bismo bili sretni kad bi se netko u Hrvatskoj sjetio i predložio ministarstvu kulture u Bratislavi i poslao nam bar jednog učitelja hrvatskog jezika. Taj isti bi mogao predavati u sva tri sela. Dva dana u jednom, dva u drugom, a dva u trećem. To nije neizvedivo . . .

I nije neizvedivo. Možda treba samo malo dobre volje.

Štefan Krištofić je svakako najbogatiji Hrvat u Hrvatskom Grobu. Ali, nitko mu na tome ne zamjera. Kad je iznio vino, koje nije bilo ništa lošije od naših vina, starac se raspričao:

— Još prije prvog svjetskog rata, kao mladičić, bio sam u Hrvatskoj. Za vrijeme Prvog svjetskog rata bio sam u Puli, Rijeci, Zagrebu, Varaždinu, Kostajnici, Čakovcu i još nekim hrvatskim gradovima. Iako nikada nisam živio tamo oduvijek sam volio tu lijepu hrvatsku zemlju . . .

Kuće u Hrvatskom Grobu su uredne i moderno opremljene. Gotovo u svakoj je radio-aparat, a u većini su i televizijski prijemnici.

— Nije nam slabo — kaže mi Josef Galović, stari stanovnik tog sela — ali nam nedostaje dom kulture. Imamo vrlo malu i neprikladnu dvoranicu. Tu se omladina sastaje. Tu se odvija sav život, kulturni i zabavni život našeg sela.

— Nije daleko Bratislava? — velim.

— Nije — kaže on — ali bi bilo udobnije da imamo vlastitu zabavu.

Svatko zna materinski jezik

Pred kućom Štefana Pažnika susreli smo Ažbetu Tesarovu rođenu Hržić. Na pitanje da li znade hrvatski nasmijala se glasno i odgovorila:

— Pa ja sam Hrvatica, prijatelju! Svatko zna svoj materinski jezik na ovom svijetu. Ni ja nisam iznimka. Udata sam za Slovaka, ali sam Hrvatica. To slobodno napišite i neka svi znaju . . .

Ono što me je najviše iznenadilo u Hrvatskom Grobu jest živ interes kod ljudi za Hrvatsku i život u postojbini. Istina, pomalo se osjeća da su ti ljudi davno otišli iz Hrvatske, ali svakako manje nego kod nekih Hrvata u prekomorskim zemljama koji su tamo daleko kasnije stigli, pa čak i u našem stoljeću.

Prezimena nam najjasnije govore da se radi o Hrvatima. U Hrvatskom Grobu možete susresti: Galoviće, Krištotiće, Hržiće, Turinjiće, Njimčoviće, Švrčiće, Janžetiće, Miklenčiće, Štefanoviće, Požitne, Pažnike, Šimončiće i druge.

— Mi s ponosom ističemo svoje hrvatsko porijeklo — kaže stari Pažnik i nadodaje:— Nije važno gdje čovjek živi. Važno je samo ono što on smatra da je. A mi smo Hrvati i to svima otvoreno kažemo. Slovaci su nas uvijek voljeli i nikada nismo imali neprilika radi toga.

Poznata su samo tri sela u kojima žive Hrvati. Naime, Dubravka, Nova Vas i Hrvatski Grob su poznati u zemlji. Međutim, stari Štefan Krištofić kaže:

— To su tri najveća hrvatska sela. Tri sela u kojima pretežno živi hrvatski živalj. Međutim, kad pišete o hrvatskim selima kraj Bratislave svakako spomenite još: Šenkovice, Čunjovo, Rusovice i Jarovce. U tim selima živi oko 50% hrvatskog življa.

Boraveći među Hrvatima u Hrvatskom Grobu svuda sam nailazio na srdačnost i prisnost. Osjećao sam se sretan i zadovoljan. Ljudi su me molili da ostanem koji dan kod njih. Na žilost, nisam mogao prihvatiti njihov prijedlog.

Ugođaj slovačke zemlje u hrvatskim selima je poseban događaj za svakoga tko posjeti ta sela nedaleko Bratislave. Unuk starog Štefana Krištofića simpatični Jaroslav Šimončić je bio oduševljen prijedlogom da njihova nogometna momčad, koja je inače prva u pokrajinskom prvenstvu, gostuje u Hrvatskoj. Jasno, ako dođe do aranžmana i dogovora. Taj mladić je vođa navale svoje momčadi u kojoj uglavnom igraju Hrvati.

— Pratim redovito nogometne vijesti iz Jugoslavije. Naročito me interesiraju klubovi iz Hrvatske. Drago mi je da su ove godine »Dinamo« i Hajduk« glavni kandidati za prvaka (tada još nismo znali da je »Hajduk« prvak) i poslat ću telegram onom od te dvojice koji budu prvaci. Bio bih sretan kad bismo gostovali negdje u Hrvatskoj. Pa makar igrali i s najmanjim seoskim klubom. Volio bih igrati na zemlji naših djedova i pradjedova . . .

Potrebna je pomoć matice

I priče se nižu jedna za drugom. Ljudi u Hrvatskom Grobu osjećaju potrebu da se ispričaju. Reporteru nije potrebno iz njih izvlačiti riječi.

Ipak, ima i onih koji se boje za budućnost hrvatskog jezika u selima oko Bratislave. Štefan Pažnik kaže:

— Mi odgajamo naše mlade u hrvatskom duhu. Želimo da nikada ne zaborave svoje porijeklo. Ali mlađi su već umorni od čuvanja tradicija. Nekako mi se čini da bi bilo lakše utjecati na mlađe kad bi u školi bio hrvatski učitelj, a u crkvi hrvatski župnik. Međutim, i jedni i drugi su Slovaci. Nisu loši, ali su domaći i nije njihova dužnost da naše mlađe uče o njihovom porijeklu.

Njegov unuk se nasmijao na te riječi i rekao:

— Nema bojazni. Mi smo Hrvati i takvi će biti i naši potomci . . .

Pokazivali su mi hrvatske narodne nošnje koje se oblače još uvijek nedjeljom i blagdanom. U kućama su slike svetaca istih koje imaju i naši ljudi po selima Hrvatske. Običaji su im ostali starohrvatski. Naročito su lijepi običaji prigodom krštenja, vjenčanja i krizme.

Boraveći među Hrvatima u Hrvatskom Grobu čovjek naprosto zaželi da češće i u domovini čuje tako lijepe riječi isticanja svoje pripadnosti. Osjećao sam se kao da su ti ljudi najjače oružje za održavanje svog imena našli u isticanju tog imena i čuvanju svog jezika.

Dugo bih mogao pisati o jednom poslijepodnevu u Hrvatskom Grobu. Ali prostor to ne dozvoljava, iako bi bio red da se o tim ljudima napiše koja riječ više.

Ipak, zadovoljit ću se i završiti porukom predsjednice Mjesnog narodnog odbora, Slovakinje Elene Njemčovićeve Hrvatima u Hrvatskoj:
— Trebalo bi uspostaviti prisnije kontakte i uspostaviti most između Hrvata ovdje u Slovačkoj i vas u domovini. Zašto vi iz Hrvatske ne biste slali svoje športske momčadi k nama, a mi vama naše? Naročito je Hrvatima potrebna hrvatska knjiga. Mi smo siromašni da kupujemo knjige. Ali, mislim da bi neke ustanove u Zagrebu mogle pomoći bar našu knjižnicu i tako ljudima omogućiti da čitaju hrvatsku knjigu. Kontakti bi bili pozdravljeni od seljaka iz hrvatskih sela u Slovačkoj . . .

To poručuju iz Hrvatskog Groba. Ja sam im ostavio »Hrvatski tjednik« sa člankom o njima. Bili su prezadovoljni i s ponosom su mi pokazivali kalendar »Danicu« koji je jednom zgodom (samo jednom zgodom!) pisao o njima i zabilježio njihovo postojanje Pokojni Veco Holjevac je napisao u svojoj knjizi »Hrvati izvan domovine« da se u Slovačkoj nalazi 7.000 Hrvata. Oni tvrde da ih ima oko 10.000 Statistika može i pogriješiti, ali mi nikako ne bismo smjeli griješiti i ne povesti računa o tim dragim i milim ljudima, koji su svakako zaslužili našu pažnju . . .

. . . i ako posjetite slučajno Bratislavu žrtvujte stotinjak kruna i taksijem ili ako ćete jeftinije autobusom skoknite do Hrvatskog Groba ili Dubravke ili Nove Vasi ili nekog drugog od spomenutih hrvatskih sela i Mjesnim odborima odnesite bar poneku hrvatsku knjigu, neki kulturni časopis i izrecite im bar poneku blagu riječ iz kraja njihovih otaca . . .

Mate Talijančić

Djelovnost umjetnosti

Piše dr. Pavao Vuk-Pavlović

Od svoje prve knjige – »Spoznaja i spoznajna teorija« 1926, ili još točnije: od prvog bibliografski zabilježenog rada 1915, Pavao Vuk-Pavlović piše i objavljuje, u nas i u svijetu, sve do danas. U broju 14 »Hrvatskog tjednika« prikazali smo ukratko rad i filozofiju Vuka-Pavlovića, a sada objavljujemo jedan njegov izvorni spis, koji do sada nije bio tiskan hrvatskim jezikom (najprije emitiran preko Radio-Skopja u makedonskom prijevodu, a zatim tiskom također u Skopju, 1961, makedonskim jezikom). Prema želji samoga pisca, tekst je ovdje objavljen bez ikakvih izmjena spram rukopisa u hrvatskoj verziji. Nepriviknutu čitatelju stil i jezik ove kratke rasprave učinit će se možda ponešto »arhaičnim«, ali će svaki odmah otkriti da tekst osim teorijske ima i posebnu odliku: jedan teorijski, filozofski tekst napisan je – bez tuđica, bez ijedne tzv. »strane riječi«; vjerojatno jedinstven slučaj u nas.

Potpuna bibliografija radova dr P. Vuka-Pavlovića može, se naći u publikaciji »O smislu filozofije«, izdanje Instituta za filozofiju, Filozofijske studije 1, Zagreb 1969.(Z. P.)

dr. Pavao Vuk-Pavlović

Gdje se god susretamo sa čovjekom i kako ga daleko i možemo slijediti u prošlost, bio on još tako priprost ili se kretao na visovima prosvjete, stalno nailazimo i na njegovu umjetnost. Mijenja se doduše način, kako se ona dostaje svoje svrhe, mijenja joj se opće obličje, mijenja joj se i izrazita namjena, a stavljaju se na nju i raznoliki zahtjevi u toku vremenâ. Služila je ona i čarobništvu i bogočašću, razonodi i igri; imala je ona smirivati uzbuđene i ohrabrivati borce, zaštrašivati nepokorne i uzdizati srca i predobivati ih za određen željen cilj; očekivalo se od nje i da će poučiti i odgajati i razvijati i oplemenjivati ukus. I nije se čovjek zadovoljavao svagda time, da bi ga obradovala, biće mu činila skladnijim te ga izdizala iznad ograđenosti, sitničavosti i moguće prljavštine svagdašnjosti, njezino je opravdanje tražio štaviše pretpostavljajući, da je upravo ona zvana, da pravolju svijeta, a time i njega samoga, koliko je voljno biće, spasava od neblaženstva, u koje bi ta volja bila zapletena. No pored svih tih i takvih promjena pogledom na to, kakvim joj se shvaćanjem prilazi, prati umjetnost biće ljudsko stalno i naznačuje bitan činilac njegove duhovne gajidbe, njegove prosvjete, njegove uljudbe.

Unatoč tome se je uopćenom gajenju umjetnosti znala međutim tu i tamo poroditi sumnja u njezinu vrijednost i njezino značenje, pa i u samu opravdanost i potrebu njezina opstojanja. I nije se samo skretala pažnja na mogućnost, da čovjeka u neku ruku i kvari hraneći njegovu naklonost k uživanju i slabeći tako pobude njegovoj djelatnosti. Koliko se je moglo pretpostaviti da umjetnost nije samo igra i da ne razveseljava samo, nego znači i neki uvid povezan s prosuđivanjem, smatralo se gdjekad takvo uviđanje krnjim u poredbi sa znanstvenom spoznajom, pa se je u povodu toga i zaključivalo, da će umjetnost biti nepotrebna i potpuno prevladana, kad se samo znanost i naučna svijest dostanu jednom određene visine. Čovjeku znaocu ne će prema tome shvaćanju biti umjetnost uopće potrebna. Gradeći svoj život dosljedno na načelima i tekovinama znanosti kao pojmovne spoznaje stajat će čovjek neke kasnije prosvjete daleko iznad dosega umjetničkoga zora, pa će i moći gledati na umjetnine kao na tvorbe nižega stupnja uljudbe.

Gdje mogu da se porode takve sumnje u značenje i vrijednost umjetničkih tvorbi, tamo će svakako iskrsnuti i pitanje, što li je u stvari poziv, koja li je iskonska svrha umjetnosti i koji li neposredni učinci iziviru iz svojstvena joj bistva. Čemu li je uopće čovjek umjetnički zanesen i stvaralački djelatan?

Posljednje se ovo pitanje može razdriješiti, hoćemo li uočiti, da čovjek ni u krajnjoj samoći nije izdvojena jedinka, već je vezan prirodnom sponom, koja ga čini članom ljudske zajednice, uvrzava u određenu sjedinjenost svojevrsna bivstvovanja. On ne bi ni mogao doživjeti ljudsku svoju zasebnost, kad u njega ne bi istom nuždom i snagom živjelo ono »mi«, koje je neizbježna pozadina, s koje se tek odražava, a i može osvijestiti njegovo »ja«. Tako se čovjek koliko pojedinačno toliko i kao član skupa određuje, on je u tome pravcu dvobiće i podvrgnut je posljecima te dvobitnosti u svim svojim očitovanjima, pa tako i u umjetničkome. Stvaranje umjetnina prima svoj pun neki smisao, ako stvaralac ima nešto nekome da kaže, prikaže ili priopći; umjetničko se djelo opravdava bitno tek stavljajući se između »ja« i »mi«, kao posrednik neki između stvaraočeva i primaočeva doživljaja, ukratko dakle kao sredstvo ili posredništvo druževnoga općenja, suobraćanja. No što je umjetnosti svojevrsno kazivanje, prikazivanje, priopćavanje ili kako se inače to suobraćanje već očituje? Do čega stoji njegova osebnost i kakav mu je nužno primjeren učinak?

S obzirom na to pitanje valja svratiti pažnju na činjenicu, da svako umjetničko djelo ovako ili onako uzbunjuje, uzgiba ljudsku ćud, izaziva i čuvstven i voljni neki odziv, što upućuje na stalan uvjet ostvaren svojevrsnom pojavom, kako se nužno nadaje umjetničkim djelom. Ima doista nešto, što nas u pravilu ne ostavlja nikad bez voljna ili čuvstvena potresa, a to se događa ondje, gdje se kao ljudi susretamo s onim, što nam je tako blisko, kao što se oslanjaju jedno na drugo »ja« i »mi«, pojedinačna i skupna svijest, a što se jednim imenom može naznačiti kao »duševnost«. Gdje ona nikako nije nazočna, pa bilo to makar i samo posredno, ondje nema ni razložna izazova čuvstvenoj ili voljnoj popratnoj pojavi. A umjetnost i jest upravo po duševnosti, koja joj je svojevrsna jezgra, u stvari zov neki i izazov. I bez obzira, gdje valja tražiti izvor toj nekoj duševnosti prikazanoj umjetničkim djelom, iskazuje doista već najpriprostiji lik i s likovne i s pjesničke i s glazbene umjetnosti neku svoju duševnu obojenost, pa bio to možda i oskudan tek odjek općenita raspoloženja, samo skroman neki ugođaj. Ne radi se tu dakako o neposrednu očitovanju izvorna i samo sebi doznatljiva doživljajna toka, već naprotiv o određenju bistva provedena s područja duševnosti, drugim riječima o predmetno uočenoj, upravo upredmećenoj i prema tome tek doživljenoj i doživljivoj duševnoj datosti, a ne o samoj življenoj, iskonski djelovnoj duševnosti ili određenu izravno iživljenu njezinu činu.

Ako je dakle duševnost ili određena duševna pojava ona predmetnost, što se prikazuje umjetnošću, koja je družbeno uvjetovana već po svome stvaraocu, a taj se ne može oteti vezanosti na društvenu sredinu niti može sa svojom umjetninom izmaći određenoj prosvjetnoj sredini niti se oteti uljudbi, koja nije nikad samo stvar pojedinca, nego je blago društvene cjeline i kao takva po duhovnoj svojoj srči jedinstvo zajednice, ako umjetnina može da po svome značaju bude neke vrste budilačkom ili uzbuđivalačkom ili sličnom tome pobudnom snagom, bit će prirodno pitati, kakvo li je ili kakvo li joj može biti djelovanje u okviru društvene cjeline.

To djelovanje može, dašto, biti veoma različito i napose usmjereno prema stalnim vrednotama, kojima se osmisluje život. Ne će međutim biti potrebno obazreti se ovdje na sve te mogućnosti. Valjat će se štaviše osvrnuti na onaj svojstven joj učinak, koji je neizbježno prati, gdjegod za nju uopće ima razumijevanja i doživljajna odziva.

Doživljavamo li posredstvom umjetničkoga djela primjereno bilo kakvu ljudski shvatljivu duševnost, uznemiruje se prirodno naša ćud, samim nas tim doživljajem zahvaća i određena čuvstvena ili voljna popratna pojava. Upravo je svojstveno istinskoj, živoj umjetnini i pogledom je na njezino doživljavanje bitno, da ga takav voljno-čuvstveni popraćaj i čini prodornijim i dubljim negoli što bi se dao izazvati posrednim načinom razumskoga bića te doživljaj čini opstojnosno zamašnim. I kako čuvstveni i voljni tokovi ne djeluju samo nekako prema okolini, već jednom doživljeni utječu i opet na samo lice njima zahvaćeno, može se kazati, da umjetničko djelo istinski i smislovito doživljeno utječe posredstvom čuvstveno-voljne popratne pojave na neposredno duševno bivanje onih, koje zanosi, pa njihovu duševnost i može pokrenuti u stalnu nekom smjeru, da je nekako mijenja, preobražava, izgrađuje. Tako duševnost, kakva se prikazana umjetninom doživljava, ostavlja, koliko se čovjeka doima, na duševnome njegovu biću nužno i značajan trag.

Trag taj može, dašto, biti različit, kao što se dakako razlikuje i duševnost, koju umjetnička djela određenih prosvjetnih sastava, zasebnih područja uljudbe, pojedinih povijesnih razdoblja, osebnih društvenih sredina i istaknutih stvaralačkih ličnosti prikazuju na svojstven im osobit način.

Istaknut se primjer takva učinka nadaje, gdje se radi o doživljavanju tuđe, možda neslućene ili nedovoljno znane duševnosti, gdje se god našla ili kako se god umjetnički prikazala, a napose, gdje je čovjek dovoljno obrazovan, da razumije izražajna sredstva umjetničkih djela prošlih vremena i stranih prosvjetnih odnosno uljudbenih jedinstava. U svakome će takvu slučaju prema sposobnosti i načinu, da se doživljajno odazove određenu izazovu, ljudsko biće više ili manje primjereno punoćom svoje ćudi sretati živo duševnost, bistvo duševnosti ili duševne likove, što ih one umjetnine omogućuju zreti, osluhnuti, uvidjeti. Gdje međutim dolazi čovjek tako u priliku da se uči suživjeti na neki način s tuđom duševnosti, koja stoji izvan okvira svagdašnjega uobičajena života, tako da proširuje sposobnost poniranja u duševnost, bila kakva bila, čime i biva, koliko mu je moguće, osjetljiviji za duševna očitovanja uopće, tamo će se i nezamjetno znati da bistri u njega uviđavnost prema onima, s kojima ima da dijeli i radost i brigu svog opstanka. Tako će se prirodno produbljivati i povezanost njegova s društvenom sredinom, kojoj pripada, a moći će prema danim okolnostima biti čvršće ili sigurnije usidrena svijest supripadnosti i volja k sudjelovanju s razlučenom u sebi duševnošću duhovne zajednice, s obzirom na koju se može očekivati, da će joj biti članom. Nitko doista ne može živjeti obuhvatnošću života zajednice kao cjeline, mimo koje se ne bismo mogli izgraditi kao duhovna bića. Takav je cjelovit život dan samo zajednici samoj u njezinu unutrašnjemu mnoštvu. Ali upravo zbog toga nije nebitno, koliko smo osjetljivi za doživljaje, bližnjih, koliko učimo shvaćati tuđu duševnost i koliko smo se uspjeli proširiti duševno u tome smjeru. Svaki uspon na tome području duševnih mogućnosti znači u stvari uzdizanje i proširivanje udružljivosti.

Ima međutim i druga mogućnost, kako će umjetnina djelovati posredstvom čuvstveno-voljne popratne pojave, koju će izazvati u povodu prikaza određena duševnog lika. Taj može prema sastavu i sagradnji umjetnine biti takav, da će izazivati odbojne čuvstvene poticaje i takve voljne porive. To pak može da bude i kočnicom pogledom na doživljajne pobude, što će otežavati određeno ovako ili onako usmjereno iživljavanje, a tako na posljetku i ostvarivanje namjera, koje bi se bilo s kojega gledišta, ponajviše družbenoga. mogle smatrati i nepoželjnima.

Osobito se jasni primjeri takva mogućeg djelovanja dadu naći među umjetninama, koje su nekako povezane s područjem vjere ili državništva. Treba samo primjera radi podsjetiti možda na Danteov »Pakao« ili Goyine »Nedaće rata«. Upravo takve nipošto malobrojne umjetnine svih vrsta pokazuju, kako je neprimjereno smatrati ih predmetom isključivo ljepotno uvjetovana »užitka« i tako stješnjavati njihov smisao i ograđivati doživljajni im doseg. I ne mogu one zatajiti družbenosni svoj značaj kraj unutrašnjih pobuda, prema kojima očito hoće da budu prinosom uljuđivanju čovjeka stvarajući također određene kočnice poticajima, koji bi možda mogli slabiti htjetu povezanost između članova određene društvene cjeline.

Napomene li se pak sa sličnom namjerom primjerice Schillerova drama »Don Carlos«, u kojoj se iznosi borba za slobodu savjesti, ili Delacroixova slika »Sloboda vodi narod«, smjet će se s istoga razloga svratiti pažnja na to, kako umjetnina kao doživljajni poticaj može u danoj prilici nositi pobudu, da se oživi i održi naum, prema kojemu će trom ili društveno neplodan tok doživljavanja skrenuti prema novo zasjalim svjetionicima budućnosti. Moći će se tako čovjek posredstvom umjetničkih tvorbi i njihovim utjecajem sasvim u skladu sa samim bistvom njima svojstvenim ispriječiti spoznatim predrasudama i sa čuvstveno-voljne strane lomiti ograde sveđ iznova poželjnoj preudezbi života. Umjetnost i nije područje odijeljeno od života, ona pripada jedinstvu ljudske uljuđenosti i prosvjete i gubi izvan tog jedinstva osnovu, po kojoj se opravdava. I što je svojevrsno ljepotni njen činilac savršeniji, što znači i jedinstvu cjeline podložniji, to su i rečena djelovanja lično dojmljivija, društveno prodornija. Odlučno je tek, da takva i slična djelovanja ne naviru izravno kao samosvršna, već da premašajući uži okvir same oblikotvornosti nastaju po posredništvu ljepotno prikazane, zrete odnosno osluhnute duševnosti. Bilo bi međutim krivo smatrati ih nečim, što bi umjetnini bilo strano ili za nju suvišnje; ona su naprotiv, kakva već i znala biti, u bitnome smislu uvrzena u nju, pa uz druge činioce i pod njihovim dojmom podavaju određenu samostalnu zbiljnost njezinoj cjelini.

Ne valja gubiti s vida, da se umjetnost ne obraća samo pojedincu, nego upravo u izvornosti svojoj više još družbenoj skupini, pa i jest činilac, koji ne utječe samo na doživljaj pojedinca, već jednako sudjeluje u izgradnji skupne svijesti. Prikazujući likove prema povijesnome razdoblju svog očitovanja obojene duševnosti i nukajući samim svojim opstankom, samom svojom nazočnošću članove neke društvene sredine da podjednako doživljajno nekako sutitraju s tako zapaženim duševnim iskazima ili prikazima određene bitnosti, umjetnost ih nagoni na neko uporedno doživljavanje, pa tako u toku života određena pokoljenja nekako usklađuje zajednicu u stalnu smislu i danim joj granicama. Više još. umjetnost po mogućoj svojoj djelovnosti ne razotkriva samo duševnost učeći čovjeka, da sva raznolika očitovanja duševnosti zapazi, razumije, cijeni, pa štaviše i uzljubi, nego upravo time može iznad čovjekove zabrinutosti za sebe samoga ovako ili onako razbuditi u njega i na svojstven joj način podržavati sa svoje strane osjećaj vezanosti uza zajednicu i na posljetku u tom osjećanju usidrenu svijest odgovornosti, koje je upravo svojevrsno svojstvo, kojim se odlikuje biće čovječje.

Tako u umjetnosti, koja kao sredstvo i posrednik druževna općenja, zajednična suobraćaja s obzirom na svojevrstan način iznošenja i priopćivanja osebne svoje predmetnosti, duševnosti u raznolikim njenim stanjima i smjeranjima, nadoknađuje u stvari iskustvo, što ih svakidašnjica ne donosi životu u dovoljnu opsegu ni poželjnoj jasnoći, ne valja vidjeti samo tvorbu isključivo oblikotvorna značenja. Ona nije tek posljedak vještine, što zna samo stvarima podati izvanjski sjaj i isprazan čar, nego je bezuvjetno i u znatnoj mjeri jedan između nezamjenjivih duhovnih činilaca zvanih da služe očovječenju razumom obdarena bića i uljuđivanju svijeta.

Dubinsko se djelovanje umjetnosti očituje po krajnjim mogućnostima u stalnu usmjeravanju kako duševnih postavaka pojedinčevih tako i zajedničnoga života na način, koji se duhovnim tvorbama druge vrste, pa prema tome ni ikojom znanošću ne da zamijeniti ni prevladati. Smije se stoga na posljetku i ustvrditi, da se mišljenje, prema kojemu bi moglo doći vrijeme, gdje će čovjek biti toliko budan, toliko znalac i uman, da mu umjetnosti ne će više trebati. gradi na dubokoj načelnoj zabludi.

HRVATSKI JEZIK

SPORT ILI ŠPORT

Domaće riječi s početnom skupinom **šp** veoma su rijetke, ali su u našim rječnicima obilno potvrđene tuđice koje su u različito vrijeme i preko različitih jezika ušle u naš razgovorni jezik, a neke od njih i u književnu porabu. Pri preuzimanju pojedinih stranih riječi s početnom suglasničkom skupinom **sp** ili **šp** odlučujući je čimbenik za naš izgovor najčešće bio izgovor u stranom jeziku (ili u narječju stranog jezika) iz kojega je ili preko kojega je riječ preuzeta. Na primjer, većina je takvih tuđica koje su talijanskoga podrijetla u nas prihvaćena s početnom skupinom **šp**, preko mletačkoga, približno sličnog izgovora, a ne izravno iz talijanskoga književnog jezika (**špada, španjulet, špedicija, špijun**). Njemačke su riječi preuzimane iz južnonjemačkih narječja, gdje je izgovor **šp**, a ne **sp**. Tako je izgovor u spomenutim dijalektima dvaju susjednih stranih jezika koji su najviše djelovali na velikim područjima Hrvatske i kojima su mnogi Hrvati aktivno vladali, odredio hrvatski lik mnogih riječi. U starije su se doba i riječi klasičnih jezika često preuzimale preko talijanskoga (mletačkoga) i njemačkoga (austrijsko-bavarskoga) s početnom skupinom **šp**, ali su se intervencijom pravopisaca nametnuli likovi sa **sp** kao književni. Ipak i danas još neke od njih žive isključivo u liku sa **šp** (**Španjolska, špelunka**), a u nekima se razlikuju književni likovi od razgovornih (**spekulacija — špekulacija, spirit — špirit, Sparta — Šparta, Spartak — Špartak**).

U novije doba u naš jezik sve više ulaze i riječi iz engleskoga. Prve smo dobivali preko spomenutih susjednih jezika (**šport, šprint, šprinter, španijel** »vrsta psa«, jednako kao i **štrajk, štart**), a kasnije su engleske riječi ulazile i neposredno (**spiker, sparing-partner, spidvej, sprej**).

Iz rečenoga se vidi da nema unutarnjeg jezičnog razloga koji bi jednoznačno određivao kako se usvajaju strane riječi sa spomenutim početnim skupinama, pa se samo može ustvrditi da je ta i ta riječ naša u onom obliku u kakvu je u većini hrvatskih govora usvojena i u kakvu se udomaćila u književnom, razgovornom i stručnom jeziku. A kad se udomaći, ona je, upravo u usvojenu obliku, dio jezika, pa je svako nasilno mijenjanje njezina fonetskoga lika zapravo diranje u jezični sustav, u slobodu jezičnog izraza. Nema, dakle, nikakva jezičnog razloga da se iz hrvatskoga književnog jezika izbaci lik **šport** i njegove izvedenice **športski, športaš** itd.

U Hrvatskoj je oblik **sport** bio tuđ hrvatskom jezičnom osjećaju, pa su ga prije II. svjetskog rata u javnom pismenom izrazu (u razgovorni i stručni jezik nikada nije ni ušao) rabili samo oni koji su i inače usvajali tipične oznake srpskoga književnog jezika. Oblik **sport** imaju na primjer, predratne zagrebačke »Novosti«, ali one pišu i: **1 jula 1935, 2 januara 1940, pretsjednik, organizovan, jugoslovenski ministar finansija** itd. Predratne »Ilustrovane sportske novosti« već su se po svojem nazivu deklarirale kao unitarističke, a po svojem jeziku i po simpatijama za određene klubove odudarale od javnog mnjenja. Sve druge hrvatske novine imaju isključivo **šp** u likovima te riječi i njezinim izvedenicama. Takvo je stanje potrajalo sve do oslobođenja, kad su sve novine uvele lik **sport**. Unatoč tomu, u Hrvatskoj se nikada nije u razgovornom, pa ni u stručnom jeziku, taj lik usvojio (u slobodnim prijenosima športskih događaja reporterima svaki čas izmakne lik **šport**, makar nastoje govoriti »ispravno« **sport**!). Tako je u svim hrvatskim krajevima, tek se u mlađe generacije, pod utjecajem škole, čuju kadšto i likovi sa **sp**. Neki su klubovi uspjeli u kratici svojega imena sačuvati oblik **športski** (GOŠK iz Gruža, POŠK iz Splita), jer kratica nije »mjerodavnima« udarala toliko u oči koliko puni oblik riječi. I HAŠK i SAŠK su se po kratici **Š** (Hrvatski akademski športski klub, Sarajevski akademski športski klub) razlikovali od BASK-a i BSK-a (Beogradski amaterski sportski klub, Beogradski sportski klub).

Uklanjanje oblika **šport, športski, športaš** iz hrvatskoga tiska, škole, radija, televizije i službene uporabe uopće bilo je isto tako sveobuhvatno, ali i isto tako neprihvatljivo kao što je neprihvatljiva bila i hajka na hrvatske likove **točno, točnost, točka, točkica, točkast...** Ne vidim velike razlike u tim postupcima.

Antun Šojat

NEDOSTOJNE METODE OBRAČUNAVANJA

Napadači na hrvatski književni jezik računaju da je lakše pobijediti pojedinca nego glavne znanstvene i kulturne institucije

Otkako su hrvatske znanstvene i kulturne institucije (Matica hrvatska, Hrvatsko filološko društvo, Društvo književnika Hrvatske, Institut za jezik Jugoslavenske akademije i Hrvatsko književno društvo sv. Cirila i Metoda) otkazale Novosadski dogovor o srpskohrvatskom jeziku i pravopisu, te odlučile da porade na afirmaciji hrvatskoga književnog jezika u znanstvenoj obradbi i u javnoj upotrebi, — neke srbijanske novine (Književne novine, Jež i dr.) s velikom oštrinom i neobjektivnošću napadaju mene osobno kao da sam svemu tom »separatizmu« ja kriv i kao da u razmatranju jezične problematike postupam nedosljedno i po neznanstvenim kriterijima. Takvih članaka o meni bilo je od »Deklaracije o položaju i imenu hrvatskoga jezika« iz god. 1967. priličan broj i u drugim časopisima, npr. u Letopisu Matice srpske, Frontu, Književnosti i jeziku i u drugima, ali ja na njih nisam odgovarao jer su bili pisani očito neobjektivno, pa i vulgarno, te sam mislio da me to oslobađa dužnosti da se na njih osvrćem. Da sam na svaki takav pojedini članak odgovarao, ne bih mogao ništa drugo ni raditi, nego samo replicirati na neobjektivne napadaje i tako besplodno polemizirati. Ipak, kada toga ima već toliko, moram radi mlađih naraštaja bar ukratko odgovoriti svima odjednom.

Zašto prigovaraju meni i čak me drsko napadaju, a spomenute ugledne hrvatske znanstvene i kulturne ustanove jedva i spominju? Razlog je vrlo jednostavan. Oni ne žele priznati da se spore s glavnim hrvatskim institucijama koje su mjerodavne za rad i brigu oko hrvatskog književnog jezika, nego hoće prikazati svojoj javnosti kao da je taj spor oko jezika samo djelo jednog pojedinca, kao da to tobože nije stanovište hrvatske kulturne i znanstvene javnosti, nego samo jednog pojedinca, dakle pojedinačan slučaj. Takvo nerealno prikazivanje i prosuđivanje činjeničkog stanja očituju već gotovo dvadeset godina, ne ulaze nikad u srž problema, u teškoće naših jezičnih pitanja i nepravda, nego problem umanjuju svodeći ga na sasvim osobne sporove. Nikad se nisu zapitali zašto su Hrvati bili nezadovoljni kad im se nametala ekavica i kad im se osporavao narodni naziv za jezik, nego su sve to uvijek prebacivali u područje zadjevica, izvrdavanja, osobnih sukoba i društvenog onemogućivanja i diskvalificiranja onoga koji se bunio protiv nepravdi. Na taj način i danas zastupaju zastarjela gledišta, koja se ne mogu opravdati ni znanstvenim ni političkim argumentima. A kako sam u toj borbi protiv nepravdi od početka bio i ja dosta aktivan, nije čudo da nastoje i mene onemogućiti i diskvalificirati, jer računaju da je lakše pobijediti pojedinca nego glavne znanstvene i kulturne institucije Hrvatske i hrvatskog naroda.

Novosadski dogovor bio je kompromis

U sadašnje dane osobito mi prigovaraju što sam povukao svoj potpis s Novosadskog dogovora i »promijenio« tako svoje mišljenje o njemu. Iz mojih dvadesetogodišnjih tekstova čupaju rečenice u kojima sam o njemu u početku djelomično povoljno pisao, a prešućuju sve moje kritike njegovih postupaka koje čine glavninu mojeg pisanja o njemu već od samoga početka. Potpisali smo Novosadski dogovor g. 1954. nešto u jugoslavenskom socijalističkom oduševljenju, a nešto u samoobrani, jer je već tada bila u velikoj mjeri provedena penetracija ekavice u Hrvatsku, pa smo se nadali — tadašnji hrvatski književnici i lingvisti — da ćemo ipak nekakvim dogovorom spriječiti dalje štete za hrvatski književni jezik. To jasno pokazuje izjava prof. Stjepana Ivšića koji je uz svoj potpis zapisao i misao da Novosadski dogovor ne smije poslužiti za širenje ekavice na ijekavsko jezično područje. I ja sam u svojem prilogu Novosadskoj anketi u svibnju 1954. u članku »Razumijevanje i snošljivost i u jezičnim pitanjima«, koji je objavljen u Letopisu Matice srpske i koji će ponovno biti objavljen ovih dana u mojoj knjizi »Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća« (izdanje Matice hrvatske 1971), jasno naglasio da je hrvatski književni jezik vrlo razvijen, proširen i bogat, te ga stoga nije moguće zamijeniti kakvim drugim tipom jezika, npr. srbijanskom ekavicom. Rekao sam da bi svaka takva promjena, ako tko na nju misli, nosila u sebi elemente teške nepravde i za hrvatski književni jezik i za hrvatsku književnost i za hrvatski narod. U tom članku g. 1954. ja doslovno pišem: »Zbog tih dakle osnovnih razloga meni se čini, da nije ni vrijeme ni potreba da se ukloni ijekavski ili ekavski govor, latinica ili ćirilica iz upotrebe Hrvata, Srba i Crnogoraca. A s obzirom na to, što neki preporučuju, da se žrtvuje ijekavština, podsjetio bih na to, da ijekavština nije nikad tako bujno živjela u književnosti kao danas, i kod Hrvata i kod Srba i kod Crnogoraca, u tri republike, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, na pretežnoj polovini jezičnog teritorija srpsko-hrvatskog«. Sasvim je jasno da u tom članku ima i kurtoaznih misli, ali sasvim je jasno i to u čemu je težište članka, tj. u čuvanju dotadašnjeg hrvatskog književnog jezika.

Kad je Novosadski dogovor stupio na snagu, a bilo je to u početku g. 1955, već u prvim postupcima zapazila su se nastojanja o favoriziranju ekavice. Tako je npr. već 19. travnja 1955. prof. Mihailo Stevanović objavio u »Borbi« članak »O sprovođenju Novosadskog dogovora«, u kojem se među ostalim zalaže i za to da se i u ijekavskim školama provodi nastava na ekavskom dijalektu, a iznosi i misao da nastavnici nisu dužni da se jezično prilagođuju sredini u kojoj djeluju. Ja sam na to odmah reagirao u »Borbi« 30. travnja 1955. dokazujući da su nastavnici dužni da se jezično prilagode sredini u kojoj djeluju, a pobijao sam i drugu opasnu Stevanovićevu tezu po kojoj valja na čitavom srpsko-hrvatskom jezičnom području odlučivati o jezičnim pitanjima po principu većine, dok sam se ja zalagao za paritet dviju strana jer se radi o jeziku dvaju naroda. Da ne duljim citiranjem odlomaka iz te polemike, upućujem čitaoce na četvrti dio knjige »Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća«, koja upravo izlazi iz štampe. To je bio prvi javni prigovor i prva polemika o Novosadskom dogovoru uopće. Već sam dakle tada gledao na jezik hrvatske i srpske književnosti u njegovoj dvojnosti, a ne unitaristički. A tako je bilo i dalje u mnogim polemikama u toku trajanja Novosadskog dogovora. Stoga su napadaji o mojem unitarističkom stanovištu u tom razdoblju čista kleveta.

Čak je i izraz »varijanta« izazivao unitarističko bjesnilo

Spomenut ću i prigovore koji se odnose na moju knjigu »Književni jezik u teoriji i praksi«, izašlu u Zagrebu 1964. i 1965. Vade se pojedini odlomci, a ne gleda cjelina. Ta je knjiga značajna upravo po tome što se u njoj prvi put javno i sistematski afirmiraju dvije varijante hrvatsko-srpskog književnog jezika, kako se tada govorilo, i potvrđuju njihova temeljna prava. Čitava je knjiga koncipirana na misli da hrvatskosrpski jezik nije jedinstven, kako je tvrdio Novosadski dogovor, nego dvojak i da Hrvati treba da razvijaju svoj književni jezik na osnovi svoje varijante. U članku »Otkuda dvije varijante?« pišem doslovno na str. 18. i 19: »Svaka je varijanta u prvom redu namijenjena i pristupačna svojem području, svaka strana ima potpuno pravo na svoju varijantu. Važna je pri svemu tome spoznaja da su obadvije varijante punopravne i po svojem podrijetlu i po svojem razvoju i po svojoj funkciji i da po svojoj konstituciji imaju sve osnovne elemente književnog jezika.« Tada smo se još morali služiti izrazom varijanta, jer je već on izazivao u unitarista bjesnilo, a što bi tek bilo da smo upotrebljavali izraz »književni jezik«, kao što smo razvojem političkih sloboda mogli činiti poslije. Ali ipak i u ovom citatu i drugdje jasno se kaže da varijanta ima »sve osnovne elemente književnog jezika«. I na str. 449. ovako: »Činjenica je da postoje dvije norme i da ih je potrebno njegovati...«. Ni to nije unitarističko gledište, a s tim smo i došli g. 1965. na Sarajevski kongres jugoslavenskih slavista, gdje smo dokazivali — a u prvom redu ja — dvojstvo književnog jezika. Kako sam zbog toga bio napadan i kako sam se branio u okviru zakona, čitaoci će saznati iz polemika koje sam vodio s prof. Mihailom Stevanovićem, Đorđem Rašovićem, Miodragom Lalevićem i drugima, što je sve objavljeno u četvrtom dijelu knjige »Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća«. To je sve dugotrajan kontinuitet koji seže do današnjih dana u obrani prirodnih, nacionalnih i političkih prava hrvatskoga književnog jezika. Ali sve to neće da vide i priznaju protivnici tih prava, nego naprotiv žele me prikazati kao prevrtljivca, premda sam im sve to jasno prikazao i rekao već godine 1954. i 1955. i osobito 1964. i 1965.

Lingvisti su branili prirodna prava hrvatskog književnog jezika

Po njihovoj je ocjeni razvoj hrvatskoga književnog jezika u novosadskom razdoblju tekao normalno, bez pritisaka, idilično, a tu sam idilu jedino ja poremetio. Tako su i izričito rekli na Kongresu u Sarajevu g. 1965. Oni i ne spominju da je zbog nepravilnosti jezične politike došlo i do »Deklaracije o položaju i imenu hrvatskoga jezika« i do sporova o uređivanju »Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika« i do prekida zajedničkog rada i do otkaza Novosadskog dogovora. Sve su to bili kolektivni nastupi i kolektivne odluke, a ne pojedinačne, kako na silu žele prikazati. Jasno je da takve nepravilnosti i prisile u području jezika dovode do toga da se nakon 17 godina pogrešne prakse dolazi i do nekih promjena u gledištima i prosuđivanju jezične problematike, kao i u drugim sektorima društvene i znanstvene djelatnosti. Dovoljno je npr. podsjetiti se na to da je i Ivan Mažuranić g. 1850. potpisao Bečki književni dogovor, ali je g. 1862. nakon novih spoznaja i iskustava upravo on derogirao njegove odredbe. Potrebno je na sve društvene pojave gledati u dijalektičkom razvoju, potrebno je uočavati uzroke i posljedice, a ne gledati samo stacionarno, shematski, ukočeno, pa i egoistički i zlobno. Sasvim je pogrešno činiti se nevješt i ne priznavati stvarnost, te se nadati u povratak staroga ako se obori koji pojedinac. Treba računati s konkretnom situacijom, vidjeti i priznati svoje pogreške i promijeniti svoje postupke. A za to sam dao priliku navodeći razloge odustajanja od potpisa: zbog znanstvene neopravdanosti i neosnovanosti, zbog pritisaka na hrvatski književni jezik, zbog pritisaka na hrvatske lingviste koji su branili prirodna prava hrvatskoga književnog jezika. I pri pokušajima difamiranja protivnika nužno je navesti i razloge postupka koji se osuđuje. Nije moguće impresionirati stručne forume napadajima na pojedince. Treba promijeniti strategiju i taktiku i cjelokupnu pogrešnu jezičnu politiku.

Ne pišem ovo zbog mojih klevetnika, nego zbog potrebe obaviještenosti čitalaca »Hrvatskog tjednika«, koji možda i ne znaju sve pojedinosti iz starijeg razdoblja. Mislim da je ovo odgovor i onima koji će se vjerojatno još pojaviti.

Ljudevit Jonke

U ČAST DANA USTANKA

Paul Eluard

GROB GORANA KOVAČIĆA

Braćo mi smo najbolji ljudi
Život raste tijekom mojih pjesama
Život raste tijekom naših napora
Mi svi zajedno prkosimo smrti

Braćo na zemlji vladaše patnja
Nijedna dobrota ne pružaše spokoja
Nijedna ljepota ne pravdaše uvreda
Neznano nam bješe dostojanstvo dana

Voljasmo se ne znajuć baš zašto
Ali danas znajući eto tu ste
Pred mojim stihovima i sudbom nam prošlom
Kao pred utrobom radosti punom

Osvećen sam i riječ moja diše
U vašem glasu u zjenama svijetlim
Pobjednik sam moj san oslobođen
Sinovi će naši uživati ljeto

A da obukli nisu prnje zime

Prepjevao Drago Ivanišević

TOMISLAV SLAVICA

KULTURA I NAROD

Kultura je još jednom odbila ulogu sluškinje politike i ponovno se nametnula kao subjekt

Hrvatska kultura uvijek je slijedila sudbinu svoga naroda, izvršila je povijesnu ulogu u prevladavanju hrvatske dijaspore, kulturnim ujedinjenjem ostvarila je pretpostavku političkom ujedinjenju i formiranju moderne hrvatske nacije. Već smo se složili: u doba velikih nepogoda hrvatska kultura je bila posljednja oaza svome narodu, zadnji azil njegove svijesti o samobitnosti, što je nevrijeme za Hrvatsku bilo teže — to je ona preko svoje kulture upornije snivalo o svome oslobođenju.

Posljednje takvo nevrijeme bio je etatistički centralizam koji je s Temidinim znacima velevlasti »ovlaš« konstruirao **jugoslavenske kriterije** u kulturi kao unitaristički ideološki lijek za brži rast ili ozdravljenje socijalističke kulture. Rentgenske zrake takvog lijeka počele su uništavati i zdrava tkiva, lijek se pokazao gorim od bolesti: prijetio je negacijom nacionalnih kultura, njihovim razaranjem i pretapanjem u univerzalni jugoslavenski okvir.

Nacionalna kultura se, međutim, pokazala neuništivom, nadvladala je unitarističko zračenje, pa čak i oni koji su bili pod utjecajem toga zračenja očito ozdravljuju. Etatistički »Herkul« je poražen, oštrica njegova mača nije mogla dokončati stoglave hidre. Još jednom je kultura odbila ulogu sluškinje politike i ponovno se nametnula kao subjekt. Ali tada je izmišljena nova igra i bačena u opticaj: financiranje kulture. Takvom igrom regulira se dovod kisika po želji, a neposlušne se može okrutno kažnjavati.

Bez prethodnog zakonskog ornata, određene su mrvice sa stola velevlasti, markirano je republikama i skupljene mrvice bačene su u financijsku arenu kulture. Na piru kulture je, dakle, Erida bacila svoju zlatnu jabuku s naljepnicom »dotacije« i svađe su otpočele. Predstavnici vlasti prisustvuju gladijatorskom činu najčešće dobrohotni i milostivi s palčevima gore. Predstavnici kulture, krivci bez krivnje, shvativši da nisu krivi oni na koje im upiru prstom i s kojima se svakodnevno bjesomučno svađaju, odoše administraciji, tajimice joj udvarajući, kako bi popravili svoje izglede. Ali administracija ih je gotovo bez iznimke odmah sve postavljala na Prokrustovu postelju kulture, sjekući ono što je predugo i rastežući ono što je prekratko. Posljedice su uglavnom jednake: agonija kulture. Tamo gdje je kvalitet rekoše im da nema kvantiteta: elitna uobražena aristokratska grupica; tamo gdje je kvantitet odrezaše im da nema kvaliteta: kičem i žutim smećem kvare narod i njegovu radničku klasu; diletantski domet i floskule kojima žele drogirati. Naravno, ima i podvrsta, ali uglavnom oseka je prave kulture i kultura je u defanzivi, pa zašto joj davati narodne pare?

Novu zbrku oko krize kulture, u trenutku kad je na pomolu njena renesansa, unosi odnos masovne kulture i kulturnih vrijednosti, odnos koji u Hrvatskoj mnogi dramatiziraju i postavljaju u gotovo negatorski reciprocitet. Posudimo li uvjetne termine »elitna manjina« i »masovna većina« mogli bismo zaključiti da se u Hrvatskoj taj odnos manjine i većine projicira kao odnos »konzervativaca i progresista u kulturi«. Zagovornici masovne kulture predbacuju »elitnoj manjini« i klasičnim institucijama u kulturi apsurdno ignoriranje modernih sredstava masovnog obavještavanja koji su neophodni mediji ljudske korespondencije, ističu nestajanje kvantiteta, opadanje tiraža, čitatelja, poskupljenje knjiga, smanjivanje broja gledalaca u teatrima u kojima je udio vlastitog prihoda sve manji, a subvencije sve veće, dok muzeji i galerije nikad nisu ni imali publiku itd.

Oni koji djeluju u klasičnim oblicima kulture i umjetnosti bore se protiv »homo vulgarisa« masovne kulture, protiv masovnih opsjena pozitivizma i pragmatizma koji provjeravaju korisnost i sve mjere svojim »objektivnim umom«. Predbacuju masovnoj kulturi i onomu koji je stimulira da uništavaju stvarnu kulturu, jer masovno društvo koje stvaraju nije voljno da empirizam svakodnevice zamijeni duhovnim naporom za iznalaženjem kontemplativnijeg smisla življenja.

Promicatelji fundamentalnih vrijednosti u kulturi s pravom sumnjaju u pozitivitet i pragmatiku što im je nude »kao najbolju od mogućih«. Na zapadu je to »um tržišta«, a na istoku »um države«: umovi masovne kulture sve su instrumentalizirali i transformirali u sredstva za postizanje određenih ciljeva. Politika koja u pravilu pokazuje prezir prema stvarnoj kulturi i podnosi njene nosioce uglavnom radi svog dekora, prema masovnoj kulturi pokazuje naklonost zbog njenog utjecaja i vještine vladanja ljudima. Masovna kultura niti je spontana poput narodne niti iracionalna poput stvarne umjetnosti, produkt je racionalnog proračuna i njome upravlja nevidljiva ruka tržišta ili države. To je racionalna volja koja raskida s nekorisnom spekulacijom i uvažava samo pozitivne vidljive pokazatelje: novac, ugled, djelotvornost. Kompjuteri izračunavaju njene sastojke i strukturu: dobro, zlo, nasilje, seks, idole u lako probavljivom klišeju, koktel koji će opiti mase.

Naravno, isključivost »masovnog ili elitnog« zabluda je elektronske epohe, varka ideologija i njihovih eshatologija. Aktivni stvaralački moment bio je i ostaje najvažniji akt u procesu stvaranja i nastojanja kulture, a to što on gubi svoj značaj u velikom širenju kvantitete mase medija samo je prividno i ne treba nikoga zbunjivati. S druge strane, izumitelj tiskarskog stroja, Gutenberg, nije upropastio čovječanstvo radi toga što svaka knjiga koja će u budućnosti biti tiskana automatski i implicite neće biti pozitivna: Gutenberg nije skrivio loše knjige kao što ni elektronska struktura mass medija nije od masovne kulture učinila duhovne personifikacije kapitala ili države što se kalkuliraju kao ekonomski, kulturni i politički odnos prema društvu.

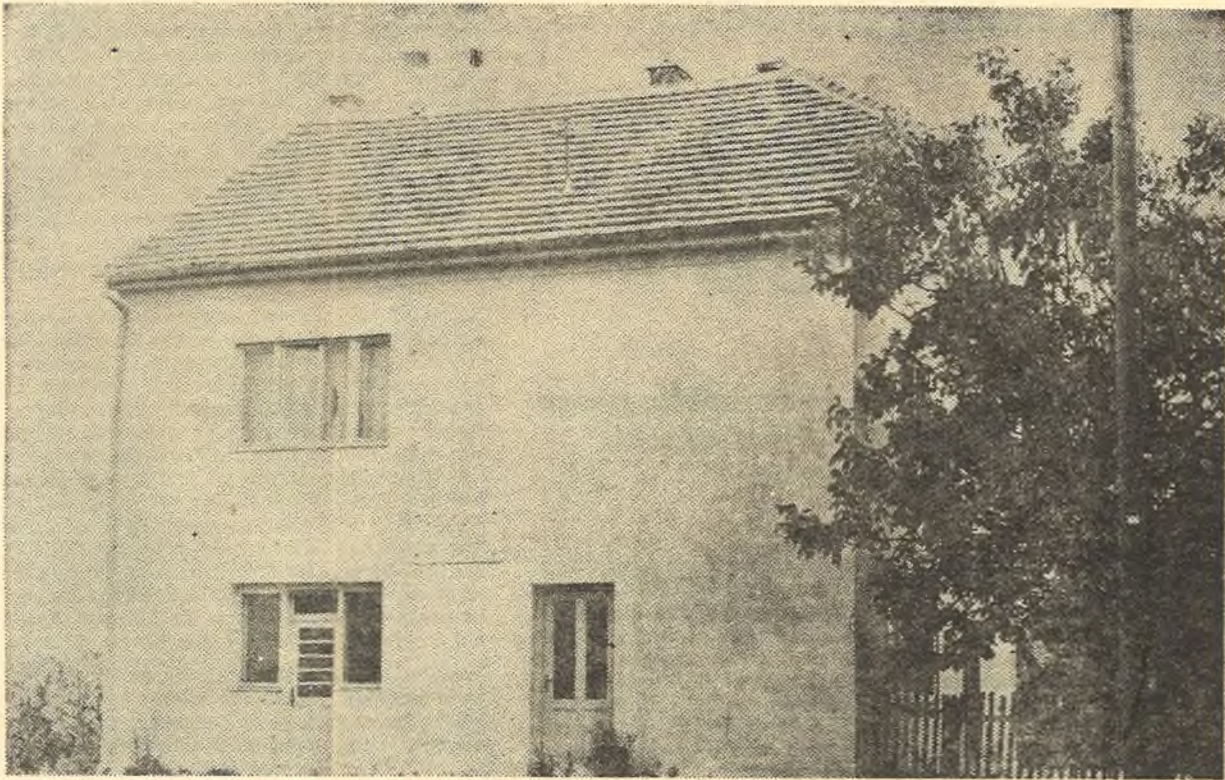
Povijest nas uči: što je stanje za Hrvatsku bilo teže to je hrvatski narod sve odlučnije pripremao svoje oslobođenje; tako je u kulturi: u najtežim trenutcima ona je najupornija. U slobodnoj državi slobodno stvaralaštvo! Stvaralaštvo je kulturni čin kojim čovjek svladava otuđenje: ono je otpor politici koja afirmaciju umjetnosti vidi u njenoj negaciji po paradigmi »tko nije sa mnom taj je protiv mene«. Velika je danas snaga pozitiviteta, njegov instrumentalizam racionalno bi htio potčiniti sve što je po njegovoj procjeni iracionalno. Odbacili smo umjetnost kojoj moć daju programi što ih zastupa, jer takva umjetnost je u ropstvu. Kultura i umjetnost odbacuju opasnu krilaticu **kako je čovjek postao div**, a pretpostavljaju joj tezu: **kako da div dobije ljudska svojstva**. Umjetnost neće čovjeka bez ljudskih svojstava, **ona se protivi lukavstvu uma** po kojemu je čovjek od subjekta postao objektom, od tvorca njegov produkt.

Samoupravno-socijalistički model, različit od istočnih i zapadnih koncepcija, u svojoj biti napredniji i od njihovih civilizacija, u Jugoslaviji nema srazmjeran odnos prema kulturi. Ostvarujemo pretpostavke samoupravnog i socijalističkog modela hrvatske kulture koji je nadvladao etatističku manipulaciju, ali još uvijek nije prevladana tržišna manipulacija u kulturi i umjetnosti, što je uvjet perspektivi istinski oslobođenog kulturnog stvaralaštva.

Prihvatili smo čarobnu formulu o financiranju programa u kulturi, ali kako tu formulu nije pratio odgovarajući zakon o financiranju kulture i umjetnosti, to se financiranje programa, budući da ga nije pratila adekvatna materijalna podloga, svelo na frazu ili, gore, na formulu amortizacije koja je hrvatsku kulturu ubacila u sendvič između onoga što bi htjela maksimalno nuđeći sebe i onoga što joj administracija kao predstavnik vlasti daje. Tu je došlo do kratkog spoja, a različiti zakoni onemogućili su čak i samu organizacionu racionalizaciju u samoj kulturi. Sve ono što je izbjeglo takvoj sudbini samo su iznimke. Hrvatsko rukovodstvo tu čak i ne snosi glavnu odgovornost: savezna vlast davno mu je oduzela placet da bi moglo biti djelotvornije. Privreda također nije mogla pomoći: iscijeđili su je poput limuna.

Danas kad se Hrvatska konstituira kao suverena država u samoupravnoj i socijalističkoj Jugoslaviji, što kultura prihvaća i podržava, i čemu je dala vidni udio, trenutak je da nestane shizme između kulture i politike, trenutak je opće obnove hrvatske kulture. Hrvatska treba povratiti oduzimano i osporavano dostojanstvo svojoj kulturi, osigurati materijalnu podlogu njenim magistralnim programima koje kultura neće moći ostvariti bez podrške politike. Posljednjih godina hrvatska kultura dobivala je manje od 0,5 posto nacionalnog dohotka, pa zar se i u tome nije ogledao mali utjecaj radničke klase na svoju kulturu? Za potpuno zadovoljenje svojih potreba kultura čak mnogo više i ne zahtijeva. Vjerujemo da bi zakonom o financiranju, koji ne bi ponižavao kulturu, ona bila zadovoljena s 1 posto nacionalnog dohotka. Zar kultura koja je održavala svoj narod ne samo svojim povratnim utjecajima na materijalnu proizvodnju, što je jedino priznavala osiromašena marksistička petrifikacija, nego je bila i oruđe nacionalne samobitnosti, posljednja oaza svome narodu, zar kulturi to ne pripada? Sigurni smo da će hrvatski narod i njegova radnička klasa, bez obzira na to koliko je bila eksploatirana, dati svojoj kulturi onoliko koliko joj bude potrebno.

Golemi zadaci stoje pred hrvatskom kulturom koja revalorizirajući prošlo i sadašnje mora uspostaviti ravnotežu i zaustaviti posezanje drugih za njenom baštinom, zaustaviti tuđu kulturnu hegemoniju. Preobrazba iz etatističkog centralizma — koji je omogućio supremaciju jednog dijela zemlje nad drugim, a hrvatsku kulturu doveo do ponižavajućih odnosa sredstava za njeno financiranje — u samoupravno organiziranu ravnopravnu socijalističku zajednicu pretpostavlja reformu kulture i njenu obnovu. Korjenita reforma u kulturi izmijenit će vladajuće anahronističke maksime koje se podruguju smislu same kulture, a uspostava nove kulturne politike i odnosa prema stvaraocima širom će otvoriti dosada odškrinuta vrata samoupravne socijalističke zgrade oslobođenom kulturnom stvaralaštvu.

ZGRADA U ZAGREBAČKOJ DUBRAVI U KOJOJ JE ODRŽANA PRV AKONFERENCIJA KPH

Pojavu i pobjedu socijalističke revolucije u Hrvatskoj i u cijeloj Jugoslaviji u razdoblju okupacije 1941-1945. ne može se pravilno shvatiti bez poznavanja općih društveno-političkih prilika u monarhističkoj Jugoslaviji između dva svjetska rata, a napose bez razumijevanja posebnog položaja u kojem se u njoj nalazio hrvatski narod jer je baš taj osobit položaj, kao i osebujan položaj drugih naroda u razdoblju 1918-1941 i 1941-1945, uvjetovao razvitak političkih prilika pa i same socijalističke revolucije kako u Hrvatskoj tako i u Jugoslaviji kao cjelini.

Ovisno o položaju svog naroda

Drugim riječima, razvitak revolucionarno-demokratskog pokreta u Hrvatskoj nije bio uvjetovan samo općim prilikama i zajedničkim pretpostavkama podjednakim za sve jugoslavenske zemlje, kako se to želi prikazati u historiografiji s unitarističkog stajališta, već je bio determiniran posebnim okolnostima položaja hrvatskog i drugih naroda do te mjere da su upravo one, djelujući uzajamno svojim općim i posebnim značajkama, određivale njegovu fizionomiju u pojedinim zemljama a samim time bitno utjecale i na cijelo kretanje u jugoslavenskom opsegu.

Inicijativa i zauzimanje predstavnika hrvatskog radničkog pokreta za odbacivanje unitarističkih teorija iz programa KPJ dvadesetih godina i njihovo nastojanje oko stvaranja hrvatskog nacionalno-revolucionarnog pokreta tridesetih godina, isto tako i vrijeme i način osnutka Osvobodilne fronte slovenskog naroda godine 1941, njezina djelatnost i uloga u ostvarenju nacionalnih prava slovenskog naroda i njezin prilog davanju obilježja jugoslavenskom NOP-u u cjelini, i naposljetku, oblikovanje federalnih država Hrvatske i Slovenije kao i osobitosti formiranja drugih republika na putu stvaranja nove federativne zajednice naroda Jugoslavije u revoluciji — to nedvojbeno potvrđuju. U prilog te postavke ne govori samo osebujan razvitak revolucionarno-demokratkog pokreta hrvatskog naroda u usporedbi s drugim jugoslavenskim zemljama, nego se u potvrdu mogu navesti mnoga međunarodna iskustva.

Sva povijest hrvatskog naroda u posljednjih pola stoljeća pokazuje da je stvaranje jedinstvenog revolucionarno-demokratskog pokreta bilo pretpostavka kako za pobjedu naprednih i revolucionarnih tendencija u društveno-političkom razvitku tako i za ostvarenje samih nacionalnih težnji hrvatskog naroda.

Neuspjeh zbog odvojenosti nacionalnog i revolucionarnog pokreta

Neuspjeh nacionalnog i revolucionarnog pokreta u Hrvatskoj u doba raspada Habsburške monarhije i stvaranja Kraljevine SHS, koji je imao mnoge značajke i buržoasko-demokratske i proleterske revolucije, a koji se iscrpio najprije u spontanu buntu i u neorganiziranim zelenokaderaškim pobunama seljaka, radnika, vojnika i nižih građanskih slojeva protiv rata i strane, austrougarske države, a zatim u isto tako neorganiziranu otporu seljaštva i u izoliranu štrajkaškom pokretu radništva protiv nametanja velikosrpske hegemonije i pobjede domaće kontrarevolucije — imao je svoje uzroke u romantičarsko-idealističkim osovama jugoslavenstva u hrvatskoj politici vladajućih vrhova Kraljevine Srbije, u kontrarevolucionarnoj ulozi hrvatske, slovenske i prečanske srpske buržoazije, u konsolidaciji versailleskog sustava i građanskog društvenog poretka u Evropi poslije oktobarskog revolucionarnog vala, ali jamačno i u programskoj i organizacionoj neizgrađenosti, te u nepovezanosti revolucionarno-demokratskih struja i nacionalnog i klasnog pokreta u redovima hrvatskog naroda.

Bez obzira na to koji su od tih čimbenika u danim povijesnim okolnostima imali odsudnije značenje, kao osnovno političko iskustvo nakon poraza revolucionarnog pokreta u prijelomnom razdoblju 1917-1920. hrvatskom političkom životu nametnulo se pitanje jedinstva nacionalnog pokreta s revolucionarnim socijalnim težnjama širokih pučkih slojeva, u prvom redu siromašnog seljaštva i radništva.

Na temelju tog iskustva i činjenice da je ujedinjenje u zajedničku južnoslavensku državu izvršeno pod posve različitim povijesnim okolnostima u pojedinim južnoslavenskim zemljama i da je ono imalo različite, a u mnogome i potpuno suprotne posljedice po budući položaj pojedinih naroda, u stvarnosti političkog života razvili su se procesi što će biti od odsudna značenja za društveno-politički razvitak u monarhističkoj Jugoslaviji i za način stvaranja revolucionarno-demokratskog pokreta u obliku pučke, a zatim narodnooslobodilačke fronte pod vodstvom Komunističke partije.

Različite posljedice ujedinjenja 1918.

Analize društveno-političkih kretanja u monarhističkoj Jugoslaviji upućuju na to da je već sama činjenica što je Srbija izašla iz prvog svjetskog rata u pobjedničkom zanosu, dočekavši proglašenje Kraljevine SHS u oslobodilačkom euforičkom raspoloženju zbog širenja nacionalne države, ujedinjenja svega srpstva pod nacionalnom dinastijom Karađorđevića i »oslobođenja ostale braće«, djelovala još više u pravcu jačanja srpske nacionalne samosvijesti i jedinstva, učvršćujući u srpskom narodu autoritet dinastije, vojske, državne vlasti i vladajućih stranaka, a to je uvjetovalo da se radnički pokret Srbije orijentira uglavnom na ciljeve čiste klasne borbe, smatrajući nacionalno pitanje riješenim samim ujedinjenjem. Nasuprot tome stanje u Hrvatskoj i u drugim zemljama koje su ušle u novu južnoslavensku državu bilo je sasvim drukčije.

Hrvatski narod (a slično je bilo i u Sloveniji, u Vojvodini i u Bosni i Hercegovini) dočekao je prekid s Austro-Ugarskom u revolucionarnom kretanju, a stvaranje zajedničke države iznevjerilo je sva očekivanja širokih pučkih slojeva. U Hrvatskoj (a u većoj ili manjoj mjeri i u ostalim zemljama u Habsburškoj monarhiji) u općem revolucionarnom vrenju puka bio je u velikoj mjeri srušen državni ustroj i poljuljani autoriteti nosilaca ne samo dotadašnje tuđinske nego i eksploatatorske, buržoaske vlasti uopće. Revolucionarni pučki slojevi težili su potpunu nacionalnom i socijalnom oslobođenju, zahtijevajući punu demokraciju, a u novoj državi dočekuje ih kontrarevolucija u obliku izdaje domaće buržoazije i intervencije srpske i francuske vojske radi slamanja revolucionarnog i nacionalnog pokreta puka. Zbog toga uspostavljanje zajedničke jugoslavenske države u Hrvatskoj narod doživljava kao gušenje revolucionarno-demokratskog pokreta, kao nametanje strane vlasti i ponovno nacionalno potlačivanje. Zbog toga se pučki slojevi odlučno okreću i protiv onih građanskih stranaka i grupacija što su izdale nacionalne i demokratske pokrete puka, stavivši se u službu režima velikosrpske hegemonije.

Politički krah buržoaskog unitarizma

Samo time mogu se objasniti one nagle promjene u političkom životu što su dovele do toga da su u hrvatskom narodu ubrzo gotovo potpuno izgubile svaki ozbiljniji utjecaj, pa čak i posve nestale s političke pozornice sve one političke stranke i struje koje su se kompromitirale u očima naroda svojom suodgovornošću za onakvo stvaranje Kraljevine SHS, svojim zastupanjem ideje integralnog jugoslavenstva i suradnjom s hegemonističko-centralističkim režimom. Nasuprot njima naglo je porastao ugled i utjecaj Radićeve Hrvatske pučke (republikanske) seljačke stranke, koja do ujedinjenja u političkom životu nije imala neku znatniju ulogu, ali ju je zadobila u zajedničkoj državi, baš zato što se Radić odlučno suprotstavio načinu prvoprosinačkog ujedinjenja, zalažući se nasuprot unitarističkom centralizmu za program hrvatske republike u konfederalističkí uređenoj zajedničkoj državi, i zato što je nasuprot režimu bezobzirne kapitalističke eksploatacije izložio socijalni program seljačkog pokreta i njegova saveza s radništvom pod geslom »zemlja seljacima — tvornice radnicima«, a protiv »gospodske, fiškalske i popovske politike«. To su bili razlozi zašto Radićeva HRSS ubrzo postaje glavna politička sila u Hrvatskoj, privukavši u svoje redove, kao nosilac hrvatskog nacionalnog pokreta i socijalnog programa seljaštva, gotovo svo seljaštvo ali i dio radništva i građanske klase, što je tom pokretu s obzirom na strukturu pučanstva davalo najširu nacionalnu podlogu i dubok socijalni sadržaj. Baš u toj činjenici što je Radićeva HRSS, osobito u njenoj prvoj pučko-republikanskoj fazi, bila stvarni predstavnik seljaštva i srednjih gradskih slojeva dok su predstavnici integralističkog jugoslavenstva i suradnici centralističkih režima dolazili iz redova krupne hrvatske buržoazije i činovništva a radnički je pokret, kako onaj socijaldemokratski tako i komunistički, zauzimao unitarističke pozicije, nalazi se povijesno objašnjenje zašto se hrvatski nacionalni pokret dugo vremena razvijao pretežno pod vodstvom seljačke stranke (do te mjere da se ona mogla s njime poistovjećivati), zašto su nasuprot tome režimske i unitarističke stranke u Hrvatskoj bile politički posve beznačajne, te zašto je revolucionarni

30. OBLJETNIC

POVIJESNO ZNAČENJE I SMIS

U HRVATS

PREMA JEDI REVOLUCIO DEMOKRATSKO

O bitnim uvjetovanostima politič goslaviji između dva rata i pretp voluci

FRANJO T

CA REVOLUCIJE

SAO POBJEDE REVOLUCIJE
KOJ (1)

NSTVENOM ONARNO-OM POKRETU

čkog razvitka u Hrvatskoj i Ju-
postavkama socijalističke re-
ije

TUĐMAN

radnički pokret u Hrvatskoj pod vodstvom KPJ mogao obuhvatiti i samu radničku klasu i proširiti svoj utjecaj na šire demokratske slojeve istom onda kad je prevladao unitarističke koncepcije u svojim redovima, odnosno kad se Komunistička partija u praksi postupno afirmirala kao pobornik za dosljedno rješavanje ne samo socijalnog nego i nacionalnog pitanja.

Unitarističko opterećenje radničkog pokreta

U kojoj se mjeri negativno odrazilo prihvaćanje unitarističke osnove na prvom i na drugom kongresu KPJ na njezin utjecaj na široke pučke slojeve u Hrvatskoj, pokazali su očito već izbori za Ustavotvornu skupštinu 28. studenog 1920. godine. Iako je radnička klasa u Hrvatskoj bila razmjerno najrazvijenija, i premda je tu revolucionarni pokret na kraju prvog svjetskog rata uzeo najvećeg maha, KPJ je u Hrvatskoj dobila razmjerno najmanje, samo 8 zastupničkih mandata ili 13,7% od ukupno 58 komunističkih mandata, a nrp. u Makedoniji, gdje nije bilo takvog nacionalnog pokreta ni stranke slične Radićevoj HRSS u Hrvatskoj, KPJ dobila je čak 14 zastupničkih mjesta ili 24,1%, od ukupnog broja (u Srbiji 23, u Sloveniji 5, u Bosni i Hercegovini 4 i u Crnoj Gori 4 zastupnika).

Kako se politika »čiste klasne« borbe i integralnog jugoslavenstva negativno odražavala na sastav partijskih vodstava i na mogućnost njihova utjecaja na široke slojeve, vidi se iz činjenjice što su u Hrvatskoj od 8 izabranih komunističkih zastupnika petorica bili Srbi, a samo trojica Hrvati, što se nužno moralo odraziti na povjerenje hrvatskih biračkih masa, a slični problemi javljali su se vjerojatno i u drugim zemljama.

Ako se ima u vidu da su razmjerno velike razlike u stupnju društveno-ekonomskog razvitka onih južnoslavenskih zemalja koje su se našle u zajedničkoj državi bile uzrokom radikalnu zaoštravanju nacionalnih suprotnosti, navlastito stoga što je velikosrpska, kapitalistički slabije razvijena buržoazija iskorištavala svoje hegemonističke pozicije za favoriziranje i protekcioniranje privrednog i kulturnog razvitka jednog dijela države na račun zapostavljanja i kočenja drugih, onda je očito da se to neposredno odražavalo i na političke procese u širokim narodnim slojevima, pa i u radničkoj klasi koja je, osim općih uvjeta klasne eksploatacije, dijelila i sudbinu položaja svoga naroda. O tome nam ne svjedoči samo povijesno iskustvo monarhističke Jugoslavije nego i neosporna razlika u položaju i držanju radničkih pokreta metropola i zavisnih ili kolonijalnih zemalja, bez obzira i usprkos tome što su u svom razvitku prolazili istu školu marksističke ideologije, klasne i sindikalne borbe i proleterskog internacionalizma.

Hrvatski marksisti pobornici rješavanja nacionalnog pitanja

Prije svega djelovanjem objektivnih čimbenika u spomenutom smislu, a manje subjektivnim komponentama može se objasniti npr. činjenica što su predstavnici hrvatskog radničkog pokreta, kao i revolucionarnog pokreta ostalih potlačenih naroda, bili u prvim redovima i najbrojniji pobornici onih snaga koje su se počam od Treće zemaljske konferencije KPJ (1923. g.) borile za zauzimanje pravilna stava u nacionalnom pitanju, i što su se, nasuprot tome, žilavo održavale unitarističke, jugo-marksističke koncepcije Sime Markovića (i pod vidom kritike austro-marksističkih teorija) čak i usprkos stavu Kominterne, gotovo sve do formiranja Titova vodstva i novog programa KPJ s kojim je iznijela pobjedu u revoluciji.

Za revolucionarni komunistički pokret u Hrvatskoj postavljalo se, prema tome, na temelju konkretne povijesne stvarnosti, pitanje jedinstva revolucionarno-demokratskih (klasnih i nacionalnih) snaga od samog početka nove zajedničke države a osobito od nametanja centralističkog vidovdanskog poretka i obznanaškog pogromaškog režima. Ali kako su Komunistička partija, a pogotovu sindikalni radnički pokret, ostajali dugo opterećeni jednostranim klasno-integralističkim i jugo-unitarističkim shvaćanjem da je nacionalno pitanje u biti seljačko pitanje, to su partija i klasni sindikati dugo vremena bili udaljeni od životnih problema hrvatskog naroda.

Nakon skupštinskog atentata na Radićevo vodstvo i uvođenja šestosiječanjske diktature, pitanje jedinstva revolucionarno-demokratskih snaga u Hrvatskoj postalo je još važnije i osjetljivije, jer je tada HSS u očima najširih slojeva naroda u potpunosti postala reprezentantom hrvatskog nacionalnog pokreta.

Akciono jedinstvo puka protiv diktature

Posebno valja istaknuti da je u doba političke i državne krize izvazvane skupštinskim atentatom u praksi dolazilo do afirmacije politike novoga kursa, što ga je baš u to vrijeme inicirao u zagrebačkoj partijskoj organizaciji Josip Broz, jedinstvenim nastupanjem revolucionarno-demokratskih snaga grada i sela. U uznemirenoj situaciji općeg i spontanog revolta gradskog i seoskog pučanstva i na poziv Mjesnog komiteta Komunističke partije u Zagrebu i Pokrajinskog sindikalnog odbora za Hrvatsku, što ga je potpisao Josip Broz, u Zagrebu i u mnogim drugim mjestima Hrvatske dolazi (lipnja i srpnja 1928) do štrajkova, demonstracija i oružanih sukoba uznemirena puka s redarstvom, s oružništvom i s vojskom u kojima je bilo i ljudskih žrtava. U borbenu revoltu na ulicama dolazi do stvaranja odozdo jedinstvene fronte radništva, građanstva i seljaštva. Revolucionarne tendencije u pučkim slojevima, poticane djelatnošću komunista i spontanim buntovno-prevratničkim raspoloženjem seljaštva, nastavljale su se mjesece, ali je režimu pošlo za rukom da ih uguši terorom jer je vodstvo HSS-a, ostajući i dalje protiv nasilnog prevrata, kočilo pokret puka, a malobrojni kadrovi Komunističke partije, još uvijek izolirani od široka nacionalnog pokreta, bili su izloženi progonu diktature, osobito zbog nastojanja da provedu sektašku direktivu CK KPJ iz inozemstva o dizanju ustanka.

Komunisti u Hrvatskoj pojačali su za vrijeme diktature svoj ugled u puku velikim žrtvama koje su dali kao najodlučniji borci protiv šestosiječanjske ditakture, a osim toga upravo u doba diktature otpočela je orijentacija komunista na neposredan rad u sindikalnim organizacijama, na povezivanje s demokratski opredijeljenim nacionalnim revolucionarima i na rad među lijevo orijentiranim pristašama u različitim organizacijama opozicionih stranaka (HSS-u, Gospodarskoj i Seljačkoj slozi, SDS-u, Seljačkom kolu), u znanstvenim, kulturno-prosvjetnim i športskim društvima.

Program stvaranja hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta

Najviši izraz angažiranja Komunističke partije Jugoslavije oko rješavanja hrvatskog nacionalnog pitanja bio je pokušaj stvaranja »Hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta« u doba šestosiječanjske diktature. CK KPJ je potkraj 1932. pokrenuo i izdavanje glasila tog pokreta pod imenom »Hrvatski put«, koje je tiskano u inozemstvu a bilo je namijenjeno pretežito hrvatskom selu.

U duhu općih gledišta Treće komunističke internacionale, koja je u razdoblju od 1924. do 1934. zastupala stajalište da Jugoslaviju kao versaillesku tvorbu i tamnicu naroda treba razbiti, kao »cilj borbe Hrvatskog Nacionalnog Revolucionarnog Pokreta« bilo je postavljeno »izvojštenje samoodređenja hrvatskog naroda, oživotvorenje njegovog prava na otcjepljenje i oslobođenje hrvatskog naroda od velikosrpskog i svakog drugog imperijalističkog jarma, te stvaranje slobodne republike Hrvatske, u kojoj će narod sam odlučivati svojom sudbinom.«

Kao zadaci borbe Hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta bijahu postavljeni: »propovijedanje, organiziranje i vođenje svakidašnje borbe najširih slojeva hrvatskog naroda protiv sviju oblika ugnjetavanja i pljačke«; protiv »ukidanja« ili »jugoslaviziranja«, »posrbljivanja i faširanja« hrvatskih ustanova, škola i omladine; protiv »gonjenja hrvatskih sinova na vojnu službu izvan hrvatskih krajeva«, a »za odstranjenje ... okupatorskih četa s hrvatskog teritorija«; protiv »gospodarskog i financijskog isisavanja i pljačke hrvatskog naroda«.

Komunistička partija teži da opće nezadovoljstvo hrvatskog naroda s monarhističkom Jugoslavijom iskoristi za stvaranje nacionalno-revolucionarnog pokreta pod svojim vodstvom pa zbog toga ističe da oslobođenje hrvatskog naroda pretpostavlja: »nepomirljivu i bezobzirnu borbu protiv svih izdajica hrvatskog naroda, te uopće svih raznovrsnih saveznika i pomagača velikosrpske diktature«; »odlučno suzbijanje opasnih ideoloških zabluda i obmana, koje postoje u hrvatskom nacionalno-oslobodilačkom pokretu, škode borbi za oslobođenje hrvatskog naroda, a stvarno koriste ili velikosrpskim ugnjetačima i njihovim francuskim imperijalističkim pokroviteljima ili stavljaju pokrete za oslobođenje u službu drugih stranih osvajača«.

Kao glavne zablude navode se: a) »zablude, da se oslobođenje Hrvatske može postići ... kakvim bilo preuređenjem imperijalističke Jugoslavije putem novog 'sporazuma' bilo sa sadanjim vlastodršcima, bilo s kojim drugim predstavnicima velikosrpske vladajuće klase, a pod pokroviteljstvom francuskog ili engleskog imperijalizma«: b) »Zablude, da se oslobođenje Hrvatske može postići u savezu s osvajačkim talijanskim, mađarskim, bugarskim i drugim fašizmom«; c) »Pacifistička miroljubivost prema tlačiteljima i pasivno čekanje da se velikosrpski jaram sruši sam od sebe«; d) »Zablude, da se uporna revolucionarna borba najširih slojeva ... može nadomijestiti atentatima ... te upadima ustaških četa, zavisnih od stranih osvajača«.

Na osnovi toga kao programski cilj postavljeno je suzbijanje sviju zabluda vodstva različitih stranaka i struja, a istodobno »svestrano pomaganje borbe pristaša tih stranaka i skupina i zajednička borba s njima protiv raznih oblika i načina ugnjetavanja hrvatskog naroda«, i stvaranje saveza s nacionalnooslobodilačkim pokretima u ostalim zemljama Jugoslavije koji se bore protiv »vojno-fašističke diktature« i priznaju hrvatskom narodu pravo na samoodređenje.

Iako Kominterna poslije dolaska Hitlera na vlast u Njemačkoj (1933) zbog fašističke opasnosti mijenja stav prema Jugoslaviji tako da marseilleski atentat na kralja Aleksandra ocjenjuje kao »napad fašizma na demokraciju«, predstavnici hrvatskog komunističkog pokreta teško i nevoljko primaju tu promjenu. »Hrvatski put«, koji je kao glasilo HNRP izlazio do 1936. nastavio je pisati uglavnom u istom duhu. Na početku 1935. list pobija mišljenja da se »hrvatski narod ne može osloboditi« jer je malen i bez svoje vojske dok hegemonisti »imaju svoju vojsku, žandare i policiju«. Takvom malodušnom stajalištu list suprotstavlja argumente da hrvatski narod zajedno sa Slovencima, Makedoncima, Crnogorcima i ostalim ugnjetenim narodima sačinjava ogromnu većinu, a u vojsci su i sinovi hrvatskog i ostalih potlačenih naroda, koji će u »odlučnom momentu stati na stranu« svoga naroda!

(Nastavak na str. 14)

PREMA JEDINSTVENOM REVOLUCIONARNO-DEMOKRATSKOM POKRETU

Protiv sporazumaškog oportunizma — za revolucionarno postizanje samoodređenja

(Nastavak sa str. 13.)

Pozdravivši jedinstvenost i izbornu pobjedu hrvatskog naroda na svibanjskim izborima 1935. »Hrvatski put« podvrgava kritici pacifističku sporazumašku politiku vodstva HSS-a, koje ne pruža otpor divljanju i krvavom nasilju oružništva i redarstva centralističkog režima. Konstatiravši da je »hrvatski narod za tu sporazumašku politiku platio deset puta toliko žrtava« i da mu nedostaje »odlučno vodstvo i vojnička priprava«, list upućuje poziv: »Hrvati organizirajte svoje obrambene čete, koje će znati i moći da suzbiju žandarska nasilja i da pođu u borbu za slobodnu Hrvatsku Republiku«.

Iako su takvi odlučni zahtjevi odgovarali težnjama i raspoloženju hrvatskog puka, Komunističkoj partiji nije pošlo za rukom da pod svojim vodstvom u tom razdoblju od diktature 1929. do parlamentarnih izbora 1935. stvori neki hrvatski nacionalno-revolucionarni pokret, iz više razloga. Sama zamisao pokreta bila je u biti klasno-sektaška, a ne općenacionalna; Partija zbog unitarističkog nasljeđa iz prošlosti i zbog razbijenosti svojih organizacija nije imala veći utjecaj u narodu; u to doba čak je i pretežni dio radničke klase bio pod idejnim utjecajem građanskog odnosno seljačkog nacionalnog pokreta, a manjim dijelom i socijaldemokratskog sindikalnog vodstva. Tako se pokušaj organiziranja revolucionarnog nacionalnog pokreta zapravo sveo na stvaranje ilegalnih skupina komunističkih pristaša bez većeg značenja u doba općeg bujanja široka općenarodnog pokreta pod vodstvom HSS-a. Ali napori Komunističke partije da formulira program hrvatskog nacionalnog pokreta i suradnja komunista s hrvatskim nacionalistima u borbi protiv režima šestosiječanjske diktature nisu ostali bez rezultata. Program radikalne borbe za oslobođenje i samoodređenje hrvatskog naroda podigao je ugled Partije u širokim slojevima i utjecao na revolucioniranje njihova mišljenja u prvo vrijeme u okviru nacionalnog pokreta pod vodstvom HSS-a, a kasnije sve više i pod izravnim utjecajem komunista.

Za afirmaciju naprednih, demokratskih i revolucionarnih ideja na pojedinim područjima hrvatskog društvenog života, osobito na polju kulturno-umjetničke djelatnosti i publicistike, a prema tome i u javnom i političkom životu uopće, od najvećeg je značenja bilo to što su nosioci tih ideja bila mnoga ugledna pa i najistaknutija imena hrvatskog književnog i kulturnog života između dva svjetska rata; Krleža i Cesarec, i intelektualni krugovi oko brojnih naprednih časopisa.

Njihovo značenje očito je već iz impozantna broja časopisa i listova koji su unatoč zapljenama i zabranama neprekidno izlazili: Plamen, Književna republika, Kritika, Literatura, Kultura, Književnik, Savremena stvarnost, Signali, Danas, Ars, Znanost i život, Pečat, Izraz, Trideset dana, i niz legalnih i polulegalnih listova (Borba, Zaštita čovjeka, Glas Trešnjevke, Pregled,

Krsto Hegedušić, Iustitia, 1929. god.

Odjek, Novi list, Naše novine, Radnik, Radnički list, Seljačka misao, Glas omladine, Novi student, Radnički tjednik, itd). Treba još da budu spomenuti likovni umjetnici i arhitekti oko »Zemlje«, pa znanstveni radnici oko kluba »Astra« i Almanaha suvremenih problema, itd. Isto tako valja spomenuti naprednu i marksističku izdavačku djelatnost u okviru posebnih nakladnih zavoda: »Naučna biblioteka«, »Epoha«, »Popularna biblioteka«, »Hrvatska naklada«, itd.

Njihov utjecaj bio je od tako golema značenja da je neposredno pridonosio ne samo raskrinkavanju hegemonističkog režima diktature i suzbijanju klero-fašističkih tendencija nego i razotkrivanju besperspektivnosti konzervativne, malograđanske nacionalne i kulturne politike, stvarajući moralno-intelektualnu klimu za okupljanje svih naprednih sila radi ostvarenja nacionalnih i demokratskih prava i revolucionarnih ciljeva besklasnog društva.

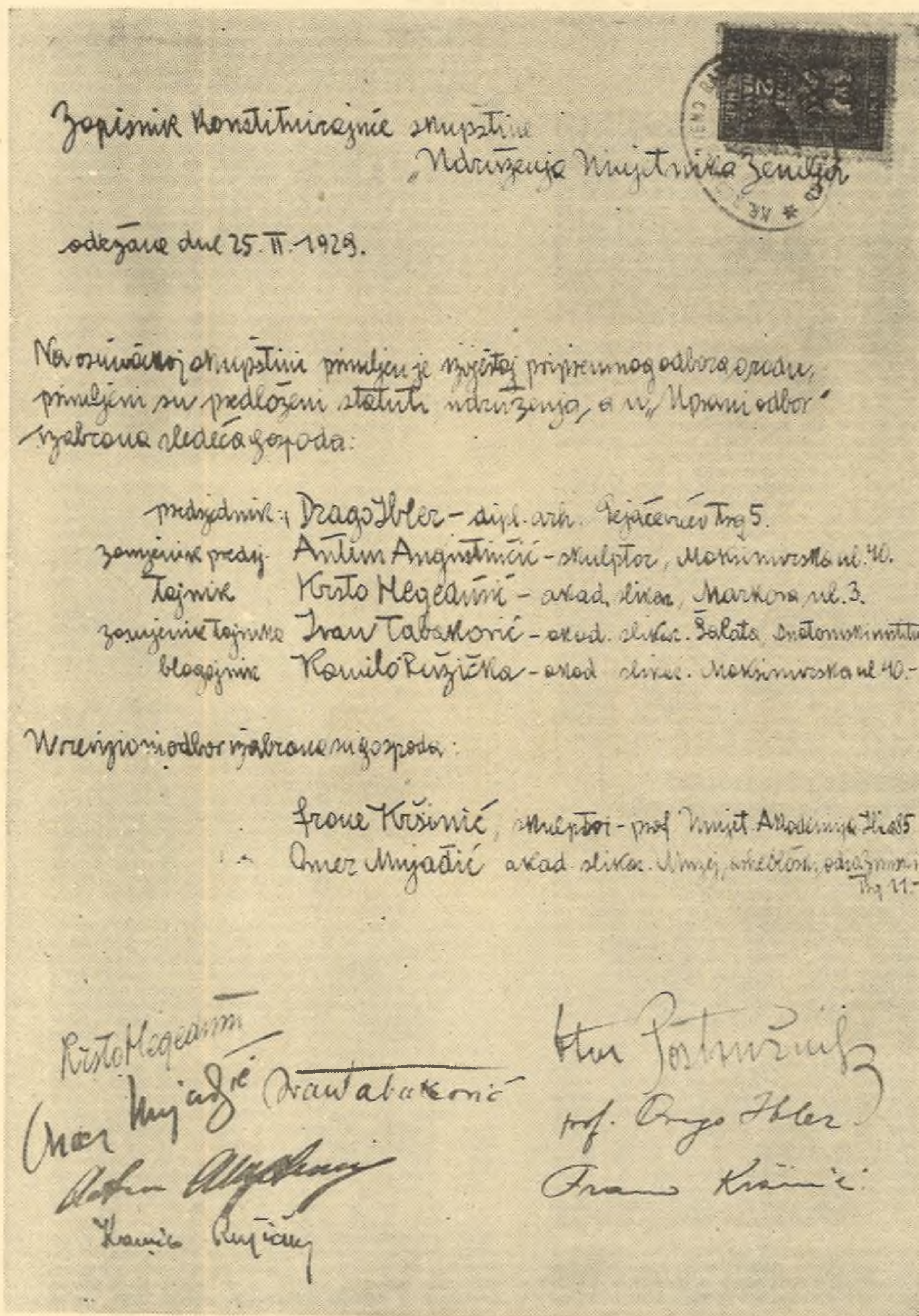
Pokušaji stvaranja pučke fronte

Nastojanje KPJ oko stvaranja antifašističkog i antiratnog pokreta, poslije V. zemaljske konferencije (Ljubljana, prosinca 1934), poslije Splitskog plenuma CK (lipnja 1935), i VI. kongresa Kominterne u Moskvi (srpnja-kolovoza 1935) bilo je u Hrvatskoj osobito živo, pa je kolovoza 1935. u Zagrebu i objavljena podloga za osnivanje Jedinstvene radničke stranke i za stvaranje Narodne fronte slobode. Protufašistička pučka fronta bila je zamišljena kao savez s pomoću koga će radnička klasa, seljaštvo i potlačeni narodi doći do pobjede, a trebalo ga je stvoriti okupljanjem oko proleterske jezgre svih struja u radničkom pokretu i lijevih elemenata iz seljačkih i nacionalnih pokreta.

Ta akcija za stvaranje Jedinstvene radničke stranke i Narodne fronte slobode nije urodila rezultatom ni u Hrvatskoj ni u cijeloj Jugoslaviji. Osim što ju je režim sprečavao redarstvenim progonima i uhićenjima članova Inicijativnog i akcionog odbora, za nju nisu bile sazrele ni političke prilike.

Pokušaj stvaranja široke Narodne fronte slobode na programu borbe protiv rata i fašizma nije mogao tada u Jugoslaviji a pogotovu ne u Hrvatskoj dati rezultate, jer se borba protiv fašizma nije još u to doba u najširim narodnim slojevima osjećala kao najaktualniji problem društveno-političkog života, već je to bila borba protiv režima diktature i centralizma, a za rješenje nacionalnog pitanja i osnovnih građanskih sloboda, na čelu koje je u Hrvatskoj stajao tada nacionalni seljački pokret. Zbog toga određivanje najvažnijih zadaća Komunističke partije na osnovi teze Kominterne da je fašizam glavni neprijatelj ne samo radničke klase nego i svih demokratskih slojeva, bez obzira na to što je ona općenito uzevši bila pravilna, u Hrvatskoj i u Jugoslaviji nije ni moglo dati željene plodove. Iako se, pledirajući za stvaranje širokog narodnog pokreta, odlučno ukazivalo na štetnost krutih šampiona, »revolucionarnih kalupa i drečave revolucionarne frazeologije, u nastojanju da se program antifašističke pučke fronte o jedinstvu radničke klase i naroda u borbi protiv fašizma primijeni na jugoslavenske prilike otišlo se u pojednostavljenje. U tezi da je »protiv vladajućeg režima, vladajuće buržoazije, danas cijeli narod (a ne samo radnička klasa): i to podjednako narod hrvatski i srpski i slovenski i nacionalne manjine, i da će stoga »predstojeća revolucija« biti »narodna«, zanemareni su primarni problemi društveno-političkog života Jugoslavije u kome se zbog ugnjetavanja potlačenih naroda na prvom mjestu postavljalo pitanje borbe za njihovu ravnopravnost i za samoodređenje, i zbog toga je takva podloga antifašističke fronte narodne slobode ostala u zraku, bez šireg odjeka u puku potlačenih naroda, pa i bez znatnijih rezultata.

U prilog tome govori i činjenica što su u tom smislu neki znatniji rezultati postignuti jedino u Makedoniji, gdje nacionalnooslobodilački pokret nije imao svoju građansku političku stranku. Ondje je potkraj 1935, na incijativu komunista, došlo do sjedinjenja nacionalno-revolucionarnih i demokratskih naprednih ljudi u Makedonski narodni pokret (MANAPO). Na programu borbe za prava makedonske nacije MANAPO je težio da postane širok pokret makedonskog naroda za rješenje makedonskog nacionalnog pitanja u zajedničkoj borbi s progresivnim snagama Jugoslavije. U tom smislu postignuti su dosta zapaženi uspjesi već na općinskim izborima 1936, a i na parlamentarnim izborima 1938, kad je MANAPO istupio sa svojim kandidatima na listi opozicione Zemljoradničke stranke. Pokret se ipak nije mogao učvrstiti zbog terora velikosprskog režima, zbog suprotna djelovanja buržoaskonacionalističkih i probugarsko-vrhovističkih elemenata iz VMRO, ali i zbog nedovoljne snage Komunističke partije da se stavi na čelo općenacionalnog pokreta i da ga programski tako postavi da bi mogao biti podlogom za pokret većine makedonskog naroda.

Zapisnik konstituirajuće skupštine
„Udruženja umjetnika Zemlja"

održane dne 25. II. 1929.

Na osnivačkoj skupštini primljen je izvještaj pripremnog odbora o radu, primljeni su predloženi statuti udruženja, a u „Upravni odbor" izabrana slijedeća gospoda:

predsjednik: Drago Ibler – dipl. arh. Pejačevićev Trg 5.
zamjenik predsj. Antun Augustinčić – skulptor, Maksimirska ul. 40.
tajnik Krsto Hegedušić – akad. slikar, Markova ul. 3.
zamjenik tajnika Ivan Tabaković – akad. slikar. Šalata [illegible]
blagajnik Kamilo Ružička – akad. slikar. Maksimirska ul. 40.

U revizioni odbor izabrana su gospoda:

Frane Kršinić, skulptor – prof. Umjet. Akademije Ilica 85
Omer Mujadžić akad. slikar. [illegible] Trg 11.

Krsto Hegedušić
Omer Mujadžić
Ivan Tabaković
Antun Augustinčić
Kamilo Ružička
Oton Postružnik
arh. Drago Ibler
Frane Kršinić

ZAPISNIK KONSTITUIRAJUĆE SKUPŠTINE UDRUŽENJA »ZEMLJA«, 25. VELJAČE 1929. GOD.

TRENUTAK HRVATSKE GLAZBE (II.)

Umjetnici pod ucjenom: MOGLO BI BITI I GORE

Treba, jednom zauvijek, shvatiti da će glazbeni život dotle stagnirati dok o njemu budu odlučivali ljudi koji od glazbe žive, a ne oni koji za glazbu žive.

Da bi se shvatilo u kojoj mjeri hrvatska glazba mukotrpno proživljava sadašnji svoj trenutak, dovoljno je pogledati podstanarsko stanje glazbenog školstva, na kojem se gradi njezina budućnost; broj i položaj izvodilačkih tijela, preko kojih živi njezina sadašnjost; brigu i zanimanje za glazbenu baštinu, o čemu ovisi očuvanje njezine prošlosti. Nema smisla ponovo nabrajati ono što ne valja. Pokušajmo radije ustanoviti razloge, jer ćemo tako brže pronaći put zadovoljavajućem rješenju: on, možda, vodi mimo uhodanih postupaka, mimo beznadnog čekanja u birokratskim predvorjima, mimo bojažljivog kucanja na vrata onih ustanova koje se uporno oglušuju jer, valjda, nisu glazbeno nadarene.

Mislim da je prvi razlog NESPORAZUM između današnje hrvatske glazbe i onih kojima je namijenjena, a drugi NERAZUMIJEVANJE onih koji se danas o njoj brinu. Ta dva razloga u biti sačinjavaju jedan jedini, uvijek isti prastari problem PRAVIH LJUDI NA PRAVOM MJESTU U PRAVO VRIJEME.

Gdje je korijen nesporazuma?

Moje razmatranje počiva na postavci da je glazba potrebna čovjeku, i da se on nje odreći ne može, jednako kao što se ne može odreći istine, slobode, pravde, vječnosti, bez opasnosti da ne prestane biti ono što jest. Uz te pojmove-arhetipe, starije od pamćenja, vezana je sva čovjekova sudbina; njih nerazdruživo prate bol, ljubav, glad, mržnja, strah, radost, osjećaji kroz koje on želi, doživljava, postiže ili ne one prve. To su, ujedno, iskonski porivi, što iz podzemlja duše neobjašnjivim gibanjima pokreću glazbenu maštu. Oni su postojani, ali je mašta stvaraočeva neiscrpiva, njegov osjećajni sistem povećan i neograničena njegova sposobnost preobraženja stvari. Njegovo djelo, jednom dovršeno, traži živo svjedočanstvo: glazbi, jer nema stalni objektivni bitak, potrebno je stalno ponavljanje da bi mogla postojati. Glazbeno djelo neprestano se iznova događa, bilo kroz sustvaralački napor izvedioca, bilo kroz svjedočanstvo onog koji ga prima i doživljava. Glazba je beskonačno stvaranje.

Promatrana s tog stajališta, mnoga djela naših skladatelja umru tek što se rode. Zar zaista nitko ne želi za njih svjedočiti? Pitanje je lažno, jer se prerijetko izvode a da bi se moglo objektivno ustvrditi imaju li svjedoka ili ne. Ali se ne može izbjeći drugo, dalekosežnije pitanje: otkrivaju li ta djela istinu u kojoj bi se današnji slušalac mogao prepoznati? Svjestan sam težine mog pitanja, utoliko više što sam uporno branio, kao dirigent, suvremenu hrvatsku glazbu, to namjeravam i dalje raditi, ne po dužnosti, nego iz uvjerenja.

Stremljenja što pokreću ljudsku povijest, ili je koče, dostigla su danas najviši stupanj pregnuća: u atomskim eksplozijama u prah su pretvorene vrhovne vrijednosti, što su tisućljećima čovječanstvu i pojedincima bile svjetionik i putokaz. Unatrag stotinu godina znanost je uzela u svoje bezosjećajne ruke budućnost svijeta: okaljano krvlju, naše stoljeće svjedoči da se ona pokazala nesposobnom riješiti na zadovoljavajući način probleme koje čovjek vuče iz mraka povijesti borbe sa samim sobom. Znanost mu tek pomaže nadvladati prirodu: gorka obmana, koju on otkriva kod slijedeće zapreke. Naprotiv, umjetnost mu dopušta da se ponosno i prkosno barem u nečemu osjeća jači od nje: u činu stvaranja. Zato se on stalno prepoznaje u umjetničkim djelima, i zato se on neprestano u njima traži i njima utječe. Ali zato se on odvraća od glazbe u kojoj ne nalazi sebe. Tu počinje nesporazum.

Bilo bi pogrešno tvrditi da je sva krivnja na skladateljima. Zaokupljeni traženjem novih izražajnih sredstava oni se prečesto prepuštaju igri slučajnosti. Postoji, istina, element slučajnosti u činu stvaranja: on može biti blagotvoran u iskri nadahnuća. Ali on ne stvara konačno djelo, nego je ono proizvod rigorozne obradbe u kojoj element slučajnosti može biti više škodljiv nego koristan. Sigurno je da su pukotine i nedorečenosti glazbenih sistema, počam od dodekafonije nadalje, sunovratili stvaraoce u slučajnost. Genijalni pojedinci su te probleme riješili instinktivno, dok se gomila epigona izgubila u praznoj i nesuvisloj igri. Zaista, nikad glazbeni stvaralac nije bio bliže pojmu »homo ludensa«.

U obranu kovača i tragača novih izraza moram napisati da ogromna većina naših ljudi živi »glazbeno« u srednjem vijeku. Oni glazbom smatraju pučke pjesmice, uglavnom otužno-ljubavnog izraza, ili bučne napitnice varoške civilizacije. Tu je još zaglušujuća i naivna pop-music, koja je od velike glazbe privremeno preuzela neke teme, pretežno sentimentalne naravi, kao što su nesretna ljubav, bol rastanka, izgubljeno prijateljstvo; ali, dodirujući ih nespretnom rukom, ona ih je vulgarizirala. Širenje i utjecaj takve glazbe snažno su potpomognuti svim masovnim sredstvima promicanja i obavještavanja. Da se razumijemo: meni je jasno da naš narod voli pjesmu, ali također mora biti jasno onima, koji misle na takav način ispuniti svoj dug glazbi da to čine jako jednostrano i previše trgovački. Da se priredba takozvane lahke glazbe vrlo brzo novčano isplati, a da se, naprotiv, novac uložen u koncert suvremene hrvatske glazbe isplati možda tek za pola stoljeća, matematički je točno. Međutim, konačni dobitak mjeri se mjerilom koje se zove GLAZBENA KULTURA NARODA.

Jedan manji dio gradskog stanovništva pohađa glazbene muzeje: ukus mu je eklektičan i stereotipan, kao što su i programi naših glazbenih muzealaca. To nije nekorisno, ali nije ni dovoljno. Uostalom, i takvo, hvalevrijedno pohađanje glazbene prošlosti nema u nas budućnosti. Ne zbog opasnosti da bi ta vrst vjernika mogla izumrijeti, nego zato što oni nemaju dostojnog mjesta gdje da to slušaju. Naime, već i vrapci iznad »Istre« pjevaju da će se krov te reprezentativne koncertne dvorane (sic!) uskoro srušiti. Istina, izdrži li još par godina, što će morati, nema bojazni da će pokopati mnogo žrtava: slušalaca je sve manje, a, sudeći po zadnjim glasinama, orkestara također. Izgleda da naši brižni pokrovitelji smatraju da ih imamo previše, pa da neke treba raspustiti.

Konačno, treba priznati da su neki malobrojni štovatelji glazbe ipak stigli do Weberna i Ligetija, ali preko ploča, jer mi tu glazbu rijetko izvodimo i, štoviše ne njegujemo dovoljno takvu vrst izvodilačke discipline da bi je mogli i znali dolično izvesti. Suvremena glazba, kao i sva komorna glazba, zahtijeva najveću sabranost i visoko razvijen osjećaj osobne odgovornosti. Te osobine, u naših izvodilaca, gube se uslijed prezasićenosti obveza koje im nameće borba za svakodnevni kruh. Redoviti komorni koncerti daleka su uspomena, i pitanje je postoji li još orkestar koji bi bio u stanju, s redovitim pripremama, korektno i zanosno odsvirati jednu Mozartovu simfoniju. Koliko će godina trebati da se nadoknadi taj gubitak; i misli li uopće itko na tu prazninu u našem glazbenom životu?

Zapravo, izgleda, korijen nesporazuma nalazi se u nama, glazbenicima. Kad pomišljam o tužnom položaju naše glazbe, najviše me zbunjuje činjenica da su se naši glazbenici, u velikoj većini, pomirili s takvim stanjem. Dapače, oni se ponašaju kao da žive s osjećajem da nad njima visi ucjena da bi moglo biti i gore. Sigurno da ih u takvom bezvoljnom raspoloženju ohrabruju sjećanja na neispunjena obećanja, na nemogućnost uspostavljanja korisnih dodira. Ali zašto malodušnost? Treba više hrabrosti, mnogo više gnjeva; tražiti odgovorne položaje; uzeti u vlastite ruke pitanje vlastite sudbine. U trenutku presudnih odluka uvijek stradaju odsutni.

U meni sve više dozrijeva slutnja da je možda duboki razlog nesporazuma prisilna »splendid isolation« u čije skrovište su se povukli naši glazbenici lišeni odgovornih dužnosti, to jest svakodnevnog dodira sa svojim suvremenicima. Izgubljeni u vlastitoj samoći, oni su krenuli u strampuće, i jednostavno nestali s vida onima što ih čekaju na drugom mjestu.

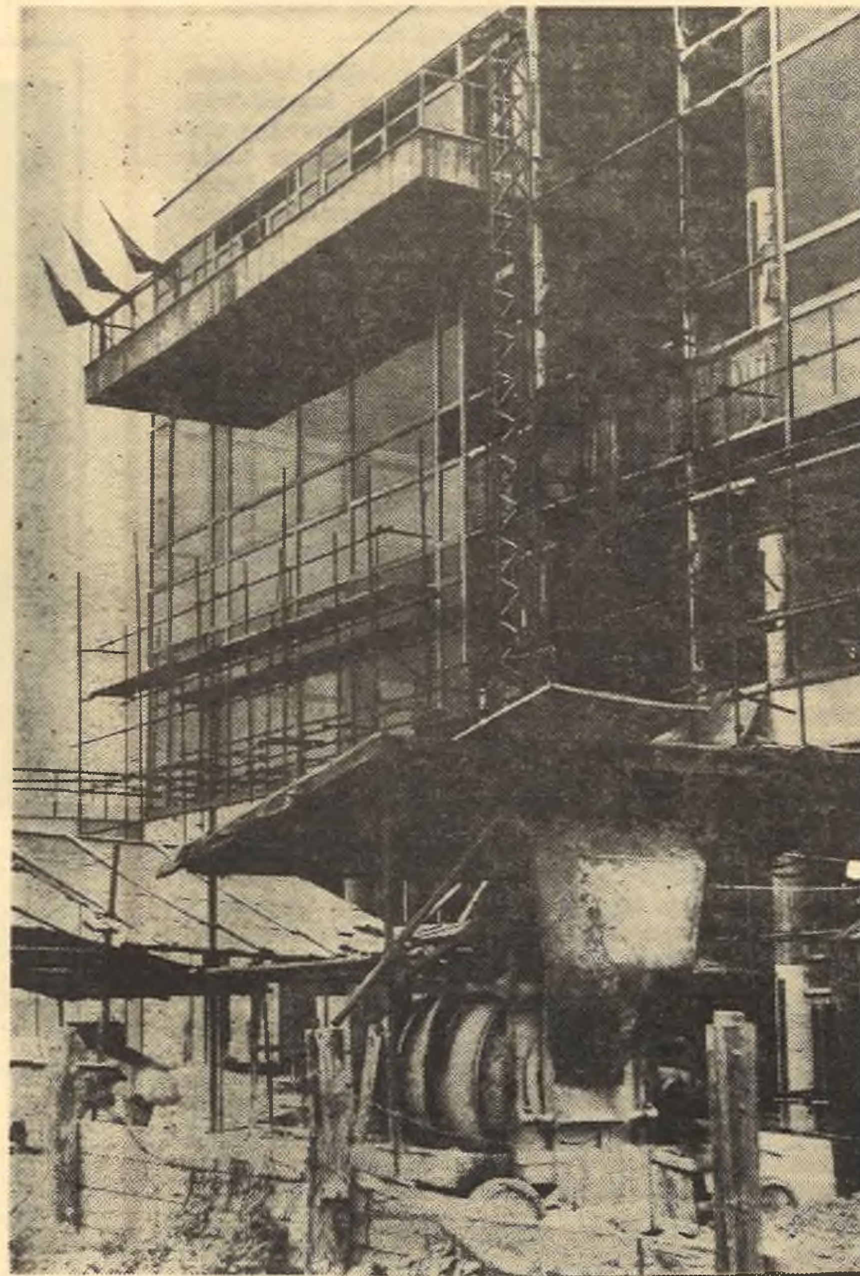
A gdje je korijen nerazumijevanja? Tko su ljudi što ga uzrokuju?

To su ljudi koji uvijek znadu što se smije a što ne smije, a sami se nikad ništa ne usude. To su kameleoni što djeluju u polumraku nejasnih zaduženja i još nejasnijih odgovornosti. To su ljudi u čijim ladicama bez dna trunu naši prijedlozi za budućnost. To su ljudi koji provode vrijeme motreći naše nesigurne korake, i koji vrebaju prvu priliku da i najmanju našu nesmotrenost proglase opasnim rušenjem ustaljenog poretka. To su ljudi koji ni prstom nisu maknuli da bi pomogli naš prodor u svijet, premda posjeduju za to potrebna sredstva. To su ljudi koji, umjesto da brane i podupiru naše težnje odgovornih ličnosti (što njih slušaju a nama zatvaraju vrata) potpiruju teorije o našoj beskorisnosti. To su ljudi koji bi morali biti spona između umjetnika i države: tu odgovornu ulogu oni obavljaju tako loše da se u naše podsvijesti pomalo počinje uvlačiti sumnja o antagonizmu između države i kulture.

Mora se, jednom zauvijek, shvatiti, da će glazbeni život dotle stagnirati dok o njemu budu odlučivali ljudi koji od glazbe žive, a ne oni koji za glazbu žive. Postavlja se, kao sudbonosno za našu budućnost, pitanje temeljitih kadrovskih promjena u ustanovama koje se brinu za glazbu. Prije nego li se dotakne kriterij stručnosti, mora se povući oštra granica između kulturnih radnika koji vrše svoje zvanje i onih koji su samo zaduženi javnom službom. Jer vršenju glazbenog zvanja uvjet je poziv, a uspješnom vršenju je bezuslovni uvjet nadarenost. Zanimljivo je da u kulturnim zvanjima socijalni zakoni, usprkos njihove idealne humanosti, najčešće štite nesposobne i nezvane. A mi imamo sposobnih i pozvanih ljudi, neprikosnovenih moralnih vrijednosti. Ali njihove plašljive pobude treba ohrabriti primjerom a ne samo riječima. Pitam se, ima li u našoj sredini mjesta za takve ljude koji bi plemenitošću, širokogrudnošću, riječima a katkad i šutnjom bili uzorom drugima? Vjerujem da ima, i da treba prokrčiti sav korov i napraviti im mjesta. Neopravdan je, za naše doba, strah pred robovanjem na svaku pomisao o postojanju autoriteta.

Ja sam potpuno siguran da mnogi glazbenici, i svi oni kojima je glazba životna potreba, misle u sebi potiho što ja govorim glasno. Međutim, to nije dovoljno: treba se odlučiti na slijedeći korak. Prije svega ukloniti nesporazume i razbiti nerazumijevanja. Ja poznam samo jedan put: **bez oklijevanja ustoličiti glazbene stručnjake na odgovorne položaje;** ohrabriti ih povjerenjem i ovlaštenjima. Hrvatsku glazbu mogu uspješno služiti samo oni što iskreno vjeruju da je ona NERASKIDIVI DIO KULTURNOG BIĆA NARODA.

Krešimir Šipuš

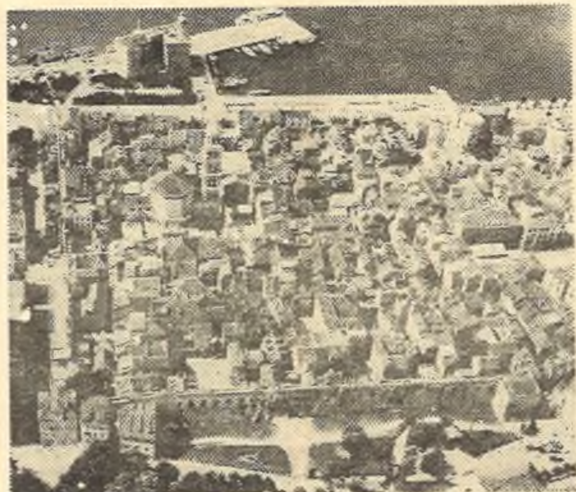

Neispunjena obećanja: Koncertna dvorana »Lisinski«

DUGO TOPLO SPLITSKO LJETO

Budući da sve ono što se zbiva u Splitu mora nositi i stanovit primat, glazbeno-kazališna i estradna događanja, okupljena pod nazivom SPLITSKOG LJETA, postaju ove godine zacijelo najduži i hrvatski, a vjerojatno i svjetski festival: produžena su od 15. lipnja do 15. rujna, znači na tromjesečno trajanje, obuhvaćajući i vrlo širok estetički raspon: pop-pjesmu i klasičnu operu, avangardnu dramu i pučki igrokaz, moderni balet i šaroliki folklor. Pa koliko god bi takva programska širina mogla naginjati svaštarstvu, ona ima i svoje dublje opravdanje. Činjenica je naime da Split, što se prikazivačkih umjetnosti tiče, počinje živjeti tek u ljetu: nedostatak prikladnih dvorana, te neriješena pitanja organizacijske strukture i optimalnog korištenja postojećih snaga i sredstava bacaju tijekom zimske sezone Split u letargiju koju tek djelomično demantira kvalitetna serija koncerata u malom prostoru na Trgu Republike. Dolaskom ljeta otvaraju se brojni prostori, pogodni za igru i muziciranje, a kao da se s ljetnom vrevom bude i kulturna nagnuća građana Dioklecijanova grada: ista predstava Ionescove *Ćelave pjevačice* koja se zimi odvijala u redovno polupraznom kazališnom foajeu, sada je ispunila kriptu Palače pretežno mladom i zaista zainteresiranom publikom. Da bi se izbjeglo rasipanje u heterogenosti programskih smjerova, ovogodišnje SPLITSKO LJETO tvori nekoliko blokova: *jugoslavenska glazbena scena; internacionalni festival zabavne muzike; suvremena avangardna drama u podrumima; dani opere, drame i baleta; koncerti; revijalno zabavna scena* — blokovi koji se ponekad i sudaraju, ali ipak imaju svoj približni vremenski okvir. Od dosad izvedenih priredbi, pored zabavnog festivala, o kojemu je odgovarajući tisak već podrobno izvijestio, zanimanje ali i mnoga pitanja pobudila je *Jugoslavenska glazbena scena.*

U njenom okviru našli su se: opera Jakova Gotovca *Ero s onoga svijeta*, baleti *Ohridska legenda* Stevana Hristića, *Pjesma nad pjesmama* Tome Proševa, *Edip* Silvija Bombardelija i večer hrvatskih bijenalskih baleta Maleca, Devčića i Urlicha, zatim koncerti *Iz hrvatske glazbene prošlosti XVI st.* pod vodstvom Antuna Nanuta, *Suvremena jugoslavenska glazba* pod vodstvom Tome Proševa i koncertni nastup V. Krpana s izborom hrvatske glazbe za glasovir. Pojedinačna zanimljivost većega dijela ovih izvedbi nije mogla potisnuti pitanje o svrsi ovako zamišljene smotre jugoslavenske glazbe. Nije jasno: žele li se organizatori opredijeliti za reviju suvremenog stvaralaštva (čule su se usporedbe sa Sterijinim pozorjem) ili tu ulazi i naslijeđe, a to ipak premješta ono prvotno zanimanje smotre na područje reprodukcije; i konačno, je li to zaista *scena,* tj. festival opernih i baletnih djela na kojemu onda za koncerte ne bi bilo mjesta.? Čini se da su organizatori mislili ponajprije na prvi smjer, ali ih je nevolja nagnala na kompromise, koji su onda upleli i naslijeđe i standardne koncerte. Koliko je god, naime, ideja o smotri suvremenog jugoslavenskog glazbeno-scenskog stvaralaštva mogla u načelu biti dobra, ona očito nema mnogo realnih izgleda, a to se pokazalo već ove godine: novo operno i baletno stvaralaštvo toliko je deficitarno da bi se kakva-takva smotra u najboljem slučaju mogla organizirati svakih pet godina. Opere više gotovo nitko i ne piše; baleti, oni zaista suvremeni, nastaju na glazbi koja nije baletna niti je narativna, a estetska orijentacija koja traži od baleta da priča priču i nosi poruku, kao što je slučaj s Bombardelijevim *Edipom,* nalazi se na zalazu — pa je zaista veliko pitanje na čemu bi se takva smotra i mogla bazirati. Osim toga, znajući kakve sve tegobe doživljava Sterijino pozorje, koje — kako je u »Slobodnoj Dalmaciji« istakao Vojko Mirković — raspolaže dramskim izrazom koji eminentno pripada ovom vremenu, zaista ne bi imalo smisla započinjati nešto slično na mnogo skliskijem i fluidnijem glazbeno-scenskom tlu. Dobro je da postoje razmjene i međusobna upoznavanja, svaka vitalna kultura, pa tako i hrvatska, treba biti otvorena, ali te razmjene treba organizirati tako da zaista pridonesu međusobnom bogaćenju, a ne da budu improvizirani sajam.

Dani opere, drame i baleta započeli su izvedbom Mozartove *Otmice iz Seraja* u koprodukciji Radio-televizije Zagreb i Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu. Održana na kraju posljednjeg kišovitog dana, prije nego su ljetne sparine zagospodarile Splitom, viseći do posljednjeg trenutka pod upitnikom natmurenog neba, ova je predstava u divnom i tako skladnom okviru Kašteleta pružila ugodan doživljaj. Glavnu zaslugu za uspjeh izvedbe kritičar Josip Mirošević pripisuje dirigentu Mladenu Bašiću, koji je »pokazao izuzetan afinitet prema toj glazbi i dosegao veoma ujednačen stupanj muziciranja solista i orkestra«. Mirošević nastavlja: »Uspjehu predstave pridonijeli su i veoma raspoloženi protagonisti. Osim nesigurnosti u početku i ponekog lapsusa, možemo reći da su oni pružili svoj maksimum, a taj zaista nije bio mali. Šteta je što takav uspjeh oni nisu postigli i u onim dijelovima svoje role koje su govorili, pa je u tome nastala jako disharmonična nota u predstavi. Posebno su se dopali Nada Siriščević, Gertruda Munitić, Krunoslav Cigoj, pa i Franjo Petrušanec ...« Što se režije Danijela Marušića tiče, isti kritičar ukazuje na teškoće s kojima se režija morala susresti, s obzirom na banalne i nemoguće dramaturške zaplete libreta.

U kripti, tj. u podrumskim prostorijama Dioklecijanove palače, tom ambijentu kao stvorenom za suvremenu dramaturgiju tjeskobe i egzistencijalnog upita, održan je prvi dio predstava *Suvremena komorna drama.* Pored *Ćelave pjevačice* u kojoj su se posebno istakle Božena Kolničar i Zdravka Krstulović, izvedena je u dva navrata i drama Alberta Moravije *Bog Kurt* u kojoj je, prema mišljenju kritike i gledalaca, briljirao Božidar Smiljanić, novi ljubimac splitske publike, a zapaženi su i pozdravljeni i nastupi dvojice mladih zagrebačkih glumaca, Otokara Levaja i Rajka Bundala.

I konačno, na kraju ovog prvog mjeseca *Splitskog ljeta* odjeknule su tradicionalne fanfare *Aide* na Peristilu, a već sedamnaestu godinu pred prepunim i uvijek jednako pažljivim i oduševljenim auditorijem Radames, ovaj put talijanski tenor Frecesconi pjeva svoju romansu o nebeskoj Aidi, faraonova kći izgara od ljubomore, a nesretna etiopska robinja tiho pati i ljubi. Predstava je dosta dobro postavljena, neka suviše skromna ili nelogična rješenja uklonjena su, pa iako bi novi »štih« sjaja i svježine na sceni i kostimima dobro došao, sigurno je da i ovakva kakva je splitska *Aida* predstavlja fenomen neuništive ukorijenjenosti jednog umjetničkog djela u mentalitetu naravi, skrivenoj sentimentalnosti jedne sredine. Zacijelo će ta *Aida* preživjeti sve sociološke transformacije urbanog medija, a spletovi nebodera što sa svih strana okružuju jezgru grada neće joj nimalo nauditi.

M. T.

DUBROVNIK

ŠTO ZNAČI »ZAGREB U DUBROVNIKU«

Gotovo su dva tjedna Igara iza nas: izuzmemo li ovoga časa samu svečanost otvaranja, koja, u smislu onog značenja što ga Igre imaju, ima i protokolarni značaj, protekle festivalske dane možemo sažeti i s jednog posebnog stajališta: svi znamo da gotovo sveukupni »kulturni Zagreb« u srpnju i kolovozu hrli u Dubrovnik, baš tijekom Igara. Iz te činjenice dosad je bilo izvedeno nekoliko pouka (koje su i poznate i o njima je govoreno), no i neke o kojima se mislilo manje. Jedna od ovih posljednjih upravo se sažimlje u naslovu ovih redaka.

Nakon svečanoga otvaranja prva je izvedba ovogodišnjih XXII. dubrovačkih ljetnih igara pripala ZAGREBAČKOJ FILHARMONIJI kojom je ravnao Lovro MATAČIĆ, jedan od najvećih suvremenih hrvatskih dirigenata. Što je posebna novost, a izazvala je već i posve oprečnih reagiranja, djela kojima su Igre otvorene skladbe su suvremenih hrvatskih skladatelja: Sakača, Horvata, Detonija. U drugome dijelu izvedena je I. simfonija Sostakovićeva.
Na slici: Lovro Matačić u jednom trenutku ravnanja prvom izvedbom Igara.

Mislim da se već sada, nakon 15 dana, može reći kako je krilatica o selidbi Zagreba u Dubrovnik ljeti, na pragu toga da postane geslom koje nema tek značenje puko simbolično ili pak toliko uopćeno da se iz njega ne da naslutiti ni pravi sadržaj ni smisao. O čemu je riječ?

Dakako, iz godine u godinu pomno se i strpljivo gradio ugođaj koji bi otvorenih ruku (i otvorena srca, što je jednako toliko važno) mogao primiti svu ozbiljnost onih pitanja kojima obiluje danas hrvatska kultura, njezin suvremeni trenutak. Taj ugođaj, kojemu povijesni ton daje sve ono što jest Dubrovnik u hrvatskoj kulturnoj i političkoj povijesti, dakako da na naslijeđu ne može živjeti, već samo — ukoliko naslijeđe ne nasljeđuje — umrijeti. Zagreb kao kulturna metropola Hrvata upravo se u vrijeme Igara nameće svojom snagom, brojnošću svojih poslenika, obiljem i raznolikošću problema koji tijekom »prave sezone« cirkuliraju. Na tom zdanju, kojemu su temelji udareni pred dva desetljeća, danas se počinje iskazivati način na koji se, pogotovu u najnovije vrijeme, situira jasnije i razložnije sav obzor pitanja koja nas neprestano salijeću i traže rješenje.

No, reći će svatko, sunce, vrućina i more, i pomama za studenim pilom — ne čine li sva ta pitanja nerazložnima?

Samo se na prvi pogled čini da čimbenik snažnoga turističkoga proboja udaljuje iz naše blizine strpljivost kojom inače (dakako manje no što bi trebalo) nastojimo progovoriti o onome što nas muči. »Tu-

rizam« — shvaćen ovdje kao ukupnost toga realnoga čimbenika sa svim posljedcima — snažno danas određuju gospodarsku osnovicu Hrvatske, no može nam se svojom lagodnošću, vikom čičerona i bezbrižnošću nametnuti samo i tek utoliko ukoliko smo i mi sami, već unaprijed, pristali na svoju vlastitu, privatnu lagodu spram pitanja toliko važnih da ih žar sunca ne može užeći.

Čini se, na sreću, da taj žar nema bitnoga utjecaja na to da bi ljetnu selidbu Zagreba u Dubrovnik pretvorio u eliminiranje svih važnih pitanja; naprotiv, u ugođaju impostiranom kao što je ovaj, festivalski i dubrovački — zamah postoje jačim, snažnijim. Dubrovački festivalski razgovori — a ne mislim ovdje nipošto na neke službeno organizirane, već na one svakodnevne, neposredne i gotovo slučajne, od Pila do Ploča, s posustajanjima od »Manona« do »Rudenjaka«, ujutro i noću, gotovo u svako doba — nose to obilježje razmatranja onoga tereta što ga je sa sobom iz Zagreba ponio svaki pojedinac a i svi zajedno. Oni se, bili kratki ili podulji, od inih ljetnih čavrljanja temeljno razlikuju po tomu što upravo ovakav festival kakav je dubrovački, i upravo ovakav grad kakav je Dubrovnik, nisu i ne mogu biti ravnodušni spram svega onog što, u krajnjoj liniji, uvjetuje svako umjetničko ostvarenje u njegovoj pojedinačnosti, i misao glazbe ili kazališta koji se tu stvaraju.

Stoga, Zagreb u Dubrovniku nije odmor za umorne jahače, već novi zamor, no zamor kojemu umor oduzimlje onaj ugođaj što se već desetljećima strpljivo gradi. Taj je »zamor« tek zgusnutije prožimanje sviju onih silnica, naravnih i ne-naravnih (što će reći onih koje se logično zbivaju i onih koje su sa strane nasilno nametnute), sviju onih tokova koji se u Hrvatskoj tijekom godine vrlo često na tako nesretan način razbijaju i teško ih je na jednome sabiralištu okupiti, uočiti, procijeniti; ovdje, u Dubrovniku, i ovdje na Festivalu »snima« se taj krivudavi slijed silnica na onome putu koji bi mogao jamčiti da nas vodi otvorenosti sutrašnjega boljitka.

Dakako, Zagreb u Dubrovniku, shvaćen na taj način, doimlje se ovih prvih dana, u svojim početcima, jasnim naznakama, a nikako u onoj mjeri u kojoj bismo to željeli; ali oni su tu, pred nama, i možda neću pogriješiti ako ta počela, koja rijetko smjeraju isključivosti bilo usko-estetičkoj, bilo uskoj na neki drugi način, označim kao jedan od onih elemenata koji i Dubrovniku samome, u slijedu njegova stoljetna udjela u hrvatskoj kulturi, danas daju poticaj za suvremen, vitalan život.

Srećko Lipovčan

HVAR

FESTIVAL DRAMSKIH AMATERA JUGOSLAVIJE

Obljetnica kao povod razgovoru

Već nekoliko dana na Hvaru traje festival dramskih amatera Jugoslavije. Petnaestu obljetnicu održavanja festival je dočekao pomalo nesiguran u sebe, kao što to biva kad se obavi velik posao pa se stane razmišljati o svim mogućim boljim putovima kojima se moglo ići. Festival je pred petnaest godina »dodijeljen« Hvaru, što je trebalo shvatiti kao posebnu simpatiju iskazanu ovom mjestu i povjerenje koje tek treba opravdati. Višestoljetna kazališna tradicija bila je tek jedan od razloga što je festival dospio na Hvar.

Bilo kako bilo, petnaest godina nastojanja i truda ubilježeno je u povjesnicu festivala i bez obzira na republičke ključeve, sporazume i nesporazume, ono što je ostalo i što ostaje danas, nepatvoren je i čist umjetnički napor koji mimo svih propisa, izvan vremena i prostora plijeni zanimanje kazališnih entuzijasta. Ni ova godina nije prošla bez obvezatnih rasprі o svrsi, mjestu i ulozi festivala na Hvaru kao jednom od najjačih turističkih središta na Jadranu i u skladu s time o ulozi festivala kao kulturnoj nadgradnji turističke sezone. Bez obzira na klicu sumnje koja je posijana u odnosima između Hvara i festivala, a koja je samo pojačala suprotnosti što postoje, otprije službenom izjavom Hvar je i ove godine prigrlio festival, a njegovi oci iskazali mu gostoljubivost.

Otvorenje u znaku hvarskih pjesnika

U čast petnaestogodišnjice postojanja organizatori su ovaj put priredili prigodnu svečanost otvorenja na terasi pred starim hvarskim kazalištem na trgu, i pred gradskom loggiom, koja je od nedavna preuređena u blistavi kasino. Glavnu ulogu u ovom otvorenju odigrali su hvarski studenti okupljeni u »Hvarskom pučkom kazalištu«, koji su u tradicionalnim nošnjama s bakljama u ruci prodefilirali pred zatečenim gledaocima i recitirali stihove Hektorovića, Lucića, Benetovića, Gazarovića i Marina Franičevića. Otvorenje je željelo nagovijestiti novi duh festivala koji bi se osnivao na bogatstvu tradicije u Hvaru, uspoređen i oplemenjen suvremenim dostignućima. Bio je to, također, pokušaj da festival, dakle priredba, siđe među ljude, Hvarane i turiste, među publiku, bez koje zaista svaki smisao održavanja bilo kakvog kazališnog zbivanja dolazi u pitanje. Na žalost, prilično nesnalažljiv pokušaj otvorenja samo je nagovijestio moguću buduću fizionomiju festivala, jer on je pozornost publike svrnuo na sebe tek na čas, a idućih dana ti isti gledaoci potpuno su zaboravili da se u njihovu gradu odvija jedinstvena smotra kazališnog stvaralaštva i da je u tom trenutku upravo Hvar grad s najobilnijim, najraznovrsnijim i najbogatijim kazališnim repertoarom u čitavoj Jugoslaviji.

Umorni »Nikoletina Bursać«

Veneranda, čudesna ljetna pozornica Hvara, izrasla ponad grada usred borove šume, mjesto je gdje se festival odvijao dalje iz večeri u večer, obilno iskorištavajući elemente prirodne scenografije koja je upotpunjavala svaku predstavu na svoj način. Prva u nizu od četrnaest predstava bila je dramatizacija Ćopićeva teksta »Doživljaji Nikoletine Bursača« u izvedbi Amaterskog pozorišta »Vaso Pelagić« iz Brčkog. Na zadovoljstvo publike, Brčaci su korektno ponovili sve ono što je Ćopić i njegovoga »Nikoletinu« u trenutku raskida u literaturi s određenim normama gledanja na narodnooslobodilačku borbu učinilo gotovo herojem. Zdravoseljački mentalitet znatiželjnog, nepokornog i neuništivog Nikoletine, kojega je uspješno odigrao Dragomir Pajić, danas na žalost ne može zadovoljiti i malo strože kriterije vrednovanja ovoga lika. Redatelj Abdurahman Damadžić nije ni pokušao ovaj Ćopićev tekst oplemeniti suvremenijom verzijom igre i odnosa prema »Nikoletini«, ne shvaćajući, očito, da dramski tekstovi koji nisu imuni na zub vremena, žive samo po uspješnim realizacijama i viđenjima redatelja koji prema svojim sposobnostima nadahnjuju i unose u njih istinitost i čine ih ponovno dramski relavantnim.

Nove »Bračne ponude«

Predstava koja je u znatno većoj mjeri uznemirila uspavane duhove pratilaca amaterskih zbivanja na ovom i drugim festivalima bila je svakako vesela igra Josipa Eugena Tomića »Bračne ponude« što ju je izvelo Gradsko amatersko kazalište iz Slavonske Požege. Bilo je to i opet, u neku ruku, plaćanje duga tradiciji, ali u pozitivnom smislu, i primjer suprotan kazalištu iz Brčkog, jer je redateljica ove predstave, Zvjezdana Ladika, pronašla pravu mjeru odnosa prema ovom inače tanašnom tekstu, stvorivši predstavu neuobičajenog žanra u nas — igru s pjevanjem i plesom, simpatičnu, nenametljivu i šarmantnu. Ne treba govoriti o iznimno teškoj zadaći koja je stajala pred čitavim ansamblom požeških amatera da svlada sve tražene vještine, no on je to s iznimnim uspjehom i učinio, pruživši gledaocima vrlo ugodan doživljaj na hvarskoj venerandi. Službena diskusija na Hvaru pozdravila je gotovo jednoglasno ovu predstavu, svakako imajući je u vidu prvenstveno kao primjer mogućega puta dramskog amaterizma u nas. Diskusija se i inače u nekoliko navrata na osnovu primjera bavila dvojbama — može li amaterizam u nas krenuti smjelijim putovima u traženju novih dramskih izraza izvan konvencionalnog kazališta, jer nije profesionalno vezana uz određenu publiku i programsku orijentaciju, ili će pak njegova uloga i dalje ostati »prosvjetorska«, kao što je to slučaj u mnogim sredinama.

»Otkriće« iz Kule

Velik i neusklađen raspon kriterija u stvaranju repertoara i usmjerenja amaterskih kazališta pokazao je i primjer predstave Amaterskog pozorišta iz Kule, koje je izvelo »Otkriće« prema tekstovima Dobrice Ćosića iz romana »Deobe«. Ova impresivna predstava velikog ansambla iz Kule — koji je predanom i discipliniranom igrom u režiji Petra Ujevića uspio ostvariti na sceni jedinstven doživljaj straha, užasa, čovječjega ogoljenja, borbe za goli život — htjeli mi to priznati ili ne, ipak je pandan izvedbi istog djela u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu. Prema tome, mislim da bi ovdje i opet trebalo razgovarati ne o izvođačima, pa čak ni o redatelju, nego više o repertoarskom potezu Kuljana koji su se svojevoljno našli u mat-poziciji. Ovakvoj tvrdnji može se prigovoriti da je donesena sa strane, da generalizira; međutim, mislim da je to jedini način koji može biti koristan, to jest da se svaka predstava promotri sa svih strana da bi se uočile sve njezine prednosti i mane.

»Eks kralj i . . .« »Dadov«

Slijedeće večeri dramska grupa gimnazije iz Kragujevca izvela je poznati tekst Vladimira Bulatovića — Viba »Budilnik«, a Pozorište »Dadov« iz Beograda »Eks kralj i. . .« Božidara Ljumovića-Zube. Predstava »Budilnika« mogla se potpuno sagledati tek nakon diskusije, u kojoj je sudjelovao i profesor te gimnazije. Ne treba, naime, govoriti i opet o promašaju u odabiranju teksta koji je igran i izigran bezbroj puta, pa ni u ovoj izvedbi nije mogao dati ništa novo od dječačke igre, već treba govoriti o povodima odabiranja teksta — on je, navodno, zainteresirao gimnazijalce pa su ga stavili na repertoar sa svrhom politizacije mladih!

Ako je tome tako, a to je moguće, onda se treba upitati: tko je tu predstavu doveo na festival i zašto?

Dojam večeri u potpunosti je popravio »Dadov«, koji je izveo »Eks kralj i . . .« u poznatoj dadovskoj maniri koja sadrži elemente neposredne komike, nenametljive lakrdije i spontanih gegova. Bila je to predstava poznatog sadržaja o kralju bez kraljevstva i podanika koji uporno želi zadržati iluziju da vlada. Jasno, bio je to samo pretekst za igru u kojoj je ovaj mladi ansambl pokušao ostvariti totalni teatar, neponovljiv iz izvedbe u izvedbu. Najveća zasluga uspjeha Beograđana jest u izvanrednoj igri Olivera Viktorovića u ulozi kralja, i kao redatelja, koji u jednoj maratonskoj igri nije gubio daha, već je iz scene u scenu unosio nove nijanse u pokretima i grimasi. Redateljski se i tekstovno oslanjajući na Jarryjeva »Kralja Ubua«, teatar okrutnosti, predstava »Dadova« bila je na visini studentskog amaterizma, koji je u svojim najboljim predstavama uvijek koketirao i okušavao se u tzv. avangardnim predstavama, novim aspektima kazališnog kazivanja i na taj način u cjelokupnom amaterskom dramskom pokretu u nas vukao naprijed.

Branimir Ježić

POGLED IZ NASLONJAČA

VRIJEME ZA IZMIŠLJANJE

Ljetno doba uvijek mrsi račune sastavljačima TV-rasporeda i to ne samo radi toga što često nedostaje materijala pa se na brzinu »ubacuje« svašta, nego i radi toga što u samom materijalu — kako u onom što se »ubacuje«, tako i u onome kojega »nema« — ne postoji neka bitna kvalitativna razlika. O tomu je već nešto rečeno i na ovome mjestu, ali mislim da bi valjalo još dvije tri pridometnuti. Ne radi se više toliko o nekim profesionalnim standardima cjelokupnog rasporeda, odnosno o profesionalnim standardima pojedinih emisija — jer nekakav standard ipak postoji — nego se radi o jednoličnim, bezbroj puta ponovljenim, a to će reći i dosadnim oblicima pojedinih emisija i rasporeda u cjelini.

Televizija ne priznaje zamor, nevoljkost i zasićenje »same sobom«, a pogotovu ne priznaje zasićenje unutar svojih beskrajnih mogućnosti. Svako pretjerano rutinerstvo i hladni profesionalizam dovodi taj, u nas tek osamostaljeni medij, do starmalosti i usidjelištva prije nego što je prošao fazu puberteta. A time se ne smije šaliti. Mi svi doduše moramo gledati ono što nam se svakodnevno nudi, ali to ne znači da to što gledamo i jako volimo; a kada čovjek nešto ne voli a mora to činiti, onda dolazi do jednostrane antipatije, odbojnosti, a ponekad i mržnje. Stoga se ne smije šaliti s televizijom, ponavljam, jer po svemu sudeći još nismo shvatili što imamo u rukama. Sada je vrijeme da se izmišljaju nove sheme, novi oblici, novi zahvati u sastavljanju i dugoročnom planiranju rasporeda, sada je vrijeme da se misli i na jesen i na zimu, premda ni ljeto nije našlo svoj odgovarajući odraz na televiziji. Treba nešto izmisliti. Ali ja ne dajem ideje; neka ih daju oni koji su zato plaćeni.

»Kako je to lijepo!«

Emisija »U prvome planu cesta« (autori M. Bradarić, Z. Tadić) dolazi u pravi trenutak. Jer su već neki »odgovorni« drugovi lansirali šuškanje i bučkanje o svojim »rezervama« prema izgradnji auto-ceste Zagreb — Split.

To što nam je prof. Josip Roglić na tako zanimljiv, dostupan i svjež način prikazao nije samo nizanje podataka, manje ili više dostupnih nama nestručnjacima, nego je to bila jedna velika pustolovina duha i ljudske upornosti. Profesor Roglić je svojim izuzetno zanimljivim, maštovitim i ponekad izrazito lirskim komentarima pružio još jedan dokaz protiv tvrdnje da su tumačenja profesora »uvijek dosadna i nezanimljiva«. Njegov govor, isto kao i njegova zamisao o Cesti, lijepo su se uklopili u mozaik raznih mišljenja običnih ljudi izgovorenih na tom povijesnom putovanju. To je izvrsna dokumentarna emisija, kakvih bi trebalo biti mnogo više.

»Ako pogodiš dobro je, ako ne pogodiš zlo je«

Ta duboko fatalistička izreka koju izgovara jedna kućna pomoćnica u emisiji ljubljanske Televizije »Monitor« (autori S. Čolnik, A. Miladinov) toliko je karakteristična za ugođaj cijele emisije da je gotovo nepotrebno navoditi sve ostale republike koje u toj emisiji izgovaraju s jedne strane kućne pomoćnice, a s druge njihove poslodavke i poslodavci. To je veoma dobra emisija kroz koju ne probija samo stanoviti apsurd našeg društva i vremena, nego i neka vrsta spleena koji lebdi između pojedinih odgovora tih pomalo tužnih i nesretnih žena i djevojaka.

Vladimir Vuković

REKVIJEM ZA KAZALIŠNU KULTURU NA NAŠOJ OBALI

SUTON JADRANSKIH KAZALIŠTA

Od Istre do Dubrovnika gase se svjetla pozornice, nestaju kazališta u gradovima koji su, postojbina naše teatarske umjetnosti

Nasukani na plićak svoje vlastite suvišnosti i labilne kulturne poltike, uzduž jadranske obale od Pule do Dubrovnika gasnu kazališta. Jedno za drugim nestajala su redom, ili im predstoji umiranje...

Tamo negdje prije dvadesetak ili nešto manje godina vladalo je opće uvjerenje da gradovi na našoj jadranskoj obali moraju i mogu imati sve normalne, svim velikim kulturnim središtima istovjetne uvjete za intenzivan kulturni i umjetnički razvitak. Pula je tada imala Istarsko narodno kazalište, sa svojim profesionalnim glumačkim ansamblom i s forsiranim planom turneja, osobito po Istri. Rijeka je, kao jedan od najjačih kazališnih gradova u Hrvatskoj, imala operu i dramu na hrvatskom i talijanskom jeziku. Zadar je u bivšem starom zdanju imao kazalište s manjim ansamblom glumaca. Šibenik je također imao svoje Narodno kazalište, Split odmah poslije rata, u nastavku prijeratne tradicije, imao je u teatru dramu, operu i balet. I na kraju te duge sunčane putanje Dubrovnik je usporedno s Ljetnim igrama održavao i svoje kazalište, koje se danas zove imenom njegova i našeg najvećeg komediografa.

Plemenita neskromnost

U takvoj kazališnoj geografiji, gdje se na svakih stotinjak kilometara uz hrvatsku obalu pripremala druga premijera, u takvoj panorami »kazališta-renja«, koja je možda bila i bez presedana u svim zemljama na Sredozemlju, bilo je sigurno i neskromnosti, počešće nerazumnog bacanja novca, ali je bilo je nedvojbeno i poriva da kulturno uspavani gradovi na Jadranu (iz tako jasnih i povijesno objektivnih razloga) naknade ono što su izgubili, ili nađu ono što nemaju.

Narodna kazališta uzduž jadranske obale, u sredinama gdje se stoljećima hrvatski jezik ili nije smio ravnopravno nositi s jezicima službene politike ili ga ponegdje nije smjelo ni biti pod suncem, imala su i funkciju preporodnog karaktera, ona nikada na Jadranu nisu bila samo estetski fenomeni nego i s pravom instrumenti provedbe i prezentacije kulturne politike koja je jedno izgubljeno vrijeme izgubljenog identiteta trebala svim mogućim sredstvima kulturne emanacije pretvarati u znakove kulturne zrelosti, nezavisnosti, slobode i umjetničkog stvaralaštva.

To su bili, naravno, programi, nesumnjivo plemeniti, ali i nesumnjivo politički vidoviti. Druga je stvar, a ona je, čini se, i najodlučnija, što ti programi nisu bili od samog početka ekonomski logični. To je, dakako, svakome jasno, jer ako jedna bogata Francuska ima pet kazališnih kuća dotiranih od države i raspoređenih za sve obale i kontinentalne dijelove na više od 40 milijuna stanovnika, onda naših šest kazališta samo uz obalu Jadrana djeluje pomalo neskromno.

I, po zakonu restrikcije, ta naša kazališta počela su gasnuti. Međutim, mi smo do sada imali, što u evidenciji, što bez nje, toliko »političkih tvorevina« ili »političkih tvornica« koje nisu bile ekonomski racionalne da se već tako dugo i još uvijek vapi za restrikcijama — ali sada zaista na pravom mjestu. I mi znamo kako to obuzdavanje rasipništva među nama ide sporo, ali su već u prvoj rundi, štono se kaže, prije svih ostalih, pali teatri koji se po stavkama svojih troškova nikada nisu mogli izjednačiti s mnogim lokalnim superambicijama »prvih sportskih timova«, za koje se »poslove« uvijek našlo novaca i legalno i ilegalno. No, to je tema koja na planu kulture i odnosa prema kulturi ima svoje reperkusije i izvan sudbine samog kazališta.

Turobna promjena

U toj šarenoj panorami hrvatskih kazališta na Jadranu stanje se počelo tokom godina turobno mijenjati. Najprije su se ugasla kazališta u Zadru i Šibeniku. U Rijeci se godinama nije ulagao novac u zgradu riječkog teatra, pa se po hitnom postupku morao obustaviti svaki rad pod krovom jednog starog spomenika koji je svakog časa mogao pokopati žive svoje entuzijaste i obožavaoce. Riječki ansambli stavljeni su na improvizorij, oni beskućnički lutaju od jedne riječke pozornice do druge a danas za popravak stare zgrade riječkog teatra, godinama tako bezdušno zanemarivane, treba novaca koji bi gotovo bili dovoljni za izgradnju nove, moderne teatarske zgrade. Iz potpuno istih razloga (dotrajalosti zgrade) planulo je u požaru splitsko kazalište. Ni oni više nemaju krova nad glavom, a nedavno se i u Puli ugasilo Narodno kazalište, presudno važno za čitav istarski poluotok. Pod normalnim uvjetima rada danas djeluje samo kazalište »Marin Držić« u Dubrovniku.

Dva hrvatska kazališta u dva povijesna kulturna središta imala su slične povode za potpunu demobilizaciju u kulturi. U Šibeniku i Zadru morala se donijeti odluka o raspuštanju glumačkog ansambla da bi se obnovile krajnje dotrajale zgrade. A kada su te zgrade bile obnovljene više nije bilo novaca da se nanovo formiraju dramski ansambli. Ni u jednom od ta dva grada nije se radilo o skupim operama ili baletnim ansamblima. nego o veoma skromnu dramskom kolektivu koji čak nisu bili ni glumački kompletirani.

Kulturne migracije

Takav rasap jadranskih kazališta izazvao je kulturnu migraciju, koja je danas poprimila veoma zabrinjavajuće razmjere. Veliki broj talentiranih umjetnika s tog područja, školovanih na umjetničkim akademijama, ne vraća se više u jadranske gradove u kojima nemaju što raditi — jer teatra nema!

Samo od Splićana koji su napustili Split i otišli u druga kulturna središta mogao bi se sastaviti jedan od najkvalitetnijih profesionalnih dramskih ansambala, opominje na tu činjenicu Nando Roje, intendant splitskog kazališta. Od glumaca Split su do sada napustili (ne baš svi i ne baš uvijek samo zbog razloga o kojima pišemo, ali glavnina svakako) i preselili se u druge teatre umjetnici kao što su Krstulović, Simonelli, Vojković, Vidović, Boban, Viskić, Utješinović, Dulčić, Kadić, Kraljev, Šegvić, Bonacci, Borčić, Lepetić, Karađole, Sekelez, Smoje. Otišli su redatelji Violić, Vidošević i Haračić. Otišli su pjevači Planinšek, Munitić, Kukovec, Lovrić, Duplančić, Siriščević i dirigenti Bareza i Gjadrov. Evo sada iz Splita, iz istih ili sličnih razloga, odlaze glumice Neva Bulić i Zdravka Krstulović.

Zadar, Šibenik, Pula — tamo više nema teatra (mislim na profesionalne glumačke ansamble) i tamo nisu više aktualna pitanja koja muče Splićane: zašto nam kvaliteta odlazi, zašto se studenti ne vraćaju, zašto ne možemo podići stupanj profesionalizma, a time i kvalitetu predstava, a time i posjet publike — i tako do u nedogled.

Na kraju spomenimo da se u priličnoj mjeri izjalovila ideja kako će u preuređenim i obnovljenim zgradama i dalje bujati teatarski život kroz gostovanja velikih dramskih ansambla. Ta gostovanja ili su suviše rijetka, ili ih nema, ili su svakojaka, ali ona ne mogu vratiti gradu onaj duh samorodnog umjetničkog stvaralaštva, onu vatru polemika oko vrijednosti što su nastale u sredini koja se uvijek pomalo i ponosi činjenicom da se nešto može napraviti i vlastitim snagama.

Međutim, gostovanja talijanskih kazališnih trupa koja nisu rijetka i pokazuju tendencije da budu sve češća i osmišljenija (a što u principu treba pozdraviti kao susrete dviju kultura) ne bi smjela biti jedina kazališna gostovanja na pr. na području Istre. U tom je smislu gubitak Istarskog narodnog kazališta iz Pule koje je s predstavama na hrvatskom jeziku obilazio istarsku regiju — nenadoknadiv!

JOZO PULJIZEVIĆ

VI MEĐUNARODNA SMOTRA FOLKLORA ZAGREB, 25–31. VII. 1971.

DOLAZE I ODLAZE PJEVAJUĆI

Oj, Zagrebe, mi ćemo te slikat, Nećemo te zaboraviti nikad. Zagreb će najstarijega sudionika Smotre folklora podariti kruhom i solju, te će tako pučko veselje početi davnim odnošajem domaćina i gosta. Nakon svečane povorke zagrebačkim ulicama, u nedjelju u 9 sati ujutro, zaredat će nastupi folklornih skupina, a glavno će im zborište biti starinski Gornji Grad. Radost publike plaća im je koju najviše cijene, s nje tako zdušno i neumorno pjevaju i plešu povazdan. Smotra je i utemeljena s nakanom da se izagna »gotovo strah od duhovne tradicije«, kakav je uhvatio korijena u netom minulom dobu zatora narodne samobitnosti. Žarište je Smotre sveza glavnoga grada i bogatoga duhovnog života diljem Hrvatske, a zatim misao o povezanosti cijeloga svijeta. Tako će ove godine biti na Smotri i Indijanci iz plemena Siouxa.

Da oživljava i da ne spava

O biti će Smotre najbolje reći ulomak lista Stane Šegan iz Gornje Vrijeske: »Toliko da narod prođe i da se veseli i da oživljava da nespava i da se nošnja pronese i da mi mladi prođemo sa starima i da se proveselimo i mi i onaj narod koji nas gleda...« Prostodušno je i pametno izrečena ugođajna i čuvstvena sveza među sudionicima i motriocima.

Uvjet je sudjelovanju **izvornost**. Najveća se štuje starina svirke, pjesme ili običaja. Neke su se drevnoće očuvale u puku, a neke su prepravljane, jer su polako sahnuli pojedini čimbenici cjelovite tvorbe. Tako se Slavonka tuži u pismu, kako je običaj jošte živ, ali »nemamo divojaka s dugom kosom da jim spletemo perčine i radi toga divojke neće doći«. Stoga nakana tvoraca Smotre nije okamenjenje bivših oblika, nego živa obnova na starim sadržajima. Pomalo se veselo doimlje tuženje Nikole Sikirice iz Jabuke, koji piše kako je nemoguća nošnja — »bez zere tvorničkoga«.

»Smotra folklora nastoji u najvećoj mjeri očuvati izvornost, autentičnost narodnog izraza, isključuje natjecanje za nagrade, a teži i što ravnopravnijem prikazivanju svih vrsta narodnog izražavanja.«

Nekoć je težište Smotre bilo na pjesmi, svirci i na plesovima. S vremenom su se prikazivali i dijelovi navada, izlagala se rukotvorba, a ove se godine uvode **pučke športske igre dječje folklorne skupine**. Iduće će godinu na Smotri biti predočeni **pučki dramski elementi**, koji su još vazda nevjerojatno životni. U budućnosti će pučke športske igre i dječje skupine postati međunarodnim sijelom, kako bi se oživotvorila zbiljska folklorna situacija zdravlja i veselja. Sadanji je prosjek godina visok — »čim sjedne, odmah drijema«. Mladenka mora povesti kolo, da bi se vidjelo nije li šepava; nijemo je vrličko kolo tako silno i tanca se dokle ne proznoji krv

na leđima, kako bi se iskušala mladoženjina snaga. Tako bi valjalo da se na Smotri zaljubljuju, pa da se onda momci zbiljski nadigravaju.

Ophod mladeži

Nekoć su u povorci motrioce najviše uzbuđivali kastavski zvončari, njihovo je klimanje obrazinama i zvončanje izazivalo mitsku ćut snage. Na ovogodišnjoj će Smotri nastupiti skupine djece do dvanaeste godine, prikazat će igre i plesove, te dijelove pučkih običaja, koje isključivo izvode djeca i mladost. Na programu će biti »poskakača«, »zajček« i »šamarjanka«; djeca će iz Draža izvesti duhovski običaj »kraljice« i »ulice«, preskačući preko vatre; bit će izveden »ophod kraljeva«, pokladni običaj »male fašange«, pučka navada »križa božega«, a prikazat će se i nekoć vrlo raširen proljetni ophod »jurjaša i jurjašica«. Grupe iz Rugova nastupit će s plesovima i igrama svoga kraja, koji će biti popraćeni svirkom na domaćim glazbalima: šarkiji, ćiteliji, defu, tupanu i fruli.

U športskomu će nadmećanju sudjelovati skupine iz Hrvatske, Srbije i s Kosova. Ivanovčani će izvesti momačku igru »rope« i »banganje«; vidjet ćemo sličnu igru »capra«, vještinu bacanja nožića, bit će izvedena još igra »verižanja«, »trolicanja«, »kozličanja« i »žabljega skoka«. Sudionici iz Žegara pokazat će umijeće što duljega zadržavanja ravnovjesa na napuhanoj mješini, natezanje konopca i bacanje kamena s ramena, a sve uza svirku dipala i svirala. Skupina iz Velikoga Izvora imat će glazbenu pratnju frule i violine, a zanimljiv izvor pučkih športskih igara prikazat će družina iz Peći: hvatanje za pojas i obaranje, igranje izdržljivosti na jednoj nozi, uzimanje prstena zubima preko glave, preskakanje jatagana vezanih ruku i nogu. Svi će sudionici športskih igara biti obučeni u nošnju svoga kraja.

Na ovogodišnjoj VI. međunarodnoj smotri folklora sudjelovat će oko 40 izvornih skupina iz Jugoslavije, a još će biti zastupljene ove zemlje: ČSSR*, Bugarska, Francuska, Grčka, Italija, Kanada, Mađarska, Poljska, Portugal, Rumunjska, Španjolska, Švedska i SSSR. U sklopu Smotre održat će se slijedeće pokazbe:

Izložba »Narodne nošnje u likovnim djelima XIX stoljeća«, u Povijesnomu muzeju Hrvatske, na kojoj će biti i grafičkih listova u boji, pa će se bogatstvo nošnji izraziti punim sjajem. Izložit će se djela najpoznatijih hrvatskih slikara pučkih motiva, primjerice Vjekoslava Karasa (sto i pedeseta obljetnica rođenja) i Ferde Quiquereza. A »Večeri će narodne glazbe« biti posebit doživljaj, na kojima će se skladno preplesti ravničarsko blagoglasje glazbala i planinska jedroća grla, a valja imati na umu, da Hrvati od svih naroda na svijetu imadu daleko najviše glazbenih motiva i napjeva. Na »Domjenku« će posjetitelj moći kušati hrvatske ližoprstine (gastronomske specijalitete) iz Like i iz Dalmacije. Još valja spomenuti Smotru etnografskoga filma, a o nastupu dječjih folklornih skupina i o pučkim športskim igrama već je bilo govora.

Indijanci i vukari

Smotra je pravi pučki blagdan oka i uha, premda se njezini tvorci brinu i o znanstvenu značaju. Ove će godine općinstvo uzbuditi pravi-pravcati Indijanci, iz Manitobe u Kanadi, a izvest će ples **pow-wow** — Ples Trave, Počasni Ples i Kokošji Ples. U stanju su proplesati cijelu noć, a to je lako shvatiti, jer su sveudiljnim plesom i uspjeli održati kulturnu tradiciju svoga naroda, opirući se tako kušajima bijelaca da iskorijene njihov način življenja. A domaća će poslastica biti **vukari** iz Kose — Pocrnjića Gornjih. Ovi će Ličani sa sobom donijeti preparirana vuka, kojim se ide od kuće do kuće pjevajući vukarsku pjesmu. Kad se dobiju darovi, pjevaju se zahvale, a djeca, mladići i djevojke skaču preko vučine, te naposljetku svi skupimice plesu oko zvijeri.

Smotra je Zagrebu lijek, povijesni medikament žiteljima koje su tuđinci vazda odvraćali od hrvatskoga puka, te nisu slučajno njegovi purgeri seljaka znali jedino kao stvorenje što vonja na mladi sir. Na okupu će mu sad biti sva raznorodnost Hrvatske. Smotra je zborište, imaginarno mjesto negdašnjih zbiljskih okupljanja! Najčešća je zabilješka vodiča: »Skupina je došla i otišla pjevajući.« Banuli su na kolodvor domaćim bećarcem, a na rastanku ispjevali Zagrebu dvostih:

U Zagrebu, u srcu Hrvatske,
Sastale se sve grupe seljačke.

A kad se vrnu u zavičaj, započet će tih rad, iznova će oživljavati zaboravljene navade, opet će žene u trškim drvenjarama pletući jalbu brojiti niti slavenski: »tri-trideset-šezdeset«. Pisac je ovoga nacrta o Smotri bio među bačkim Hrvatima Šokcima u Sonti, uvjerio se svojim očima koliko dolazak u Zagreb budi u ljudima sjećanja na davne pjesmice, običaje i nošnje; u posve zamrlu mišljenju o vlastitomu biću, najednom se prene nada i snaga. Nikakav **moderni način** življenja ne može nadomjestiti **izvornu igru u šiniku**, neviđeno umijeće plesanja u mjerici za kukuruz.

Za konac ću odabrati kletvu iz južne Hrvatske, u kojoj imade sjete, ljubavi, humora i sudbine:

Drago dragu po jabuci piše:
»Drago milo, pto te nema više?
Ali su ti puti kameniti,
ali si se bolon pobolio,
ali si se s drugon oženio?
Ako su ti puti kameniti,
i prija si priko njih gazio,
ako si se bolon pobolio,
Bog ti dao, brzo ozdravio,
ako si se drugon oženio,
brzo se ti njome raženio,
raženio u grob uletio,
zemljica ti kosti izmetala,
pa u sinje more umetala,
kad te more nazad povratilo,
kroz kosti ti troskot trava resla,
na ladnu te stijenu nasadila!«

I zatiračima narodne posebnosti troskot rastao kroz kosti!

Jozo Vrkić

* U zadnji tren, iz ČSSR-a je stigao brzojav, da njihovi sudjelovatelji ne mogu pribivati Smotri, jer nisu dobili putnice.

POLEMIKA

»RENÉ ILI LIRSKI KANIBALIZAM«

Odgovor René-a Hollos-a

U čije ime drug Zidić piše?
U Hrvatskom tjedniku od 11. lipnja 1971. godine tadašnji glavni urednik drug Igor Zidić, u obrani zamisli Prijedloga »intervencije u urbanom prostoru« u okviru VI. zagrebačkog salona, a u želji da napiše kritiku na moj Prosvijed u Studentskom listu reda slovo za slovom ovako:
»U Francuskoj je René personifikacija bolesti duše: u Zagrebu bi René silom htio liječiti.
Taj domaći, ljekoviti René oglasio se u »Studentskom listu« od 25. svibnja 1971. godine spisuljkom kojega broj pogibeljnih besmislica premašuje broj redaka... Mislim da je uredništvo Studentskog lista pogriješilo tiskajući Hollós-ov tekst bez ikakvih komentara... da je pogriješilo objelodanjujući taj neprosvijetljeni umotvor na krivome mjestu.
Hollósi su naime... historijski gledano, u nas prestali biti aktualni prije dvadesetak godina. Preostaje mi, dakle da na René-a gledam kao na recidivu stare bolesti...
Gospodinu predsjedniku nisu nikako po volji neke realizacije ovogodišnjeg. VI. zagrebačkog salona... Ljekoviti se naš prijatelj silno uzbudio kad je opazio »na Trgu Maršala Tita... plastičnu loptu promjera dva metra, zatim pred umjetničkim paviljonom na Zrinjevcu kocku slične veličine, a u Varšavskoj ulici obojen pločnik u žuto«.
Iz svega toga izvukao je nekoliko fundamentalnih zaključaka. Ustvrdio je da je nekoliko pseudo-umjetnika napalo: građanstvo grada Zagreba, »duhovni sklad koji postoji između građanina grada Zagreba i njegova životnog prostora«, stečene navike i mir građana... Kao svaki čestiti farizej tako je i René Hollós zaustio da govori u tuđe ime: siromah, nije kriv što je družštven pa se neprestance vidi u množini. ... Pogađate i zašto: rodoljub je pa ne trpi da netko upropaštava grad... On ionako ne traži arbitražu razbora nego pendreka. René se... žali da ti »nazovi umjetnici« nemilice »uništavaju još jedva živuće zelene površine grada«. ...
Jedan čovjek usudio se bio reći da mu na riječ Hitler ništa ne pada na pamet; sa mnom je nešto drugačije: na riječ Hollós pada mi na pamet Adolf Ziegler. slikar apsolutno beznačajan ali znamenit kao inkvizitor moderne umjetnosti u Njemačkoj godine 1937. René spada u one angjele profilakse koji, ganuti od sućuti za travu, propovijedaju kanibalizam. S njim nas ništa ne vezuje: ni zastave roda, ni »stoljetni duh« grada, ni »životno bilo našeg tla«: jer nam ne govore isto! Prisjećam se riječi što ih je izrekao svjedok zatora njemačke kulture: NAMETNUTI STATUT DUHOVNO ZAOSTALE GRUPE CIJELOME NARODU ZNAČI OSUDITI GA NA NEMOĆ, PLANIRATI MU PROPAST. Umjetnost živi u slobodi. Ziegleri u njoj propadaju. To je prag koji nas odvaja: a nisu to »crvene kućice«. Ziegleri ne mogu razumijeti da su nam milije prazne kocke nego puni zatvori.
Igor Zidić

Drugi auktor poručuje mi sa iste stranice još i slijedeće:
»Zabrinjava, međutim, i obuzima najcrnijim mislima pokušaj neidentificiranih počinilaca, izazvanih ljepotom prizemljenog sunca... da isto ocrne, nagrde. Pročitali smo i zapis: »Tko je to stavio, taj je majmun«. ...ostavimo budućnosti da prosudi vrijednost pojedinih reakcija.
Ipak, moram izvijestiti, ovogodišnji Salon su spravljali i zamislili u izabranom kontinuitetu kritičko-studijskog odnosa prema prošlosti, nepristrasnog ali vrijednosnog motrenja sadašnjosti i demokratskog, slobodnog, otvorenog i velikodušnog odnosa prema budućnosti, prominentni znalci likovne problematike. Takvi se mačići, iako prvi, u vodu olako ne bacaju.
Stoga i završavam sa željom da se ovakva koncepcija Zagrebačkog salona doista nastavi, da napreduje i da se usavršava, jer upravo takav otvara mogućnost prosperiteta likovnog života i likovnog stvaranja se samo u našem gradu. ne samo u Hrvatskoj, nego i mogućnost internacionalne afirmacije ove značajne akcije skupštine našeg grada.
Antoaneta Pasinović

Hrvatski tjednik je novina za društvena i kulturna pitanja, koja se dugo priželjkivala kao nezavisno glasilo dosljednog obavještavanja javnosti o stanju u hrvatskoj kulturi.
Zabrinjava međutim i obuzima najcrnijim mislima da tisak, koji bi imao biti našim najvišim stolom razrješavanja nazočnih prijeporosti i u likovnom životu, okrnjuje svoju svrhu dopuštanjem vrijeđanja i najzlonamjernih podmetanja s političkim prizvukom u svojem kulturnom zaglavlju.
Na taj način svako sporenje u tom tisku gubi svoj smisao. Svojim Prosvijedom nisam ničije ime niti osobno, niti obiteljsko povrijedio, kao što nisam nikome osporavao slobodu iznošenja svojega mišljenja javnosti. Ja sam zahtijevao razrješavanje nekih nesporazumaka u našem likovnom životu.
I eto što doživljava naša umjetnička kritika od rata do danas: da se radove izvjesnih stvaralaca naše likovne umjetnosti ne smije izvrgnuti kritici. I ako se to dogodi osvrće se pristrano i zlonamjerno, koristeći se smicalicama i podvalama.
Drugu Igoru Zidiću kao gl. uredniku bi trebao biti dobro poznat krivični zakonik a i preambula samog ustava, kojima se jamči nepovredivost imena i prezimena svakog čovjeka koji živi u ovoj državi i poštuje njezine zakone.
Kojim pravom se stranice HT koriste za napad na moje osobno ime, a pogotovo na obiteljsko ime Hollós? Prema drugu Zidiću izgleda, da oni ljudi, građani SR Hrvatske, ili koje druge republike u SFRJ, koje nemaju izvorno hrvatsko prezime, danas više ne bi smjeli imati prava na sudioništvo u hrvatskom javnom kulturnom životu, a pogotovu na osjećaj pripadnosti hrvatskome narodu, iako su rođeni na ovom tlu, tu su odgajani i smatraju Hrvatsku svojom domovinom. Nisam tvrdio, niti to činim sada, da je moje mišljenje jedino ispravno, ali imam pravo to mišljenje iznositi pred javnost, ne samo kao punopravni građanin ove zemlje, nego i kao predstavnik izvjesnog dijela društva.
Ako se u jednom tako važnom za nas i odgovornom listu za kulturu, pojavljuje osvrt na moje ili uopće bilo čije izneseno mišljenje, onda se naravno očekuje da će biti vođen na visini dostojnoj toga lista i čovjeka.
Dijelim mišljenje svih onih dobronamjernih ljudi, koji zahtijevaju da HT zaista bude otvoren prema svim umjetnicima u Hrvatskoj, a ne samo izvjesnima.
NAPOMENA:
OVAKO OPŠIRNE IZVODE NAVEO SAM ZATO DA ČITALAC IMA PRILIKU SAM DONIJETI SUD O RAZINI OBJAVLJENIH TEKSTOVA.

René Hollos

U slijedećem broju odgovara IGOR ZIDIĆ.

Ujedno obavještavamo čitatelje da je u prošlom broju HT-a na prvoj stranici, ispod nekrologa Zlatku Šulentiću, tehničkom pogreškom izostavljeno ime autora Igora Zidića.

SPOMENIK POVELJI

U gradu Ninu, seoskom i močvarnom, skupljeni su znakovi naše povijesti. Usponi su bili tako davni da su i materijalni tragovi nestali, a sjećanje se ugasilo.
Nasuprot vremenu i njegovoj zloj sudbini, usred ugašenog sjećanja, koje sada tražimo po papirima i iskapamo iz zemlje (iz seoskih dvorišta), u ovoj slijepoj cesti zavičaja što udara u plitko more i u sterilnu obalu, treba dići spomenik tom našem zaboravljenom usponu i pobjedi koju su kasnije stoljeća potvrdila: povelji kralja Petra Krešimira IV. iz 1069. godine.
Bio je to prvi izraz samosvijesti kraljevske riječi, u nazočnosti carskog protospatariusa Leona, o svojoj vlastitoj vlasti nad morem i temom dalmatinskom, »in nostro Nonensi cenaculo residens«, usred kraljevskog dvora: »una cum nostris iupanis, comitibus atque banis, capellanis, etiam nostre regalis aule«. U tom je trenutku svoje velike moći Krešimir darovao zadarskom samostanu Sv. Krševana svoj otok Maun »koji leži u našem dalmatinskom moru«, a povelju je pisao »Anastazije hrvatski biskup i kancelar kraljevskog dvora«, i to u vremenu kad je »Bog Svemogući naše kraljevstvo proširio po zemlji i moru« i kad je Krešimir već nosio naslov »rex Chroatorum et Dalmatinorum«.
Bila je to, dakle, povelja ujedinjenja (početka ujedinjenja) Hrvatske s »drevnim središtima kulture na istočnoj obali Jadranskog mora« (F. Šišić), koje je potrajalo kroz čitavu našu povijest; ona tu povijest započinje i potvrđuje već na njenom početku, i negdje na obali, gdje se to kamenito kopno s morem spaja trebalo bi staviti znak: nedaleko od Nina, a uz morske staze moreplovaca i putnika, na rubu pustoši i na granici zaborava, koji to više neće biti, i zato da ga više ne bude — spomenik početku i završetku, povijesnoj pobjedi koja je zacijelo i na bezbroj drugih načina potvrđena, tako da bi tamo i neka željezara mogla biti i to potvrditi (i, začudo, trebala je biti). Ali pomišljamo na znak u umjetnosti.
Nemamo mnogo pobjednih znakova iz drevne prošlosti; pobjede su nam došle tek s novim vremenima; ali i one koje su bile, nismo označili. Dezolantnoj pustoši Nina i okolice, negdje na isturenom rtu kod Petrčana ili na vrhu poluotoka Privlake, na gornjem rtu otoka Vira ili možda baš samog Mauna, treba podići spomenik »Mare nostrum«: visoka »Jedra« Šime Vulasa.
Dogodila se ova neočekivana prilika koju ne bi trebalo propustiti: jedan naš kipar od početka je gradio ovu viziju plovidbe po pučini; ostala je u njegovom atelju, u nizu rješenja što su već ušla u našu kulturnu povijest. Iz drevnih modela, iz muzeja i galerija, treba sada tu viziju izvući na svjetlo sunca, i podići betonski znak od 20 ili 30 metara na izabranom rtu i na izabranoj pozadini. Neće to biti spomenik samo Krešimirovoj povelji, nego i Ninu (»acerbitate bellorum corruptus«), Grguru Ninskom i svim županima koje znamo i ne znamo, od Godesava do Adamiza, prijestolnom gradu i sijelu kraljevske županije, Aenoni rimskoj, Ninu municipija i gradu Pavla i Mladena Šubića, Jurja II Bribirskog, kneza Dalmacije, sabora Ludovika iz 1371. (»in nostra scilicet capitali et regali Dalmatina ciuitate«) i svim i pravama i poveljama sakupljenim u »Liber rubeus« Franje de Grassisa, svim bitkama mletačkim, turskim i uskočkim, i ovim našim, oslobodilačkim, koje su po istom moru vodile male drvene ribarice i bracere.
Gledat će taj spomenik s čuđenjem i svi strani putnici sa brodova, bio on na Maunu, Viru ili na Privlaci, neobičan znak koji će za njih biti skladan oblik u prostoru, a za nas stup oko kojega će se plesti sjećanja i prisjećanja, osjećaji iz prošlosti i iz sadašnjosti.

GRGO GAMULIN

»REZBAREVA« NEPOZNATA REZBARIJA

U kulturno-povijesnoj i umjetničkoj zbirci Gradskog muzeja u Bjelovaru čuva se ovaj nepoznati drevni reljef posvećen uspomeni velikog hrvatskog političara i narodnog vođe STJEPANA RADIĆA. Reljef prikazuje na jednoj strani seljakinju, a na drugoj hrvatskog seljaka koji u ruci drži jednu Radićevu knjigu. U pozadini je tipičan seoski krajobraz, a u gornjem dijelu smješten je portret Radića i uz njega Vila Hrvata, s baklјom i povijesnim hrvatskim grbom. Likovi su oblikovani u visokoj plastici (riječ je o zanatski vještoj ali likovno naivnoj i namještenoj idealizaciji), a pozadina je »plitka« i nešto plošnija. Ovaj reljef izradio je DRAGUTIN VRBANČIĆ, zvani »REZBAR«.
Vrbančić je rođen 1900. godine u Zagrebu. Završio je osnovnu školu i stolarski zanat. Zarana se posvetio umjetničkoj rezbariji, no najčešće je radio prema već gotovim ilustrativnim predlošcima. Prije rata živio je u bjelovarskom kraju i bavio se stolarskim zanatom. Od 1938. djelovao je u Stranci radnog naroda. Starojugoslavenski žandari više su ga puta hapsili i zatvarali. Uoči okupacije 1941. prelazi u tajnost i prikuplja dobrovoljce za borbu. Jedan je od osnivača Severinske partizanske grupe koju je narod nazivao »Rezbarovom grupom«, jer joj je on bio zapovjednik. Poginuo je u sukobu s oružnicima u jesen 1941. godine. Izradio je veći broj rezbarija i reljefa, koji nemaju neku veću umjetničku vrijednost, ali predstavljaju zanimljive kulturno-povijesne dokumente. Vrbančićevo djelo posvećeno Stjepanu Radiću svojevrstan je (materijalni i psihološki) dokaz o vezi Radićevih slobodarskih misli i ideja s uvjerenjima ljudi koji su 1941. godine pošli u oružanu borbu težeći za slobodom i ravnopravnošću Hrvatske u slobodnoj i ravnopravnoj zajednici s drugim našim narodima. Zbog toga ga moramo ne samo sačuvati već i zabilježiti!

Ž. S.

POTREBNO I ŽIVO ŽARIŠTE

UZ IZLOŽBU ČLANOVA GALERIJE »FORUM«, SRPANJ 1971

Galerija — dočekana s nepovjerenjem

Pojava galerije »Forum« (prije nekoliko godina) dočekana je u pojedinim zagrebačkim likovnim i kulturnim krugovima sa stanovitim nepovjerenjem i nerazumijevanjem. Prije svega, sâm način osnivanja i organizacijskoga ustrojstva galerije bio je, za naše prilike, pomalo neobičan. Grupa poznatih hrvatskih likovnih umjetnika tzv. srednje generacije, s nekoliko starijih i mlađih autora, ponudila je Centru za kulturu i informacije Zagreba svoj idejni, umjetnički i poslovni program i p r e u z e l a galeriju koju vodi svojim vlastitim snagama i sposobnostima. Nekima se učinilo da se osniva nova, zatvorena i začahurena ustanova koja će zastupati i promicati isključivo osobne interese i probitke okupljenih umjetnika, na štetu onih koji se, iz različitih razloga, nisu našli u njihovu krugu. Malo je tko bio zabrinut činjenicom da su u mnogim našim likovnim i kulturnim institucijama stvaraoci često zapostavljeni, da mogu vrlo teško (ili nikako!) utjecati na njihov rad, opredjeljenje i ostvarivanje društvenih i umjetničkih ciljeva. Razumije se, besmisleni su zahtjevi za nekim frontalnim »sindikalnim« utjecajem koji ne bi vodio računa o **značenju i razini** vrijednosti u ime kojih želi nastupati. Slikari, kipari i grafičari okupljeni oko galerije »Forum« odlučili su raskinuti s takvim odnosom. Težnja im je bila da pokrenu galeriju u kojoj će sami umjetnici odlučivati o svome radu zajedničkim potrebama i zadacima i neprestanim javnim istupima iskušavati i provjeravati vlastite programe i stavove. Galerija priređuje skupne i samostalne izložbe svojih članova i vanjskih suradnika, razmjenjuje izložbe s inozemstvom, gostuje u drugim gradovima, izdaje informativni i propagandni materijal, pokreće nove kulturne akcije itd. Po svemu tome »Forum« postaje jedno od živih mjesta i žarišta u likovnom životu Zagreba i Hrvatske. U razmjerno kratkom razdoblju ova je galerija opravdala i potvrdila svoje postojanje.

Pitamo se: ŠTO ZAPRAVO VEŽE UMJETNIKE OKUPLJENE U OVOJ GALERIJI? Sama generacijska povezanost, čini se, nije odlučujuća jer se u krugu »naraštaja pedesetih godina« nalazi i znatan broj umjetnika drugačijih, pa i posve suprotnih opredjeljenja. Stanovita estetska, stilska i duhovna srodnost i blizina važnija je od puke fizičke pripadnosti jednoj struji novije hrvatske umjetnosti (koja se svojedobno zalagala za istinsku obnovu i slobodu izraza) pa je stoga i mogućnost da se u galeriji nađu novi autori, nova djela i programi uvijek o t v o r e n a. Veći dio članova »Foruma« pripadnici su nefigurativnih likovnih nastojanja, u širokom rasponu od lirske i gestualne apstrakcije do o b n o v l j e n o g ekspresionizma, enformela i materičkog slikarstva, a među njima ravnopravno se pojavljuju i neki značajniji predstavnici nove figuracije, geometrijskih tendencija itd. Povezuje ih, u osnovi, shvaćanje o umjetničkom djelu kao osobnoj i neponovljivoj viziji i strukturi koja se pojavljuje u svijetu kao trajni znamen čovjekove prisutnosti i postojanja. Grupi oko »Foruma« neprihvatljiv je akademizam ili deklarativna »angažiranost« bilo koje vrste, ali ona isto tako ne pristaje ni uz krajnju avangardu naših dana, nova vizualna istraživanja, kompjutersku i konceptualnu umjetnost, djela — procese itd. Svojim temeljnim shvaćanjem prirode i zadataka umjetničkog djela ova je skupina (ipak) na svoj način t r a d i c i o n a l i s t i č k a, ali joj ovu ocjenu ne bismo smjeli pripisati kao neko negativno određenje. Riječ je o umjetnicima koji se ne odriču svojih ranijih načela, ali ih neprestano razvijaju i obogaćuju novim sadržajima i postupcima. Zbog toga nikada ne prisustvujemo samo ponavljanju ili (neznatnim) preobrazbama poznatih mogućnosti, već slijedimo složene individualne putove stvaralaca bez čijih se (pojedinačnih i zajedničkih) doprinosa suvremena hrvatska umjetnost ne može zamisliti.

Zlatko Prica: Pejsaž

* * *

Djela i imena

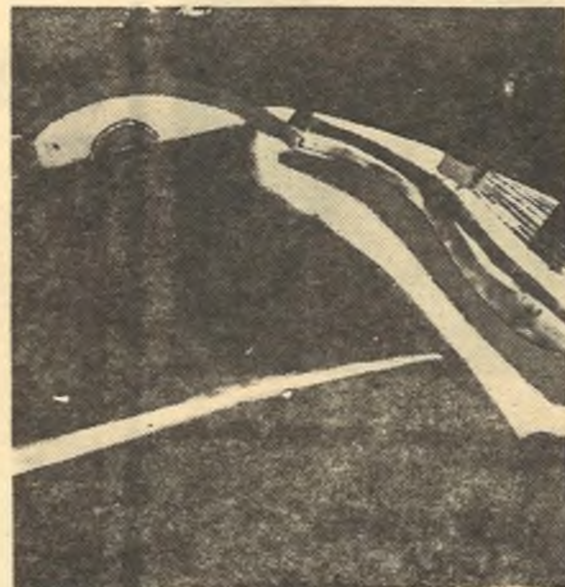
Ovih je dana u »Forumu« postavljen novi a c c r o c h a g e, skupna izložba stalnih članova galerije. Pojedini su umjetnici predstavljeni oskudno (Šimunović, Kantocijeva, Postružnik) pa je njihovo sudjelovanje ovom zgodom tek simbolično. Nekoliko riječi valja reći o onima koji su zastupljeni potpunije i cjelovitije. Prije svega spomenuo bih kompozicije **Ferdinanda Kulmera** (acrylic na svili), koje predstavljaju značajnu novost i osvježenje u suvremenom hrvatskom slikarstvu. Na jednobojnoj podlozi pojavljuju se čudesni, nestvarni znaci oblikovani podjednako samim pokretom slikareve ruke i plemenitim materijalom u kome se ostvaruju. Kulmerova nova djela dokazuju da mogućnosti apstraktne umjetnosti još uvijek nisu dokraja iscrpljene. O tome također govori uzbudljivi triptih **Ede Murtića** i nekoliko njegovih emajla, skromnih dimenzija ali izvanredne unutarnje snage i jasnoće. Kromatska je ljestvica suzdržanija nego obično, prevladavaju zatvoreni, duboki tonovi, crno i modro. Emajle posve drukčijeg postupka i ugođaja izlaže **Goranka Vrus**. Ona je bliža tzv. tvrdoruboj apstrakciji (hard-edge) i gradi mirnije plohe oštrih granica i otvorenih odjeka. Najveću pažnju posvećuje sjaju i ljepoti samoga materijala. **Zlatko Prica**, slikar pokreta i kontrasta, izložio je nekoliko slika u svom poznatom načinu. Jasne oblike i »najasna« naslućivanja razvedenih prostornih planova omeđuje mreža (pomalo hartungovskih) grafizama, a osjetnije promjene zbivaju se u izboru boja. Prica kreće prema lirskim i mirnijim, gotovo pastelnim vrijednostima. Lirizam, intimnost i nepretencioznost obilježavaju i **Reiserove** kompozicije.

Na ovoj je izložbi osobito uočljiva prisutnost troje mlađih autora. Ujednačenim i vrijednim ciklusom novijih grafika predstavljen je **Ante Kuduz**. Na njegovim je listovima nestalo opreke između statičkih i dinamičkih, stabilnih i pokrenutih elemenata. Sve teče, giba se, ruši i ponovno raste u živom prostornom vrtlogu koji razbija i opet sastavlja dijelove nekih nepoznatih cjelina, predmeta i organizama. Kuduzova je boja zvučna, na mjestima i agresivna, a sâm rub papira ne može omeđiti niti zaustaviti tijek njegove plastične vizije. Ona se nastavlja i u okolnome prostoru i najavljuje svoje vlastito opredmećenje. **Nives Kavurić-Kurtović** novi je član galerije »Forum«. Riječ je o jednom od vodećih imena »nove figuracije« u Hrvatskoj, autorici koja dosljedno pročišćava svoj govor i svodi ga na sve i z r a v n i j e saopćavanje određenih materijalnih i psihičkih poruka o sebi i životu kojim živi. Povratak u svijet i slike djetinjstva i zavičaja čitamo u listovima vrsnoga crtača i grafičara **Virgilija Nevjestića**, nedavnog dobitnika Grand prixa u Bielli. Nevjestić već nekoliko godina živi u Parizu i osvojio je niz važnih međunarodnih priznanja. Velik je majstor linije, a njegovi su prizori napučeni fantastičnim likovima iz sna i proživljenih djetinjih legendi. Ukorijenjen je u duhovno i doživljajno nasljeđe svoje zemlje i svoga naroda, a to ga je (uz veliku tehničku vještinu) oslobodilo naglašene anegdotičnosti ili moguće literarne simbolike. Gotovo je nepotrebno isticati lijepe, neponovljive i izražajne crteže **Ivana Lovrenčića** koji govore neposredno i istinito, sažeto i likovno jasno. Njegove linije, mrlje, tonovi i neuobičajene kompozicije svjedoče o stalnom i iznimnom obogaćivanju modernog hrvatskog crteža.

Nekoliko svojih klasičnih figurina i jedan izvanredno snažan i ekspresivan ležeći torzo izložio je **Kosta Angeli Radovani**, a **Belizar Bahorić** zastupljen je plastikom komornih oblika ali monumentalnih u ...tarnjih odnosa i omjera. Staklo **Ranla Goldonija** ističe se svojim profinjenim, prozračnim strukturama slobodnih oblika, s dalekim organskim nagovještajima. Goldoni slijedi samu bit materijala i otkriva njegove nepoznate vrijednosti i mogućnosti.

STVARNI DOPRINOS GALERIJE »FORUM« SUVREMENOJ HRVATSKOJ UMJETNOSTI TEŠKO SE MOŽE UOČITI TEK JEDNOM IZLOŽBOM NJEZINIH ČLANOVA. JOŠ JASNIJE POTVRDE DOSADAŠNJIH POZITIVNIH OCJENA OČEKUJEMO U DALJNOJ DJELATNOSTI.

Željko Sabol

Goranka Vrus: Emajl

SVJETLA I SJENE ŠESTOG LIČKOG ANNALA

VELIKI DOGAĐAJ

U okviru ovogodišnje središnje proslave 30. obljetnice ustanka naroda Hrvatske, koja će se održati 26. i 27. srpnja u ličkom mjestu Srb, počet će i VI. lički likovni anale u organizaciji gospićkog muzeja »Lika« i pod pokroviteljstvom redakcije »Vjesnika« iz Zagreba. Na ovoj velikoj i važnoj manifestaciji naših umjetnika nastupit će ukupno 46 slikara, kipara i grafičara, koji će prezentirati 32 ostvarenja (koje je odabrao stručni žiri između ukupno 195 prispjelih i prijavljenih radova). Izložba će trajati od 26. srpnja do 19. studenog o. g., a posjetit će: Srb, Karlobag, Rijeku, Otočac, Gospić, Bihać i Plitvička jezera, gdje će biti završena u okviru velikog znanstvenog simpozija o Lici, koji je planiran na Plitvicama za studeni o.g.

Značajno je za ovogodišnji, šesti po redu, Lički likovni anale da je nastavio plodonosnu tradiciju izlaženja izvan ličkih i republičkih granica i pretvorio se u važnu (možda jednu od najvažnijih u nas) izložbu jugoslavenskog karaktera. Naime, na poziv organizatora Ličkog likovnog anala — muzeja »Lika« iz Gospića — za nastup na njemu Udruženja likovnih umjetnika Slovenije, Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore imenovala su po 3 svoja istaknuta predstavnika, pa je tako Lički likovni anale dobio jugoslavensko značenje.

Ovogodišnji lički likovni anale predstavit će sve tri generacije naših likovnih umjetnika Od starijih umjetnika koji će ovog ljeta izlagati na Ličkom analu valja istaći akademskog kipara prof. Vanju Radauša, zatim akademskog slikara prof. Vladimira Filakovca (počasnog člana Međunarodne akademije u Rimu i u Londonu), akademskog kipara Pavla Perića, te niz drugih istaknutih jugoslavenskih slikara, kipara i grafičara svih triju generacija naših umjetnika.

Posebni je naglasak Ličkog anala u njegovoj velikoj odgojno-obrazovnoj funkciji što će je izvršiti među mnoštvom posjetilaca u našim, po likovnim izložbama i kulturnim manifestacijama prilično pasivnim i siromašnim mjestima i krajevima. U vezi s time najviše hvale pripada, svakako, gospićkom muzeju »Lika« i njegovim radnicima.

Nikola Bićanić

LIKOVNA TRAGIKOMEDIJA

Već šestu godinu održava se Lički likovni anale, važna pokrajinska likovna smotra koja snažno utječe na razvijanje likovnog ukusa u Lici i pomaže afirmaciji mladih umjetnika Ličana. Ovogodišnji Lički anale priređuje se u okviru 30. obljetnice ustanka u Hrvatskoj, a posebno treba istaknuti kako na njemu sudjeluju mnogi istaknuti hrvatski umjetnici (Šulentić, Filakovac, Tartaglia, Prica, Starčević, Vulas i dr.), te predstavnici drugih republika (Srbije, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore). »Vjesnik« se prihvatio pokroviteljstva nad Annalom i time je osigurana popularizacija ove vrijedne manifestacije i u našem novinstvu.

I sve bi bilo u najboljem redu s ovom likovnom izložbom da se u odboru Annala nije našla skupina ljudi sklonih da, po našem starom običaju, traži vještice. Naime, na Annale poslao je jednu svoju sliku slikar Mate Šarić, inače stalni sudionik ove izložbe. Slika je vrlo moderna, a žiri ju je osobito istakao kao vrijedno ostvarenje. Međutim, u gornjem lijevom kutu slike nalazi se »nešto kao hrvatska zastava«, tj. ukoso poredane crvena, bijela i plava boja, odijeljene srebrnim prugama. Iskreno govoreći, to i nije hrvatska zastava jer je širina obojenih pruga nejednaka, ali se nekim članovima Odbora ipak učinilo da bi »običan gledalac mogao biti iritiran« (!?). Dakako, žiri nije »bio iritiran« i ocijenio je da je slika vrlo dobra, a da su »inkriminirane boje« integralni dio slike pa je zbog toga smiješno i nedopustivo o njima raspravljati kao o suvišnom detalju.

Slijedi drugi i završni čin ove farse. Odbor Annala sastaje se ponovno i, dakako, satima raspravlja o slici Mate Šarića. Strah nekih članova Odbora temelji se na uvjerenju kako nije zgodno da ta slika ide u Srb (tamo je, naime, središnja proslava ustanka i otvorenje Annala) zbog opasnosti da će se gledaoci uznemiriti. Drugim riječima, Odbor vrijeđa žitelje ustaničkog Srba jer misli da će im smetati ako na jednom umjetničkom djelu od kombinacije boja pomisle »da bi to mogla biti hrvatska zastava«. Odbor, dakle, zaboravlja da je Srb u Hrvatskoj, da će se u njemu održati središnja proslava ustanka u Hrvatskoj, i da su u vrijeme rata jedinice NOV i POJ nosile hrvatske i srpske zastave, i da to nije smetalo ni jednima ni drugima. Odbor isto tako zaboravlja da se o jednom umjetničkom djelu ne može raspravljati kao što su neki anonimusi »raspravljali« nedavno o Kožarićevoj kugli na Trgu maršala Tita u Zagrebu. Ipak, Odbor VI. ličkog likovnog annala postigao je svoju svrhu: akademski slikar Mate Šarić povukao je svoju sliku s Annala. Vuk je svakako ostao sit i sigurno »neće biti iritiran« što nedostaje jedna ovca.

Žalosno je što se sve ovo dogodilo u Hrvatskoj, u Gospiću, u mjesecu lipnju 1971.

Julije Derossi

U spomen

ZAGREB...

Slavku Jankoviću

U Zagrebu je nedavno sahranjen prof. Slavko Janković, etnomuzikolog, kako je pisalo u službenoj osmrtnici Drustva hrvatskih skladatelja, kojemu je bio dugogodišnji član. U osmrtnici nije, medutim, rečeno dovoljno. Janković je bio svestrana osoba i područje njegove djelatnosti bilo je veoma raznoliko. U svakom slučaju — čovjek rijetkih sposobnosti. Pravnik, muzičar, organizator društvenog života, pisac skečeva i humoreski, novinar i redaktor, dirigent vinkovačkog HPD »Reljkovića« u najslavnijim danima društva (1923—1933), dirigent zagrebačkog pjevačkog radio-zbora, raznih tamburaških družina, organizator raznih kulturnih pothvata, priređivač čuvenih folklornih zabava KUD-a »Šokadija«, animator, duhoviti konferancijer, autor stručnih glazbenih priručnika, predavač, komičar u čuvenoj ulozi »čič'Andre«, itd. Napokon, prof. Janković autor je i općepoznatog »Svatovca«, koji godinama i dan-danas koriste sve naše radio-postaje, a sniman je i na gramofonske ploče. On je pred nekoliko godina objavio zanimljivu raspravu o reformi notnog pisma, izumio sistem svojih tambura, a u ladicama njegova pisaćeg stola i na policama radne sobe ima mnogo dovršenih radova raznih žanrova (kompozicije, zapisi, novele, narodne poskočice), tako da to predstavlja značajno blago koje će tek trebati upoznati i s vremenom se njime koristiti. Rasipajući svoje snage u majstorskom »svaštarenju«, Janković je bio uzor marljivosti, skromnosti i poduzetna duha. Smrt ga je zatekla u gibanju, na radu, bio je predavač na muzikološko-pedagoškom tečaju u Delnicama, gdje se srušio kao slavonski hrast, jer, prof. Janković sin je istočne Slavonije, Šokac, rođen u okolici Vinkovaca na samu Novu godinu 1897.

(ib)

Vanja Radauš, Poprsje Slavka Jankovića

...BEOGRAD

LJUBIŠI JOVANOVIĆU

Uz umjetnost, a uz velike umjetnike napose, tako često spominjemo riječ: besmrtnost. Da li se to može i imamo li pravo ovu riječ upotrebljavati kada se govori o glumcu i glumi, jer sva veličina i čitav onaj čudesni napor glumca usmjeren je na to da oživi trenutak. Nema krhkije i smrtnije umjetnosti od glumačke. Praćena nizom sretnih podudarnosti ona traje tek 2—3 sata i umire, nestaje poput zvijezde repatice. No bljesak ostaje u gledalištu. Svoj je prvi glumački angažman imao Ljubiša Jovanović u Hrvatskom narodnom kazalištu. Taj veliki srpski glumac igrao je pred hrvatskom publikom započinjući krhku igru života i smrti »na daskama što život znače«. Hrvatski pisac Ranko Marinković zabilježio je o tom srpskom glumcu slijedeće »Jovanović je u ulozi Dimitrija donio onu bijesnu i divlju i smrti »na daskama što život znače«. karamazovštinu, što se previja u svojim suludim, nagonskim požudama kao u nekom naslijeđenom prokletstvu, koje se prenosi od oca na sina. Onaj bolni grč jedne opterećene savjesti, koja beznadno čezne za čistoćom, mirom i harmonijom, tu protivirječnu, razdešenu prirodu jedne rastrgane, izmučene i vrlo komplicirane ličnosti, dao je Ljubomir Jovanović zapravo jednostavnim glumačkim sredstvima, što je svakako odlika njegove vanredne glumačke nadarenosti«. »Svaki novi nastup Ljubomira Jovanovića pokazuje stalan uspon. Njegov Ostap, Razumihin, Rogožin i Kavkazac u 'Tuđem djetetu' garantirali su i za Vasku Pepela. Živ, okretan, Jovanović je najbolji i možda jedini interpret u našem ansamblu dinamičke i eksplozivne mladosti Vaske Pepela, jedine svijetle točke u onom mraku podrumske jazbine, gdje su sve nade potonule.«

»Pisar Vića Ljubiše Jovanovića stoji kao tip za sebe, o kome ništa nije rečeno, ako se banalno kaže, da je bio originalan! O tome licu Ljubiše Jovanovića moglo bi se napisati daleko više, nego jedna recenzentska ocjena, do koje glumci (s pravom) vrlo malo drže.«

»Fourès Ljubomira Jovanovića znači možda novost u njegovoj umjetnosti. Jovanović je prvi put trebao da izradi lice podvrgnuto promjenama karaktera (u dramski velikom vremenskom razmaku), ali ipak da sačuva jedan unutrašnji kontinuitet lica. Jovanović je kreirao Fouresa u nekoliko faza u posve izmijenjenim situacijama virtuoznošću zrela umjetnika.«

Eto tako je o jednom velikom srpskom glumcu pisao ne manje veliki hrvatski pisac. No ako netko u Zagrebu ima nekoga tko je pred rat išao redovno u kazalište, neka ga pita o glumcima tog vremena. Čut će sjećanje na velike glumce među kojima je bio i Ljubiša Jovanović. Pravi ljubitelj kazališta sjetno će kimnuti glavom hvatajući u sebi možda posljednji odbljesak jedne smrtne umjetnosti koja ponuđena i darovana čovjeku dohvaća svoj jedini oblik besmrtnosti. Ljubiša Jovanović znao je svoju umjetnost darovati i u hrvatskom glumištu i ova mu je sredina zato duboko zahvalna.

Z. M.

OSVRTI

NAŠICE

ZNANSTVENI SKUP O A. M. RELKOVIĆU

Jedna ne baš sasvim nevažna manifestacija što je održana u Našicama od 17. do 20. lipnja o. g., a koja prelazi okvire domaćinova hatara, jedva je zabilježena na kulturnim stranicama naših dnevnih glasila. Možda je za to kriv naziv pod kojim se ta kulturna manifestacija održala, jer on nije tijesno vezan s čistom kulturom: »Dani slavonske šume«, s podnaslovom »Natjecanje drvosječa«.? Ili je to zato što je to tek drugi festival takve vrste u Našicama? Ili zato što su Našice provincija provincije pa ne spada u kulturne krugove? Ili zato što se nije našao nitko pozvan (pa ni od domaćina!) da o tome nešto javno prozbori, da i šira javnost sazna da je jedno provincijsko (provincijalno-provincijsko) pilence prokljucalo ljusku stoljetnog zaborava i nehaja pa bučno izvalilo lik — MATIJE ANTUNA RELKOVIĆA?

Pod počasnim predsjedništvom predsjednika Sabora SRH Jakova Blaževića, predsjedništvom Organizacionog odbora Franje Kovačevića, predsjednika Općinske skupštine Našice, te predsjedništvom Odbora znanstvenog skupa — akademika Marijana Matkovića (koji zbog bolesti nije prisustvovao samom skupu), održan je znanstveni skup istaknutih znanstvenih radnika o temi »Prosudbe o Matiji Antunu Relkoviću«. Taj skup i praizvedba prvi put dramatiziranog Relkovićeva »SATIRA«, koji je obradio dr. Vojmil Rabadan a na scenu postavio redatelj Ico Tomljenović, svakako su najviši kulturni domet tog festivala s tako prozaičnim podnaslovom — »Natjecanje drvosječa«! No, ta znojna natjecateljska proza začinjena je nizom kulturno-umjetničkih nastupa i tako je dobiven šarolik i mirisav rukovet kojim bi se mogla podičiti i viša kulturna sredina no što su Našice.

Sve je to stvoreno suradnjom Centra za organizaciju naučno-istraživačkog rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti iz Vinkovaca, ŠPP »Slavonska šuma« iz Vinkovaca i Općinske skupštine Našice, na inicijativu Turističkog društva Našice. Zalaganjem direktora Centra — prof. Dionizija Švagelja, te domaćih entuzijasta, Našice su tri dana bile pozornica fizičkih i kulturnih ekshibicija vezanih za slavonsku šumu. I ne samo to, jedan podebeli sloj prašine skinut je s naše jezikoslovne povijesti, donedavno nepoznate ili nepriznate:

»...Danas znamo da naš današnji štokavski jezični standard ne potječe tek iz devetnaestog stoljeća i da ga ilirci nisu stvorili ...«

(Radoslav Katičić)

Izvanredan doprinos upotrebi štokavskog narječja u književnom jeziku Hrvata dao je i preteča iliraca — Slavonac M. A. Relković, kojemu je i posvećen taj skup. Evo i programa tog festivala i skupa:

— Izložba (foto-dokumentacija) o M. A. Relkoviću;
— Izložba grafike slikara slavonskih šuma Adolfa Waldingera, (izlošci posuđeni iz osječke Galerije slika);
— Izložba crteža i fotografija na temu »Šuma«;
— Izložba lovačkih trofeja i oružja;
— Književno veče akademika Dragutina Tadijanovića uz recitaciju domaćih pjesnika poletaraca.

ZNANSTVENI SKUP o Matiji Antunu Relkoviću, uz uvodnu riječ predsjednika JAZU akademika Grge Novaka. Slijede referati:

— Dragutin Tadijanović: Literarne crtice iz svojih djetinjih susreta s Relkovićevim stvaralaštvom;
— Radoslav Katičić: M. A. Relković i hrvatski književni jezik (pročitao prof. J. Mijatović);
— Lech Pazdžierski: Poljska barokna književnost i M. A. Relković;
— Matko Peić: M. A Relković i evropska kultura 18. stoljeća;
— Dionizije Švagelj: Stil i svijet »SATIRA« M. A. Relkovića;
— Stjepan Sekereš: Sintaksa rečenica u Relkovićevu »SATIRU«;
— Stjepan Rapić: Značenje »SATIRA« M. A. Relkovića za veterinu stare Slavonije (pročitao Marko Kadić);
— Marko Kadić: »Kućnik« Josipa Stipana Relkovića u povijesti veterine stare Slavonije;
— Đuro Rauš: Šuma Slavonije i Baranje od M. A. Relkovića do danas;
— Mirko Andrašek: Osnovne koncepcije i problem razvoja »Slavonske šume«.

Nadalje:

— Koncert Komornog orkestra »Franjo Krežma« iz Osijeka;
— »SATIR« M. A. Relkovića na ljetnoj pozornici u perivoju u izvedbi Amaterskog kazališta Našice i folklorne grupe HKUD »Lisinski« iz Našica;
— Koncert HKUD »Lisinski« i nastup folklorne grupe;
— Koncert tamburaškog zbora »Hrast«, Vinkovci;
— Koncert našičke Gradske limene glazbe;
— Lovačko društvo — natjecanje u gađanju glinenih golubova.

Dakle, »Dani slavonske šume« i njihov dio — »Republičko natjecanje drvosječa« popunjeni su nizom kulturnih priredbi posebnog značaja. Ovdje treba naglasiti kako je to prvi slučaj da je programu republičkog natjecanja drvosječa, osmoga po redu, dan ovako bogat i šarolik znanstveni, kulturni, umjetnički, športski i rekreacioni sadržaj — a prošao je gotovo nezapažen!

List radne zajednice ŠPP »Slavonska šuma« iz Vinkovaca svoj 9. broj od 15. lipnja posvetio je ovom festivalu. Uz program je objavljeno nekoliko prigodnih članaka, od kojih se ističu članak prof. D. Švagelja o programu i značenju znanstvenog skupa o M. A. Relkoviću, te članak prof. B. Krmpotića u kojemu se iznosi povijesni pregled Našica kroz 750 godina postojanja. Od dnevnog tiska o toj je manifestaciji kraću vijest donio »Vjesnik«, a u njegovu kulturnom prilogu »Kultura utorkom« — ni riječi o tome! »Glas Slavonije« zadovoljio se opširnijom reportažom, dok je jedino »Večernji list« (koji je bio i pokrovitelj tog festivala) uz reportažu donio i vrlo pohvalni kritički osvrt o praizvedbi »SATIRA«.

O cjelokupnom kritičkom prikazu ovog festivala i njegovih dostignuća — nema ni traga! Nemar? Indolencija? Možda i omalovažavanje provincije, ili sav taj pothvat nije važan za hrvatsku kulturu ....?

Slavko OLLROM

RIJEKA

PETAR ŠEGEDIN RIJEČKOM OPĆINSTVU

U mramornoj dvorani palače Povijesnog i pomorskog muzeja u Rijeci u okviru Tribine M. H. — Rijeka održao je, književnik Petar Šegedin predavanje sa naslovom »Domovina i kultura« uz nazočnost poznatih riječkih kulturnih radnika, zapažen je i velik odaziv mlađih ljudi, studenata i srednjoškolaca koji su ispunili dvoranu do posljednjeg mjesta. U posljednje vrijeme i inače je zapaženo veliko zanimanje studenata za rad i djelovanje M. H. u Rijeci.

Nakon predavanja i spontanog pjevanja hrvatske himne okupljena mladež okružila je poznatog hrvatskog književnika i nastao je veoma živ i zanimljiv razgovor. To je bio prizor spontanog okupljanja oko jedne istaknute ličnosti hrvatske kulture, kakav se rijetko vidi u ovom gradu.

D. DEKOVIĆ

KOPRIVNICA

HUMORISTIČKI LIST

Hrvatska trenutno nema ni jedan humoristički list. Želeći makar skromnim doprinosom ispuniti prazninu u hrvatskom humoru, služba informacije »Podravke« pokrenula je prije više godina skromni humoristički prilog »Feferon«. Tijekom posljednje dvije godine prilog se sve više širio, tako da su neki brojevi tiskani u nakladi od preko osam tisuća primjeraka. List je do čitalačke publike dolazio preko lista radne zajednice »Podravka«.

»Feferon« je, međutim, sada izašao samostalno (15. VII). Plasirao se u novinske kioske na području Podravine, a dijelom i čitave Hrvatske. List će za sada izlaziti četiri puta na godinu (u siječnju, travnju, srpnju, listopadu), a suradnici su, pored Koprivničana, najistaknutiji hrvatski karikaturisti i humoristi.

List je prije svog izlaženja izdao neku vrstu programa svog rada, iz kojega ćemo izdvojiti pojedine citate:

Još malo pa nestalo (socijalizma)!
Organiziramo kružna putovanja u komunizam!

Gluplji smo od deviznog sistema!
Razvijamo se kao brojleri. Nitko ne zna gdje nam je Kraj!
Sudjelujte u nagradnom rebusu »Tko kome vadi mast«.
Natječaj za podmićivanje, korupciju i zloupotrebu položaja.
Prva nagrada putovanje u Lepoglavu.
Prevode nas na sve jezike (žedne preko vode).
Dižemo seljačke bune od Augusta (kolovoza) Šenoe!
Ako treba, mi ćemo i pucati (od smijeha)!
Pripremite dva dinara! Doviđenja u paklu, ili kod suca istražitelja!

M. IVANCAN

SISAK

NEZAŠTIĆENI SPOMENICI HRVATSKE KULTURE

Velik broj spomenika hrvatske kulture na području sisačke regije i Posavine još uvijek nije zaštićen. Spomenici propadaju izloženi zubu vremena, a jedno vrijedno historijsko nasljeđe polako pada u zaborav, nestaje u korovu i draču. Da se nešto više učini, nema financijskih sredstava — ističu odgovorni faktori. Zato stari grad Zrinskih u Hrvatskoj Kostajnici polako nestaje, iako je izvršena restauracija nekih kula, ali to sve nije dovoljno da se zaštiti od propadanja. Ranije su postojali planovi da se u gradu uredi ljetna pozornica i muzej, te tako omogući turistima da se upoznaju s historijskim vrijednostima grada na rijeci Uni. No to je, čini se, zbog pomanjkanja sredstava ostalo samo na papiru.

Nekada je na tavanu kostajničke crkve postojala bogata muzejska zbirka koju je godinama skupljao kostajnički svećenik Grečilo. Nakon njegove smrti slabo se vodi računa o tim predmetima. No, to nije sve. U Sisku se godinama priča o restauraciji Malog kaptola, zgradi koja je stara nekoliko stotina godina. Ipak, nešto je urađeno. Bivši se hotel preuređuje u muzej, a sama zgrada, koja je također veoma stara, dobit će novi izgled.

Sretna je okolnost što se u starom sisačkom gradu svake godine održava »Sajam cvijeća«. Grad je restauriran, veoma lijepo uređen i obiluje bogatim muzejskim zbirkama.

Na žalost, situacija u selima, gdje se također nalazi veći broj spomenika hrvatske kulture, nije nimalo ružičasta. Objekti propadaju, nestaju i veoma je malo učinjeno da se spase od zaborava. Propada crkva u Gorama, stari gradovi ... Iznimka je crkva u Selima kraj Siska. Ove je godine za njenu restauraciju osigurano 12 milijuna dinara. Dio sredstava (2,5 milijuna dinara) osigurao je Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti općine Sisak. Da je stanje veoma kritično u pogledu zaštite spomenika, da se o njima vodi malo ili nikako računa, svjedoči i podatak da se u posljednje dvije godine u općinskom budžetu nije osigurao ni jedan dinar za zaštitu spomenika kulture!

Na savjetovanju o kulturi što ga je organizirao Općinski komitet SK u Sisku bilo je govora i o spomenicima hrvatske kulture. Istaknuto je da se njima ne posvećuje adekvatna pažnja. Konstatirano je da su spomenici zapušteni, ali se postavlja pitanje nije li tu posrijedi nečije nerazumijevanje, ili doista nema dovoljno sredstava. No, kako bilo, objekti propadaju i sve se vrti u istom krugu. Pored činjenice da se restaurira crkva u Selima, u ovom času ne može se govoriti ni o kakvoj drugoj akciji oko zaštite spomenika kulture. Da stvar bude još gora, još se ne zna hoće li se u narednom periodu nešto više učiniti u tom pogledu. I dok se vode prazne diskusije, dok su blagajne prazne, spomenici hrvatske kulture na području sisačke regije iz godine u godinu propadaju. Nestaju, a s njima i sjećanje na jedno prohujalo vrijeme teške i slavne prošlosti hrvatskoga naroda.

MILIVOJ ALAPIĆ

U SPOMEN

DRNIŠ

BOŽIDARU ADŽIJI

U organizaciji OK SKH Drniš i Matice hrvatske mjesto Drniš i Drniška krajina 8. i 9. VII. 1971. godine otvorili su svoja srca 30. obljetnici početka socijalističke revolucije u znak sjećanja na svog sugrađanina, heroja i marksista dr. Božidara Adžiju. Na svečanoj akademiji priređenoj u kino dvorani Drniša, održana je manifestacija kulturno-komemorativnog značenja. U prepunoj dvorani svečano okičenoj, počelo je s drniškim zborom koji je otpjevao hrvatsku himnu »Lijepa naša«, a potom je uzeo riječ sekretar općinskog komiteta Saveza komunista Drniš Niko Tarle. Pošto je pozdravio građane i suorganizatore, kao i goste on se osvrnuo na sina Drniške krajine i heroja socijalističke revolucije dr. Božidara Adžiju. Podsjetio je prisutne da se upravo sutra navršava 30 godina od povijesnog događaja, od kako je Božidar Adžija, premda uhapšen u monarhističkoj Jugoslaviji izveden na strijeljanje bez prethodnog postupka utvrđivanja krivnje, strijeljan je sa svojim drugovima komunistima s kojima je radio u stranci radnog naroda. Također je istakao da je životni put Božidara Adžije, put istinskog borca za prava radničke klase i svih radnih ljudi.

Poslije toga sekretar je predstavio prisutnima čovjeka koji je posljednje mjesece proboravio u logoru Kerestinec sa Božidarom Adžijom, člana Upravnog odbora Matice hrvatske iz Zagreba druga Zvonimira Komaricu.

Kao najvažnije drug Komarica je ustvrdio da su prinosi Božidara Adžije još nedovoljno znanstveno obrađeni i da smo time mladu generaciju oštetili. Ne samo omladinu Drniške krajine i Hrvatske, već i Jugoslavije. Zatim je posebno ukazao na stavove Božidara Adžije na temu nacionalnog pitanja u Sovjetskom Savezu, o čemu je Adžija pisao u svojoj knjizi »Deset godina Ruske revolucije«. On kaže: Mogu to uistinu biti »preživjeli ostaci sitnoburžoaskog nacionalizma« ali stvarnost je ta, da bjeloruski, ukrajinski, gruzijski itd. »seljak i radnik ima danas svoje ne samo socijalne već i nacionalne zahtjeve, koji sve više dolaze u sukob moskovskim centralizmom čiji se interesi teško mogu više sakrivati isticanjem potrebe zajedničke borbe svih naroda (odnosno proletarijata svih naroda) protiv buržoazije.« Posebno je objasnio 1939. godinu kad je uspostavljena Banovina Hrvatska. Adžija nije bio među onim našim marksistima koji jalovo raspravljaju da li je to obični sporazum između hrvatske i srpske buržoazije ili je to nekakova buržoasko-demokratska revolucija, po ugledu na onu rusku 1903., ili onu iz veljače 1917. godine. Iz uvodnika koje je Adžija pisao u »Našim novinama«, vidljiv je njegov politički briljantan, a istodobno praktičan duh. On traži slobodu, demokraciju i slobodne izbore za hrvatski Sabor.

Na kraju, drug Komarica je zaključio, kad netko bude pisao povijest Hrvatske između dva rata, bit će primoran vrednovati gigantsko i plemenito djelo našeg sugrađanina Božidara Adžije.

Na dan pogubljenja dr. Božidara Adžije otvoren je Muzej Drniške krajine u rodnoj kući, koju je 97-godišnji brat Božidara, Nino Adžija — poklonio za otvaranje muzeja u znak sjećanja na brata. Muzej je otvorio Ante Bilić, zastupnik u Organizaciono-političkom vijeću Sabora, u prisutnosti gostiju: Cvita Fiskovića direktora Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu i Zvonka Komarice koji je dan ranije govorio o heroju dr. Božidaru Adžiji, kao i uz veliki broj građana koji su prisustvovali svečanom otvaranju muzeja u kojem drniški kraj i njegov narod imaju što izložiti.

M. VUKUŠIĆ

VINKOVCI

dru Slavku Jankoviću

U vijećnici Općinske skupštine održana je 9. srpnja 1971. komemoracija Slavku Jankoviću, muzikologu, zaslužnom skupljaču i istraživaču slavonskih narodnih pjesama. O njegovu životu i radu govorio je prof. Dionizije Švagelj. Izlaganje je dopunjeno glazbenim primjerima. Dr. Slavko Jankovič dugi je niz godina skupljao slavonske narodne pjesme, proučavao i bilježio njihove napjeve. Matica hrvatska u Vinkovcima izdala je dvije knjige njegovih »Šokačkih pismica«, a u pripremi je i treća knjiga. Na skupu je dogovoreno da će OMH Vinkovci nastojati oko pripreme i tiska bar još jedne — četvrte knjige pismica, jer je dr. Janković predviđao da će sređeni materijal zapremati oko šest knjiga. Ujedno je dogovoreno da treba predložiti Odboru »Vinkovačkih jeseni« ustanovljivanje »Nagrade Slavka Jankovića« za dvostihove, a prema njegovu prijedlogu jedna bi pjesma postala svečanom pjesmom »Vinkovačkih jeseni«.

T. SALIC

ZAGREB

»HT-u« ipak dodijeljena sredstva

Na sjednici dne 14. VII. 1971. Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti ponovno je razmotrio pitanje sufinanciranja »Hrvatskog tjednika« i odlučio da tjedniku dodijeli iznos od 83.000 din. u ime troškova za prva dva mjeseca izlaženja. O daljnjem sufinanciranju Fond će odlučiti u rujnu.

IZ OGRANAKA

OTOK

Masovnost akcija Matice

Prošla su tek tri mjeseca od osnutka Ogranka Matice hrvatske u Otoku (kako neki kažu, prvom selu u Hrvatskoj) a već se može reći da je Matica opravdala svoju prisutnost. Ovaj zaključak iznešen je ovdje da bi opovrgao mnoga govorkanja o promašenosti osnivanja Matičinih ogranaka na selima. Argumenti koji su trebali obrazložiti ovakav stav bili su, uglavnom: nedostatak sposobnih i kvalificiranih ljudi za rad u samom društvu, ravnodušnost seoskog puka kada je u pitanju kultura. Da to ipak nije tako, primjer je otočka Matica. Pokazalo se da sposobnih ljudi ima, samo nije bilo adekvatnih organizacija koja bi ih okupila. Da je Matica u tome uspjela, govore nam dosadašnji rezultati. Suradnja između mjesne knjižnice i čitaonice Matice rezultirala je oživljavanjem čitaonice (članovi Matice po sebi postaju i članovima čitaonice i knjižnice, a sama Matica dopunjuje čitaonicu onim tiskom koji do sada čitaonica nije primala). Osnovana je i studijska knjižnica, njezin fond vrijednih knjiga već sada dosiže oko tisuću primjeraka. Uspješno je proslavljena 100. obljetnica rođenja Stjepana Radića (priredbi je prisustvovalo preko 300. ljudi). Osnovano je povjereništvo MH u susjednim Komletincima, a tu se priprema i otvaranje najmodernije seoske čitaonice na vinkovačkom području. Ova tromjesečna djelatnost Matice okrunjena je 27. lipnja otkrivanjem poprsja hrvatskom književniku Josipu Kosoru, koji je svoje djelovanje u književnosti započeo upravo u Otoku.

Poprsje je izradio i Otočanima darovao akademik Vanja Radauš. D. Žanić i A. Tucaković svojim su prilozima pomogli ovu akciju.

Svečanosti su prisustvovali Zlatko Posavac (u ime Matice hrvatske) i Dionizije Švagelj (u ime Društva književnika Hrvatske), koji su tom prilikom govorili o životu i radu Josipa Kosora. Spontana riječ jednog seljaka iz Otoka o Kosoru (iz koje se vidjelo poznavanje književnosti) jasno je opovrglo tvrdnju o ravnodušnosti naroda. A da to nije samo iznimka, kazuje nam masovnost svake akcije što je pokrene Matica.

Istina je da ima i teškoća, ali odmah moramo reći da one nisu onakve kako su to htjeli neki unaprijed nametnuti. No o tome drugom prilikom.

D. SPAJIĆ

Poprsje Josipa Kosora u Otoku otkrio je Pavao Vidović

SPLIT

Osnovana komisija za primanje članova radnika i suradnika

Na sjednici Upravnog odbora održanoj 18. lipnja o. g. osnovana je Komisija za primanje novih članova radnika i suradnika Matice hrvatske u Splitu. Komisiju za primanje članova suradnika sačinjavaju dr. Ivo Petrinović, Ivan Pravnog fakulteta, književnik Jerko Ljubetić, dr. Davorin Rudolf, prof. Ivan Mimica, prof. Jerko Matošić i književnik Veseljko Vidovič. Prema dosadašnjim podacima, Matica hrvatska u Splitu zaostaje po broju članova suradnika iza ostalih Matica. Tko je krivac za to, suvišno je istraživati; sada je bitno da ova Komisija obiđe sva poduzeća u Splitu, fakultete, srednje škole i ustanove i na taj način poveća broj članova, jer ne smijemo zaboraviti ni to da Split broji sada preko 120.000 tisuća stanovnika, i ako se upiše 5.000 tisuća građana nije velik broj, ako Matica hrvatska u Imotskom broji oko 2.000 do sada. **Na istoj sjednici sastavljena je komisija za primanje članova radnika, u tu komisiju izabrani su dr. Cvito Fisković, prof. Petar Matković i tajnik Matice hrvatske Ante Sviličić. Ova komisija će vjerojatno predložiti oko 250 članova radnika koji djeluju na području Splita i okolice na kulturnom i znanstvenom polju djelatnosti.**

V. VIDOVIĆ

PAKRAC

Jak razlog!

Ogranak Matice hrvatske u Pakracu osnovan je 21. veljače 1964. i otada do danas postigao je znatne uspjehe u oživljavanju kulturnog života na području pakračke i susjednih komuna. Priređeno je nekoliko kulturnih manifestacija i razvijena mnogostruka izdavačka djelatnost. Gosti Ogranka, među inim, bili su :Jakša Ravlić, Gustav Krklec, Dragutin Tadijanović, Danko Oblak, pokojni Valentin Benošić, Desanka Maksimović, dr. Tvrtko Čubelić, Novak Simić, dr. Vilim Frančić, Vjera Grozaj, Franjo Paulik, Zvonko Prelčec, Tugomir Alaupović, Miljenko Grozdanić, Mladen Šerment, Marijan Bujanić, Vesna Parun, Miroslav Slavko Mađer, Zlatko Tomičić, Miroslav Vaupotić, Vladimir Rem i dr. Izdano je devet brojeva povremenika »Pakrac danas«. U povremeniku su objelodanili svoje radove brojni istaknuti kulturni i javni radnici Hrvatske (dr. Aleksandar Flaker, dr. Tvrtko Čubelić, dr. Franjo Grčević, dr. Vladimir Rehak — posthumno, dr. Radoslav Katičić, Tomislav Trezner, Josip Matušek, Mato Kudumija, Mato Božičević, Miroslav Dolenec, dr. Dušan Čalić, Edo Špoljar, Ciril Zlobec, Mirko Sabolović, Miroslav Vaupotić, Anđelko Barbić, Glišo Savić i dr.).

Objavljeno je osam zbirki pjesama stvaralaca s ovog područja i četiri knjige u ostalim našim edicijama.

Sve ovo učinjeno je na dobrovoljnoj osnovi, uz određenu ali nedovoljnu pomoć i potporu Skupštine općine Pakrac. Svojedobno je jedan suradnik Ogranka Matice hrvatske u Pakracu pisao: »Perspektive nisu ružičaste, naročito ako se, od strane odgovornih organa, tretman Pododbora nastavi sa sadašnjih pozicija, što bi faktično predstavljalo njegovu tihu likvidaciju. Koliko bi to destruktivno djelovalo na slične inicijative u budućnosti, nije, valjda, potrebno naglašavati.«

Institucija ili zdrav smisao za situaciju? Ne znam, ali prije dvadesetak dana Ogranak Matice hrvatske dobio je dopis slijedećeg sadržaja:

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA
HRVATSKA
OPĆINA PAKRAC

Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti
Broj: 08-811/1-1971.
Pakrac, 28. IV 1971.

Povodom molbe Matice hrvatske iz Pakraca, u predmetu davanja dotacija za 1971. godinu, Upravni odbor Fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti Općine Pakrac, sa sjednice održane 16. IV 1971. godine, donosi

RJEŠENJE

MATICI HRVATSKOJ iz Pakraca odbija se molba za dodjelu sredstava iz ovog Fonda u 1971. godini.

Obrazloženje

Za Maticu hrvatsku iz Pakraca zatražena je dotacija iz ovog Fonda u 1971. godini kao pomoć za izdavanje edicije »Pakrac danas«.

Zahtjev je razmatran na sjednici održanoj 16. IV o. g. gdje je donešen zaključak da se predmetnima ne dodjeli nikakova dotacija, jer je već prošle godine zaključeno da im se daje posledn ja dotacija.

Prema tome je rješeno kao u dispozitivu. Protiv ovog rješenja dozvoljen je prigovor u roku od 15 dana po primitku istog Upravnom odboru Fonda, pismeno ili na zapisnik.

Dostavlja se:
1. Matica hrvatska, Pakrac, na ruke Stjepana Godića, prof.
2. Arhiva.

ZA FOND:
Kosta Jerinić

Tekst je naveden doslovno, a dopis se nalazi u arhivi Ogranka Matice hrvatske, Pakrac.

Danas, kada se osnivaju ogranci diljem Socijalističke Republike Hrvatske i svojim radom potvrđuju odanost Centralnom komitetu Saveza komunista Hrvatske, zašto netko želi »tihu likvidaciju« našega Ogranka, što bi »destruktivno djelovalo na slične inicijative u budućnosti« (ponovljene riječi jednog suradnika Pododbora Matice hrvatske u Pakracu, napisane još 1966. god.).

Zašto tako, drugovi?

STJEPAN GODIĆ

KRATKE VIJESTI

Bjelovar

Započeta povijesna istraživanja

Odbor Matice hrvatske u Bjelovaru za hrvatsku kulturu i povijest započeo je prva istraživanja. U zajednici sa Zvonimirom Kulundžićem članovi odbora priredili su razgovore sa seljacima iz više sela bjelovarske općine koji su nekad bili članovi Hrvatske seljačke republikanske stranke i pobornici politike Stjepana Radića.

Kako je Stjepan Radić na ovom području imao snažan utjecaj, sigurno će se isplatiti započeta istraživanja. Matica hrvatska već prve rezultate nakon dvomjesečne takve djelatnosti namjerava tiskati u drugom broju svoga lista »Rusan«. Ovo je jedna od početnih aktivnosti na istraživanju hrvatske povijesti ovoga kraja, koja do sada nije imala adekvatno mjesto.

M. T.

U rujnu i u Slunju

Početkom mjeseca travnja u Slunju je osnovan Inicijativni odbor za osnivanje ogranka Matice hrvatske na ovome dijelu Korduna. Tijekom proteklih mjeseci održano je nekoliko sastanaka u Slunju i Rakovici, na kojima se raspravljalo o pripremama za osnivačku skupštinu, kao i o programu rada Ogranka. Članovi Inicijativnog odbora u programu rada ogranka predviđaju očuvanje kulturne baštine ovoga kraja, unapređenje kulturne djelatnosti, te suradnju s pododborom Srpskog kulturno-prosvjetnog društva »Prosvjeta« koje djeluje u općini Slunj već nekoliko godina. Ogranak Matice hrvatske usredotočit će se ove jeseni oko proslave stote obljetnice Kvaternikove bune u Rakovici. Prema dogovoru sa članovima Predsjedništva središnjice iz Zagreba, osnivačka skupština Ogranka održat će se na početku rujna u Slunju.

C. V.

PAKRAC

»Pakrac danas« – novi broj

Povremenik »Pakrac danas«, koji traje već petu godinu kao glasilo Ogranka Matice hrvatske u Pakracu, uskoro izlazi iz tiska. Uredništvo je primilo suradnju iz mnogih mjesta sjeverne Hrvatske (Bjelovar, Virovitica, Osijek, Sisak, Daruvar, Zagreb, Lipik). Svoje radove u ovom dvobroju (8—9) objavljuju: dr. Franjo Grčević, Željko Sabol, Jozo Četković, Karel Rehak, Stjepan Godić, Milan Taritaš, Luka Šteković, Nikola Strajnić, Josip Biškup, Božo Miljanović, Marijan Vogrinec, Mirko Peti, Živko Strižić, Miloš Kordić, Ljubica Vodogaz, Ivan Zelenbrz, Josip Kekez, Radmilo Ivanović, Slavko Doležal, Elvira Ančić, Miroslav Kuzle, Marijan Kuzmanov, Gojko Bosanac, Mirko Prodanović — Sever, Jovanka Kesar, Ivan Gavrilović i Čedo Zastavniković.

Tako se brojnoj obitelji časopisa i povremenika Ogranaka Matice hrvatske pridružuje bogatstvom i raznolikošću sadržaja i povremenik »Pakrac danas« kojemu su neki već zamislili sahranu.

Ovaj novi dvobroj izišao je na 50 stranica, a cijena mu je 3 dinara. Molimo sve Ogranke da nam pošalju svoje adrese kako bismo im poslali ogledni primjerak.

S. G.

PRISTUPNICA ZA ČLANSTVO U MATICI HRVATSKOJ
Molim da me primite za člana Matice hrvatske

Ime i prezime ....

Zanimanje ....

Mjesto, ulica, broj ....

Pošaljite mi ....

.... kom. pristupnica za moje prijatelje, koji također žele postati članovi Matice hrvatske;

.... kom. značaka Matice hrvatske (1 značka ND 10.–);

Godišnja članarina iznosi ND 20.– a za studente, đake i djecu ND 10.– Molimo da uz pristupnicu doznačite i članarinu na naš račun br. 301-8-2185. Doznake iz inozemstva uplaćuju se na naš devizni račun kod Kreditne banke u Zagrebu br. 301-620/1001-32000-523.

Datum ....
(potpis)

karte na stol

PITANJA

Drugu Branku Moriću, generalnom direktoru »Solarisa«, Šibenik

Upravo kada smo pripremili za tisak pitanje o tome što mislite poduzeti da biste poboljšali financijsko stanje u koje je »Solaris« zapao zbog teških obveza prema financijerima, pročitali smo u »Ekonomskoj politici« od 12. srpnja 1971. Vašu izjavu. Tu izjavu »Ekonomska politika« prikazuje kao »drugu stranu medalje«.

Vi ste, druže Moriću, reeksportere branili i u Saboru, a sada dokazujete kako su zbog inflacije Vaši kreditori žrtve. Odgovorite nam, molimo Vas: Kako to da usprkos inflaciji »Solaris« ni u 1970. godini nije podmirio gubitke iz ranijih godina? Ako nisu u pitanju teški uvjeti kreditora, što je onda u pitanju? Loše poslovanje? Pogrešna poslovna politika?

Na ova pitanja čekaju odgovor radnici »Solarisa«, stanovnici Šibenika i svi oni koje pogađa Vaše gospodarski nedostatno djelotvorno poslovanje.

I nadalje: Vi navodite »Solarisovo« zemljište koje ste kupili vrijedi danas koliko i kompletni krediti »što smo ih dobili«.

Znači li to da bi se prodajom zemljišta »koje ste kupili«, tj. rasprodajom naše obale, moglo doći do novca za isplatu »Solarisovih« gubitaka i vraćanje kredita? Ne mislite li ipak da »Solarisovo« zemljište nije samo Vaše, nego i naše?

I još: u kojoj bi se zemlji na svijetu pljeskalo direktoru poduzeća koje ne može otplatiti dugove i naknaditi gubitke, kada bi tvrdio da to uopće nije važno, jer zemljište poduzeća zbog rasta cijena sada vrijedi više od svih dugova?

Direktoru »Zagrebačke mljekare«

Od grupe radnika iz Zagrebačke mljekare obaviješteni smo da je uprava Vašeg poduzeća potkraj mjeseca lipnja o. g. donijela odluku da kao sufinancijer sudjeluje u izboru miss Srbije sa svotom od 15 milijuna starih dinara. Akontacija je odmah poslana odgovarajućem adresantu.

Vaši radnici pitaju: ako Zagrebačka mljekara ne može jednoj svojoj radnici — »bez puno diskusije« — pomoći u rješavanju akutnog stambenog problema, a riječ je o svega jednom i po milijunu starih dinara (!); ako, nadalje, nema sredstava za sustavnu pomoć svojim radnicima u pogledu poboljšanja njihovog životnog standarda, odakle je odjednom — i bez diskusije — pronađeno 15 milijuna za ovakvu svrhu kao što je izbor neke »miss« (bez obzira koje republike)? I nije li Zagrebačka mljekara — stoji u pismu — taj novac s daleko većim »učinkom« (i to ne samo reklamnim) mogla utrošiti za auto-cestu Zagreb — Split?

Zlu ne trebalo

»U amandmanima je zapisano« — rekao je nedavno ing. Dušan Ilijević, predsjednik Skupštine općine Novi Sad, na sjednici Predsjedništva Stalne konferencije gradova — »da se u općini ostvaruju ostala prava naroda i narodnosti, znači: što preostane od federacije i republika. Meni je u Pokrajinskoj ustavnoj komisiji objašnjeno da u općini treba da ostvaruju svoja prava manje narodnosti, što mi je čudnovato. Jer, koliko mi je poznato, naš sistem ne poznaje manje ili veće narode, a prema tome ni manje i veće narodnosti.«

Ove riječi ing. Dušana Ilijevića možda i nije trebalo citirati, a posebno ne nakon usvajanja amandmana, no narodna mudrost veli: zlu ne trebalo!

Našim besmrtnicima

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti organizirala je nedavno simpozij o zloćudnim tumorima glave i vrata. U programu što je za tu priliku tiskan na engleskom jeziku navedeno je da će se simpozij održati od 22. do 25. srpnja 1971, a navedeno je i gdje: »Zadar, Dalmacija«.

Mali komentar:

Iako je hrvatska Akademija jugoslavenska, Zadar je, zar ne, ipak u Hrvatskoj?

Sitne razlike u ocjeni

Planeri u Hrvatskoj predviđaju da će se do 1975. godine otvoriti 143.000 radnih mjesta (novih), pa će uz »normalni« odljev radne snage biti ukupno 268.000 radnih mjesta. To su dakle predviđanja planera. Sasvim drukčije misli Privredna komora Hrvatske, koja u jednom memorandumu tvrdi: »Utvrđujemo da ovog časa nisu razrađeni niti programi niti mjere koje bi spriječile nezaposlenost, odnosno smanjile odlazak na rad u inozemstvo.«

Uvozna poema

Kao i drugim zemljama u razvoju, uvoz je neophodno potreban i Jugoslaviji. Od razvojne i tekuće gospodarske politike svake zemlje zavisi koliko i što će se uvoziti, da li će to biti opravdano ili neće. Efekt našeg uvoza dobro nam je poznat i ogleda se u golemom deficitu platežne bilance. Da je to dobrim dijelom uvjetovano i besmislenom uvoznom politikom, poznato je i vrapcima na grani. Naime, nije rijedak slučaj da uvozimo baš svašta; pa čak i ono što nam je najmanje potrebno. Tako smo, na primjer, samo u protekloj godini uvezli iz devetnaest zemalja — dugmad! Ili: na gumice za brisanje dano je preko 2,5 milijuna deviznih dinara. Isto toliko utrošeno je na uvoz salveta i stolnjaka, a za pečatni vosak isplaćeno je 25.000 dinara. Ne treba nas iznenaditi ako na popisu uvezene robe nađemo i crnilo iz devet zemalja, mineralnu vodu iz Sovjetskog Saveza (premda je i sami imamo u dostatnim količinama), te za 43 milijuna dinara — iznutrice. No, to nije sve. Uvozili smo i još uvijek uvozimo rupčiće, drvene stolice, četke za ribanje, spajalice, igračke, nekada smo uvozili zemlju i pijesak, a danas (opet) iz sedam evropskih zemalja uvozimo — naslonjače

Dakle, ako je u pitanju uvoz naslonjača, nemamo ništa protiv. Dapače. Samo kada bismo ih barem mogli dalje reeksportirati — s onima koji — naslonjače!

Bez komentara

Iz rubrike lista »Imotska krajina« prenosimo podatke o broju rođenih, vjenčanih i umrlih u domovini — i inozemstvu: »CISTA PROVA

ROĐENI

U DOMOVINI: Kata i Josip Šetka dobili kćer, Matija i Milan Brdar kćer, Anka i Branko Rupčić sina.

U INOZEMSTVU: ANA I JOSIP CIKOJEVIĆ DOBILI SINA U SCHWELM-u SR NJEMAČKA, ROSEMARIA I STIPAN KNEZOVIĆ SINA U ESSENU SR NJEMAČKA, MARICA I FRANE MILINOVIĆ KĆER U VAIHINGEN/ENZ, SLAVENKA I TOMISLAV BREKALO SINA U REUTLINGENU SR NJEMAČKA, IVA I MARKO BURAZIN KĆER U DÜSSELDORFU, NEDILJKA I MLADEN ČELAR SINA U BRUCHSALU, FILIPA I IVAN UDOVČIĆ SINA U TÜBINGENU, MATIJA I MARKO BREKALO SINA U ROSENHEIMU, NEDILJKA I JOZO MLIKOTA SINA U WUPPERTALU, LJUBICA I MARIJAN BEKAVAC SINA U TUTTLINGENU, JURČEVIĆ ANICA I MADUNIĆ STIPAN SINA U BANKERYD JONKOPINGU ŠVEDSKA.

VJENČANI

BREKALO SLAVKA NEDILJKA I UDILJAK RAJKO U BIETIGHEIMU SR NJEMAČKA, MANDURIĆ ANA I ŠITUM ANTE U LIPPSTADTU SR NJEMAČKA.

UMRLI

U DOMOVINI: Mustipić rođ. Madunić Anđa (rođ. 1887), Vuković rođ. Bilić Anđa (1889), Prka Ivan (1902) i Bilić Nikola (1896).

U INOZEMSTVU: ŽAJA MIRKO (rođ. 1902) umro 25. 12. 1970. u IBBANBURNEU SR NJEMAČKA, LOZANČIĆ PETAR (rođ. 1934) umro u OFFENBACHU 10. 3. 1971 .SR NJEMAČKA.«

(Verzal naš) »Imotska krajina«, 15. srpnja 1971.

»Politika« protiv politike

U bilješci »Fudbal i amandmani« »Politika« od 14. srpnja navodi između ostalog: »U svom poslednjem broju 'Hrvatski tjednik' posvećuje dve stranice splitskom 'Hajduku' povodom osvajanja prvenstva države. Po sadržini, to je više politički nego sportski tekst...«

Primjećujući da je naš članak o »Hajduku« više politički nego sportski, »Politika« ne vodi politiku, zar ne?

Djeca iz »Politikine« škole

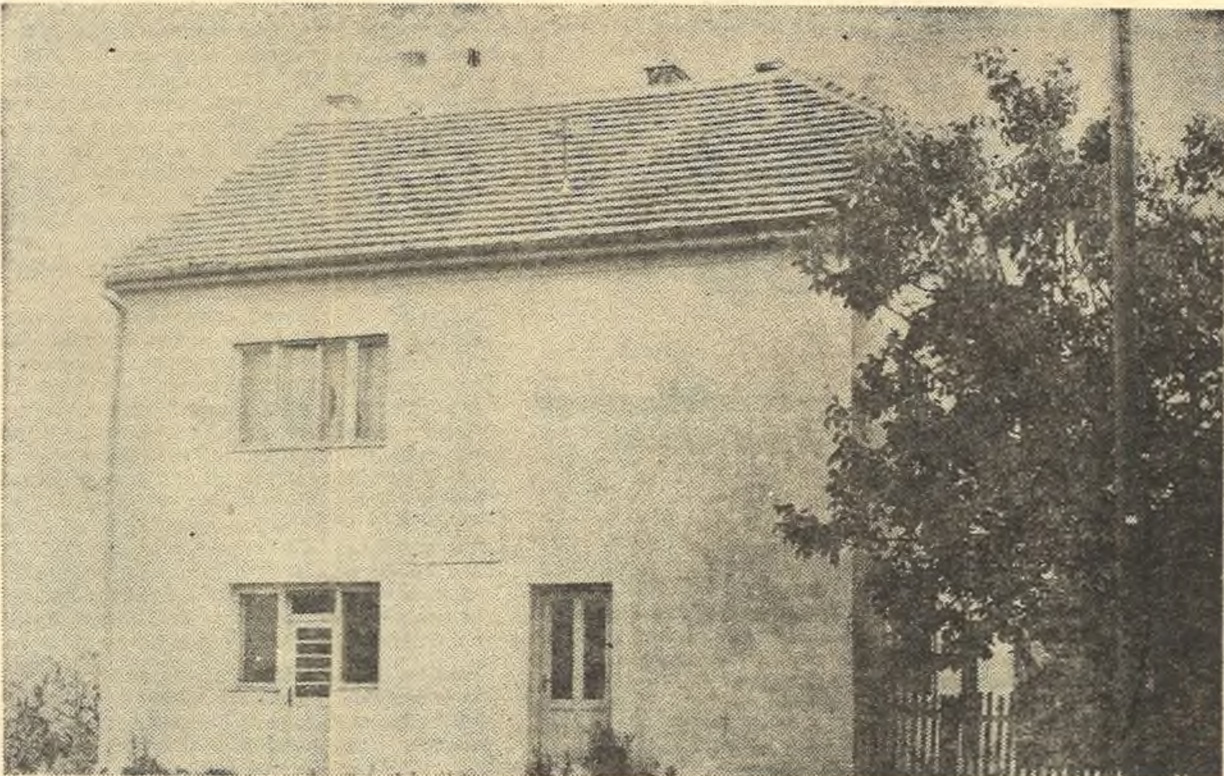
U »Politici« od 20. srpnja o.g. na 6. stranici u tankom crnom okviru pročitali smo:

U jednoj našoj školi tražili su da ustanu deca hrvatske narodnosti. Ustali su svi. Pa, dobro, ko je onda Srbin? — pitaju ih. I opet ustanu svi. Šta ste vi, zapravo? Jednom Hrvati, drugi put Srbi?

»Mi smo đaci« — odgovore mališani.

Da se razumijemo: vijest nije iz »Politikina arhiva« iz 1929. godine i danas nisu iz škole »Viteškog kralja Ujedinitelja« i tu bajku o uzorno vaspitanoj dječici je, navodno, ispričao Pero Lukić, »funkcioner iz Osijeka«, ovih dana na proširenoj sjednici Predsjedništva Republičke konferencije SSRN Hrvatske.

ZGRADA U ZAGREBAČKOJ DUBRAVI U KOJOJ JE ODRŽANA PRV AKONFERENCIJA KPH

30. OBLJETNICA REVOLUCIJE

POVIJESNO ZNAČENJE I SMISAO POBJEDE REVOLUCIJE U HRVATSKOJ (1)

PREMA JEDINSTVENOM REVOLUCIONARNO-DEMOKRATSKOM POKRETU

O bitnim uvjetovanostima političkog razvitka u Hrvatskoj i Jugoslaviji između dva rata i pretpostavkama socijalističke revolucije

FRANJO TUĐMAN

Pojavu i pobjedu socijalističke revolucije u Hrvatskoj i u cijeloj Jugoslaviji u razdoblju okupacije 1941-1945, ne može se pravilno shvatiti bez poznavanja općih društveno-političkih prilika u monarhističkoj Jugoslaviji između dva svjetska rata, a napose bez razumijevanja posebnog položaja u kojem se u njoj nalazio hrvatski narod jer je baš taj osobit položaj, kao i osebujan položaj drugih naroda u razdoblju 1918-1941 i 1941-1945, uvjetovao razvitak političkih prilika pa i same socijalističke revolucije kako u Hrvatskoj tako i u Jugoslaviji kao cjelini.

Ovisno o položaju svog naroda

Drugim riječima, razvitak revolucionarno-demokratskog pokreta u Hrvatskoj nije bio uvjetovan samo općim prilikama i zajedničkim pretpostavkama podjednakim za sve jugoslavenske zemlje, kako se to želi prikazati u historiografiji s unitarističkog stajališta, već je bio determiniran posebnim okolnostima položaja hrvatskog i drugih naroda do te mjere da su upravo one, djelujući uzajamno svojim općim i posebnim značajkama, određivale njegovu fizionomiju u pojedinim zemljama a samim time bitno utjecale i na cijelo kretanje u jugoslavenskom opsegu.

Inicijativa i zauzimanje predstavnika hrvatskog radničkog pokreta za odbacivanje unitarističkih teorija iz programa KPJ dvadesetih godina i njihovo nastojanje oko stvaranja hrvatskog nacionalno-revolucionarnog pokreta tridesetih godina, isto tako i vrijeme i način osnutka Osvobodilne fronte slovenskog naroda godine 1941, njezina djelatnost i uloga u ostvarenju nacionalnih prava slovenskog naroda i njezin prilog davanju obilježja jugoslavenskom NOP-u u cjelini, i naposljetku, oblikovanje federalnih država Hrvatske i Slovenije kao i osobitosti formiranja drugih republika na putu stvaranja nove federativne zajednice naroda Jugoslavije u revoluciji — to nedvojbeno potvrđuju. U prilog te postavke ne govori samo osebujan razvitak revolucionarno-demokratkog pokreta hrvatskog naroda u usporedbi s drugim jugoslavenskim zemljama, nego se u potvrdu mogu navesti mnoga međunarodna iskustva.

Sva povijest hrvatskog naroda u posljednjih pola stoljeća pokazuje da je stvaranje jedinstvenog revolucionarno-demokratskog pokreta bilo pretpostavka kako za pobjedu naprednih i revolucionarnih tendencija u društveno-političkom razvitku tako i za ostvarenje samih nacionalnih težnji hrvatskog naroda.

Neuspjeh zbog odvojenosti nacionalnog i revolucionarnog pokreta

Neuspjeh nacionalnog i revolucionarnog pokreta u Hrvatskoj u doba raspada Habsburške monarhije i stvaranja Kraljevine SHS, koji je imao mnoge značajke i buržoasko-demokratske i proleterske revolucije, a koji se iscrpio najprije u spontanu buntu i u neorganiziranim zelenokaderaškim pobunama seljaka, radnika, vojnika i nižih građanskih slojeva protiv rata i strane, austrougarske države, a zatim u isto tako neorganiziranu otporu seljaštva i u izoliranu štrajkaškom pokretu radništva protiv nametanja velikosrpske hegemonije i pobjede domaće kontrarevolucije — imao je svoje uzroke u romantičarsko-idealističkim osovama jugoslavenstva u hrvatskoj politici vladajućih vrhova Kraljevine Srbije, u kontrarevolucionarnoj ulozi hrvatske, slovenske i prečanske srpske buržoazije, u konsolidaciji versailleskog sustava i građanskog društvenog poretka u Evropi poslije oktobarskog revolucionarnog vala, ali jamačno i u programskoj i organizacionoj neizgrađenosti, te u nepovezanosti revolucionarno-demokratskih struja i **nacionalnog i klasnog** pokreta u redovima hrvatskog naroda.

Bez obzira na to koji su od tih čimbenika u danim povijesnim okolnostima imali odsudnije značenje, kao osnovno političko iskustvo nakon poraza revolucionarnog pokreta u prijelomnom razdoblju 1917-1920. hrvatskom političkom životu nametnulo se pitanje jedinstva nacionalnog pokreta s revolucionarnim socijalnim težnjama širokih pučkih slojeva, u prvom redu siromašnog seljaštva i radništva.

Na temelju tog iskustva i činjenice da je ujedinjenje u zajedničku južnoslavensku državu izvršeno pod posve različitim povijesnim okolnostima u pojedinim južnoslavenskim zemljama i da je ono imalo različite, a u mnogome i potpuno suprotne posljedice po budući položaj pojedinih naroda, u stvarnosti političkog života razvili su se procesi što će biti od odsudna značenja za društveno-politički razvitak u monarhističkoj Jugoslaviji i za način stvaranja revolucionarno-demokratskog pokreta u obliku pučke, a zatim narodnooslobodilačke fronte pod vodstvom Komunističke partije.

Različite posljedice ujedinjenja 1918.

Analize društveno-političkih kretanja u monarhističkoj Jugoslaviji upućuju na to da je već sama činjenica što je Srbija izašla iz prvog svjetskog rata u pobjedničkom zanosu, dočekavši proglašenje Kraljevine SHS u oslobodilačkom euforičkom raspoloženju zbog širenja nacionalne države, ujedinjenja svega srpstva pod nacionalnom dinastijom Karađorđevića i »oslobođenja ostale braće«, djelovala još više u pravcu jačanja srpske nacionalne samosvijesti i jedinstva, učvršćujući u srpskom narodu autoritet dinastije, vojske, državne vlasti i vladajućih stranaka, a to je uvjetovalo da se radnički pokret Srbije orijentira uglavnom na ciljeve čiste klasne borbe, smatrajući nacionalno pitanje riješenim samim ujedinjenjem. Nasuprot tome stanje u Hrvatskoj i u drugim zemljama koje su ušle u novu južnoslavensku državu bilo je sasvim drukčije.

Hrvatski narod (a slično je bilo i u Sloveniji, u Vojvodini i u Bosni i Hercegovini) dočekao je prekid s Austro-Ugarskom u revolucionarnom kretanju, a stvaranje zajedničke države iznevjerilo je sva očekivanja širokih pučkih slojeva. U Hrvatskoj (a u većoj ili manjoj mjeri i u ostalim zemljama u Habsburškoj monarhiji) u općem revolucionarnom vrenju puka bio je u velikoj mjeri srušen državni ustroj i poljuljani autoriteti nosilaca ne samo dotadašnje tuđinske nego i eksploatatorske, buržoaske vlasti uopće. Revolucionarni pučki slojevi težili su potpunu nacionalnom i socijalnom oslobođenju, zahtijevajući punu demokraciju, a u novoj državi dočekuje ih kontrarevolucija u obliku izdaje domaće buržoazije i intervencije srpske i francuske vojske radi slamanja revolucionarnog i nacionalnog pokreta puka. Zbog toga uspostavljanje zajedničke jugoslavenske države u Hrvatskoj narod doživljava kao gušenje revolucionarno-demokratskog pokreta, kao nametanje strane vlasti i ponovno nacionalno potlačivanje. Zbog toga se pučki slojevi odlučno okreću i protiv onih građanskih stranaka i grupacija što su izdale nacionalne i demokratske pokrete puka, stavivši se u službu režima velikosrpske hegemonije.

Politički krah buržoaskog unitarizma

Samo time mogu se objasniti one nagle promjene u političkom životu što su dovele do toga da su u hrvatskom narodu ubrzo gotovo potpuno izgubile svaki ozbiljniji utjecaj, pa čak i posve nestale s političke pozornice sve one političke stranke i struje koje su se kompromitirale u očima naroda svojom suodgovornošću za onakvo stvaranje Kraljevine SHS, svojim zastupanjem ideje integralnog jugoslavenstva i suradnjom s hegemonističko-centralističkim režimom. Nasuprot njima naglo je porastao ugled i utjecaj Radićeve Hrvatske pučke (republikanske) seljačke stranke, koja do ujedinjenja u političkom životu nije imala neku znatniju ulogu, ali ju je zadobila u zajedničkoj državi, baš zato što se Radić odlučno suprotstavio načinu prvoprosinačkog ujedinjena, zalažući se nasuprot unitarističkom centralizmu za program hrvatske republike u konfederalistički uređenoj zajedničkoj državi, i zato što je nasuprot režimu bezobzirne kapitalističke eksploatacije izložio socijalni program seljačkog pokreta i njegova saveza s radništvom pod geslom »zemlja seljacima — tvornice radnicima«, a protiv »gospodske, fiškalske i popovske politike«. To su bili razlozi zašto Radićeva HRSS ubrzo postaje glavna politička sila u Hrvatskoj, privukavši u svoje redove, kao nosilac hrvatskog nacionalnog pokreta i socijalnog programa seljaštva, gotovo svo seljaštvo ali i dio radništva i građanske klase, što je tom pokretu s obzirom na strukturu pučanstva davalo najširu nacionalnu podlogu i dubok socijalni sadržaj. Baš u toj činjenici što je Radićeva HRSS, osobito u njenoj prvoj pučko-republikanskoj fazi, bila stvarni predstavnik seljaštva i srednjih gradskih slojeva dok su predstavnici integralističkog jugoslavenstva i suradnici centralističkih režima dolazili iz redova krupne hrvatske buržoazije i činovništva a radnički je pokret, kako onaj socijaldemokratski tako i komunistički, zauzimao unitarističke pozicije, nalazi se povijesno objašnjenje zašto se hrvatski nacionalni pokret dugo vremena razvijao pretežno pod vodstvom seljačke stranke (do te mjere da se ona mogla s njime poistovjećivati), zašto su nasuprot tome režimske i unitarističke stranke u Hrvatskoj bile politički posve beznačajne, te zašto je revolucionarni

PLAMEN

POLUMJESEČNIK ZA SVE KULTURNE PROBLEME

I. KNJIGA

JANUAR — MART 1919.

UREDILI A. CESAREC I M. KRLEŽA. — IZDAO NAKLADNI ZAVOD „JUG"

ZAGREB 1919.

radnički pokret u Hrvatskoj pod vodstvom KPJ mogao obuhvatiti i samu radničku klasu i proširiti svoj utjecaj na šire demokratske slojeve istom onda kad je prevladao unitarističke koncepcije u svojim redovima, odnosno kad se Komunistička partija u praksi postupno afirmirala kao pobornik za dosljedno rješavanje ne samo socijalnog nego i nacionalnog pitanja.

Unitarističko opterećenje radničkog pokreta

U kojoj se mjeri negativno odrazilo prihvaćanje unitarističke osnove na prvom i na drugom kongresu KPJ na njezin utjecaj na široke pučke slojeve u Hrvatskoj, pokazali su očito već izbori za Ustavotvornu skupštinu 28. studenog 1920. godine. Iako je radnička klasa u Hrvatskoj bila razmjerno najrazvijenija, i premda je tu revolucionarni pokret na kraju prvog svjetskog rata uzeo najvećeg maha, KPJ je u Hrvatskoj dobila razmjerno najmanje, samo 8 zastupničkih mandata ili 13,7% od ukupno 58 komunističkih mandata, a npr. u Makedoniji, gdje nije bilo takvog nacionalnog pokreta ni stranke slične Radićevoj HRSS u Hrvatskoj, KPJ dobila je čak 14 zastupničkih mjesta ili 24,1%, od ukupnog broja (u Srbiji 23, u Sloveniji 5, u Bosni i Hercegovini 4 i u Crnoj Gori 4 zastupnika).

Kako se politika »čiste klasne« borbe i integralnog jugoslavenstva negativno odražavala na sastav partijskih vodstava i na mogućnost njihova utjecaja na široke slojeve, vidi se iz činjenjice što su u Hrvatskoj od 8 izabranih komunističkih zastupnika petorica bili Srbi, a samo trojica Hrvati, što se nužno moralo odraziti na povjerenje hrvatskih biračkih masa, a slični problemi javljali su se vjerojatno i u drugim zemljama.

Ako se ima u vidu da su razmjerno velike razlike u stupnju društveno-ekonomskog razvitka onih južnoslavenskih zemalja koje su se našle u zajedničkoj državi bile uzrokom radikalnu zaoštravanju nacionalnih suprotnosti, navlastito stoga što je velikosrpska, kapitalistički slabije razvijena buržoazija iskorištavala svoje hegemonističke pozicije za favoriziranje i protekcioniranje privrednog i kulturnog razvitka jednog dijela države na račun zapostavljanja i kočenja drugih, onda je očito da se to neposredno odražavalo i na političke procese u širokim narodnim slojevima, pa i u radničkoj klasi koja je, osim općih uvjeta klasne eksploatacije, dijelila i sudbinu položaja svoga naroda. O tome nam ne svjedoči samo povijesno iskustvo monarhističke Jugoslavije nego i neosporna razlika u položaju i držanju radničkih pokreta metropola i zavisnih ili kolonijalnih zemalja, bez obzira i usprkos tome što su u svom razvitku prolazili istu školu marksističke ideologije, klasne i sindikalne borbe i proleterskog internacionalizma.

Hrvatski marksisti pobornici rješavanja nacionalnog pitanja

Prije svega djelovanjem objektivnih čimbenika u spomenutom smislu, a manje subjektivnim komponentama može se objasniti npr. činjenica što su predstavnici hrvatskog radničkog pokreta, kao i revolucionarnog pokreta ostalih potlačenih naroda, bili u prvim redovima i najbrojniji pobornici onih snaga koje su se počam od Treće zemaljske konferencije KPJ (1923. g.) borile za zauzimanje pravilna stava u nacionalnom pitanju, i što su se, nasuprot tome, žilavo održavale unitarističke, jugo-marksističke koncepcije Sime Markovića (i pod vidom kritike austro-marksističkih teorija) čak i usprkos stavu Kominterne, gotovo sve do formiranja Titova vodstva i novog programa KPJ s kojim je iznijela pobjedu u revoluciji.

Za revolucionarni komunistički pokret u Hrvatskoj postavljalo se, prema tome, na temelju konkretne povijesne stvarnosti, pitanje jedinstva revolucionarno-demokratskih (klasnih i nacionalnih) snaga od samog početka nove zajedničke države a osobito od nametanja centralističkog vidovdanskog poretka i obznanaškog pogromaškog režima. Ali kako su Komunistička partija, a pogotovu sindikalni radnički pokret, ostajali dugo opterećeni jednostranim klasno-integralističkim i jugo-unitarističkim shvaćanjem da je nacionalno pitanje u biti seljačko pitanje, to su partija i klasni sindikati dugo vremena bili udaljeni od životnih problema hrvatskog naroda.

Nakon skupštinskog atentata na Radićevo vodstvo i uvođenja šestosiječanjske diktature, pitanje jedinstva revolucionarno-demokratskih snaga u Hrvatskoj postalo je još važnije i osjetljivije, jer je tada HSS u očima najširih slojeva naroda u potpunosti postala reprezentantom hrvatskog nacionalnog pokreta.

Akciono jedinstvo puka protiv diktature

Posebno valja istaknuti da je u doba političke i državne krize izvazvane skupštinskim atentatom u praksi dolazilo do afirmacije politike novoga kursa, što ga je baš u to vrijeme inicirao u zagrebačkoj partijskoj organizaciji Josip Broz, jedinstvenim nastupanjem revolucionarno-demokratskih snaga grada i sela. U uznemirenoj situaciji općeg i spontanog revolta gradskog i seoskog pučanstva i na poziv Mjesnog komiteta Komunističke partije u Zagrebu i Pokrajinskog sindikalnog odbora za Hrvatsku, što ga je potpisao Josip Broz, u Zagrebu i u mnogim drugim mjestima Hrvatske dolazi (lipnja i srpnja 1928) do štrajkova, demonstracija i oružanih sukoba uznemirena puka s redarstvom, s oružništvom i s vojskom u kojima je bilo i ljudskih žrtava. U borbenu revoltu na ulicama dolazi do stvaranja odozdo jedinstvene fronte radništva, građanstva i seljaštva. Revolucionarne tendencije u pučkim slojevima, poticane djelatnošću komunista i spontanim buntovno-prevratničkim raspoloženjem seljaštva, nastavljale su se mjesece, ali je režimu pošlo za rukom da ih uguši terorom jer je vodstvo HSS-a, ostajući i dalje protiv nasilnog prevrata, kočilo pokret puka, a malobrojni kadrovi Komunističke partije, još uvijek izolirani od široka nacionalnog pokreta, bili su izloženi progonu diktature, osobito zbog nastojanja da provedu sektašku direktivu CK KPJ iz inozemstva o dizanju ustanka.

Komunisti u Hrvatskoj pojačali su za vrijeme diktature svoj ugled u puku velikim žrtvama koje su dali kao najodlučniji borci protiv šestosiječanjske ditakture, a osim toga upravo u doba diktature otpočela je orijentacija komunista na neposredan rad u sindikalnim organizacijama, na povezivanje s demokratski opredijeljenim nacionalnim revolucionarima i na rad među lijevo orijentiranim pristašama u različitim organizacijama opozicionih stranaka (HSS-u, Gospodarskoj i Seljačkoj slozi, SDS-u, Seljačkom kolu), u znanstvenim, kulturno-prosvjetnim i športskim društvima.

Program stvaranja hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta

Najviši izraz angažiranja Komunističke partije Jugoslavije oko rješavanja hrvatskog nacionalnog pitanja bio je pokušaj stvaranja »Hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta« u doba šestosiječanjske diktature. CK KPJ je potkraj 1932. pokrenuo i izdavanje glasila tog pokreta pod imenom »Hrvatski put«, koje je tiskano u inozemstvu a bilo je namijenjeno pretežito hrvatskom selu.

U duhu općih gledišta Treće komunističke internacionale, koja je u razdoblju od 1924. do 1934. zastupala stajalište da Jugoslaviju kao versaillesku tvorbu i tamnicu naroda treba razbiti, kao »cilj borbe Hrvatskog Nacionalnog Revolucionarnog Pokreta« bilo je postavljeno »izvojštenje samoodređenja hrvatskog naroda, oživotvorenje njegovog prava na otcjepljenje i oslobođenje hrvatskog naroda od velikosrpskog i svakog drugog imperijalističkog jarma, te stvaranje slobodne republike Hrvatske, u kojoj će narod sam odlučivati svojom sudbinom.«

Kao zadaci borbe Hrvatskog nacionalnog revolucionarnog pokreta bijahu postavljeni: »propovijedanje, organiziranje i vođenje svakidašnje borbe najširih slojeva hrvatskog naroda protiv sviju oblika ugnjetavanja i pljačke«; protiv »ukidanja« ili »jugoslaviziranja«, »posrbljivanja i fašiziranja« hrvatskih ustanova, škola i omladine; protiv »gonjenja hrvatskih sinova na vojnu službu izvan hrvatskih krajeva«, a »za odstranjenje ... okupatorskih četa s hrvatskog teritorija«; protiv »gospodarskog i financijskog isisavanja i pljačke hrvatskog naroda«.

Komunistička partija teži da opće nezadovoljstvo hrvatskog naroda s monarhističkom Jugoslavijom iskoristi za stvaranje nacionalno-revolucionarnog pokreta pod svojim vodstvom pa zbog toga ističe da oslobođenje hrvatskog naroda pretpostavlja: »nepomirljivu i bezobzirnu borbu protiv svih izdajica hrvatskog naroda, te uopće svih raznovrsnih saveznika i pomagača velikosrpske diktature«; »odlučno suzbijanje opasnih ideoloških zabluda i obmana, koje postoje u hrvatskom nacionalno-oslobodilačkom pokretu, škode borbi za oslobođenje hrvatskog naroda, a stvarno koriste ili velikosrpskim ugnjetačima i njihovim francuskim imperijalističkim pokroviteljima ili stavljaju pokrete za oslobođenje u službu drugih stranih osvajača«.

Kao glavne zablude navode se: a) »zablude, da se oslobođenje Hrvatske može postići ... kakvim bilo preuređenjem imperijalističke Jugoslavije putem novog 'sporazuma' bilo sa sadanjim vlastodršcima, bilo s kojim drugim predstavnicima velikosrpske vladajuće klase, a pod pokroviteljstvom francuskog ili engleskog imperijalizma«: b) »Zablude, da se oslobođenje Hrvatske može postići u savezu s osvajačkim talijanskim, mađarskim, bugarskim i drugim fašizmom«; c) »Pacifistička miroljubivost prema tlačiteljima i pasivno čekanje da se velikosrpski jaram sruši sam od sebe«; d) »Zablude, da se uporna revolucionarna borba najširih slojeva ... može nadomijestiti atentatima ... te upadima ustaških četa, zavisnih od stranih osvajača«.

Na osnovi toga kao programski cilj postavljeno je suzbijanje sviju zabluda vodstva različitih stranaka i struja, a istodobno »svestrano pomaganje borbe pristaša tih stranaka i skupina i zajednička borba s njima protiv raznih oblika i načina ugnjetavanja hrvatskog naroda«, i stvaranje saveza s nacionalnooslobodilačkim pokretima u ostalim zemljama Jugoslavije koji se bore protiv »vojno-fašističke diktature« i priznaju hrvatskom narodu pravo na samoodređenje.

Iako Kominterna poslije dolaska Hitlera na vlast u Njemačkoj (1933) zbog fašističke opasnosti mijenja stav prema Jugoslaviji tako da marseilleski atentat na kralja Aleksandra ocjenjuje kao »napad fašizma na demokraciju«, predstavnici hrvatskog komunističkog pokreta teško i nevoljko primaju tu promjenu. »Hrvatski put«, koji je kao glasilo HNRP izlazio do 1936. nastavio je pisati uglavnom u istom duhu. Na početku 1935. list pobija mišljenja da se »hrvatski narod ne može osloboditi« jer je malen i bez svoje vojske dok hegemonisti »imaju svoju vojsku, žandare i policiju«. Takvom malodušnom stajalištu list suprotstavlja argumente da hrvatski narod zajedno sa Slovencima, Makedoncima, Crnogorcima i ostalim ugnjetenim narodima sačinjava ogromnu većinu, a u vojsci su i sinovi hrvatskog i ostalih potlačenih naroda, koji će u »odlučnom momentu stati na stranu« svoga naroda!

(Nastavak na str. 14)

HRVATSKI TJEDNIK br. 15 / 23. srpnja 1971.